

PROCESY

To slovo má v češtině zvláštní zvuk. Ostatně i v ruštině. A v jiných, z ní odvozených jazycích práva. Zvuk, při kterém lidem naskakuje husí kůže, obrací se žaludek, hrne se krev do hlavy, stahuje se hrdlo nebo jdou slzy do očí. Podle náтуры, osobní zkušenosti, věku. A je těch psychofyzických reakcí víc, než těch pár ukázek. Zní to slovo českému uchu jinak než jeho singulár. Proces připomene jistě především základní českou zkušenost, jak si ji národ sám identifikoval v Kafkovi. Zkušenost absurdní, ironickou, groteskní, ale přece jen jaksi očišťující tím pojmenováním, povznesením do roviny básnické metafory. Proces může však být i procesem Husovým, k němuž netřeba komentáře, i procesem Hilsnerovým, nebo také, v širším kontextu, procesem Johanky z Arku či kapitána Dreyfuse. Prostě procesem, v němž se před historií, před tváří světa, střetl zájem politické moci, či v šílenství přerostlé předsudky manipulovaného davu, s pravdou jedince, jehož ústy hovořilo lidstvo ve své lepší, vznešenější, ušlechtlejší podobě.

Zvuk slova procesy je jiný, váží se k němu jiné asociace, patří do jiného kontextu politického i mravního. Znáte tu hru, která není tak docela hrou, jak všichni dobře víme: Jeden vysloví slovo, a druhý opáčí prvním slovem, jež ho v té souvislosti napadne? Tak tedy: PROCESY! – Komunismus. Moskva. Stalin. Slánský. Horáková. Praha... Atak-dále, ale jde jen o to první slovo. Jedno se však zdá případnější, než ostatní, výstižnější, hlubší, tvrdší, pravdivější. Slovo: HANBA. PROCESY – HANBA. Cí? Všechno. Není pravda, že HANBA pokrývá jenom inscenátory, režiséry a producenty tragické frašky, ať už máme na mysli moskevskou premiéru či kteroukoli z pozdějších repríz. A chceme-li být skutečně upřímní, ani si to tak nemyslíme. Protože

ta hanba je naše, nás všech, pokryli, pošpinili tou hanbou celý národ, každého z nás, ty, kteří třeba jen na chvíli, i ty, kteří od prvního okamžiku viděli, oč jde, oběti, které se podílely na té příšerné hře, i katy, a hlavně všechny pomocníky katů, pomáhali vraždit, věšet, zavírat, ve jménu velkých slov o svobodě a humanitě a spravedlnosti a lepším světě. Vyslovujeme slovo PROCESY a hrdlo se nám stahuje HANBOU, hanbou nad tím, že je s čímsi takovým spjato jméno národa, k němuž patříme, země, v níž žijeme, společenského systému, režimu, s nímž jsme spojovaní, a koneckonců i nad tím, že kus té špíny, té hrůzy, té podlosti padl i na slova, na pojmy, na myšlenky, jež s tím vším nemají nic společného, ale byla nicméně v tom blátě vyválena, že se mnozí lidé dosud vzpírají znovu je vyslovit.

HANBA, PROCESY. Co jsem udělal já, my všichni, aby jich nebylo, aby nemohly být, aby lidé věděli, co se tu s nimi hraje, a nebo aspoň později, když už to bylo snazší, abychom tu hanbu a její stopy smyli, ze sebe, z národa, ze společnosti, i z těch slov, která za nic nemohou, i když možná přece trochu? A dnes? Buďme upřímní. Dnes, kdy se opět, už po kolikáté, v Praze hrála už bůhvíkolikátá repríza staré frašky, dnes, v roce tisíc devět set sedmdesát devět, bezmála čtvstoletí po tom, co jsme, teprve pomalu se vzpamatovávající z té strašné kolektivní hanby, z toho ponížení, opakovali sami sobě, svým dětem, a čím dále hlasitěji: Už nikdy jako ovce! – dnes tedy, řekněte, jaký máte pocit? Není vám HANBA? Není vám HANBA za to, že se díváte stranou, děláte, že nevíte, nebo nechcete vědět, není to vaše věc, nikdy jste se do politiky nepletli, televize, noviny, rozhlas jsou s vámi zajedno, politika je špinavá politika, a ostatně, vždyť se nic neděje, v televizi, v novinách, v

rozhlase to nebylo, nebo skoro ne, kdo nechce, vskutku nemusí vědět, a tak je to nejlepší. Kdyby jen nebylo té HANBY, že se to děje u nás a že, ať dělám co dělám, kus té špíny na mně uvázne.

A pak jsou ti, co vědí, co nemohou nevědět, ať už proto, že se jim prostě nepodařilo vyhnout té zprávě, samotnému faktu, nebo proto, že je s ním nuceně konfrontovali, dokonce si vyžadovali jejich souhlas, nebo aspoň mlčení, kývnutí, přitakání, pokrčení rameny. Teď sedí a vymýšlejí si důvody, argumenty: mám děti, rodinu, zaměstnání, povinnost hlavně vůči nim, ti lidé nám jen komplikují život, copak my můžeme, copak my zmůžeme, podívejte se na mapu, na svět, jděte mi s idealismem, já se nemusím za nic stydět, nikomu jsem nic neudělal, jedná snad někdo jinak, tedy většina, já vím, je to svinstvo, ale mohlo by to být horší, ostatně, my to nezavinili, tak proč bychom to teď měli vylizovat, jako by nestačilo, co už je. Slova, slova bez konce, i tohle je jen vzorek. A všechna mají jediného společného jmenovatele, jediné společné slovo, které je vyvolává v život. To slovo je HANBA. HANBA – PROCESY – HANBA. . .

Ti, kteří v dnešních procesech stojí tváří v tvář novým verzím někdejších urválek a jak se už jmenovali, nemají, na rozdíl od většiny těch, kteří byli tragickými aktéry premiéry i prvních repríz, na té hanbě žádný podíl. Nehrají žádnou z přidělených rolí, nejsou obětí klamu ani sebeklamu, nevěří, že velká slova ospravedlňují velké zločiny. Stáli tam, v té soudní síni, protože jim také kdysi bylo HANBA, a protože prostě nemohli v té HANBĚ žít, protože jim nic nestálo za takový život. Nenechali je skoro promluvit, nedovolili skoro nikomu, aby je slyšel, nebo třeba jen viděl, odbyli to všechno za dva dny, snad i jim, těm groteskním karikaturám soudců a

žalobců bylo HANBA, ale spíš ne, ti jsou dnes z jiného materiálu, třeba si dokonce i myslí, že je to odbyté, oddechli si, že to mají za sebou, že se může přejít k dennímu pořádku.

Omyl. Rozestavili policajty, že myš neproklouzla. Ale HANBU nezadrželi. Každý pohled obžalovaných, každé jejich slovo, každý den, který ztrávili či ztráví ve vězení, pokrývá novou vrstvou HANBY všechny, kteří odvracejí tvář, zacpávají si uši, nebo vymýšlejí slova jako protijed HANBĚ. A HANBA má tu dobrou vlastnost, že se v ní nedá žít věčně. Ba ani dlouho. Přivykneš na chvíli, a v noci tě zničehonic probudí. Přivyknou rodiče, ale HANBA pálí děti. Pomalu proniká do pórů, usazuje se, rozlézá se do tkání a nakonec se organizmus vzbouří. Jeden, dva, deset, sto, tisíc. HANBA se stala tvůrčí silou, PONÍŽENÍ dohnalo k protestu či vzpouře ty nejponíženější, ty nejpokornější, ty nejlhostejnější. Nebo jejich děti. Nebo jejich žáky. Nebo jejich dělníky. Nebo jejich mistry. Nebo jejich předsedy. Nebo jejich ženy. Nebo jejich kamarády.

Stáli tam, nemluvili velká slova, také nebylo ke komu. Stáli tam, proti té HANBĚ, jako její zrcadlo, jako vykřičník, jako mravní imperativ, jako zachránce cti a mravnosti národa v tom moři HANBY. Stáli tam a většinou mlčeli. Ale v jejich očích a všude kolem byla otázka, která pronikala okny, škvírami ve dveřích, vítr ji roznese, i pouhý dech, je jí všude plno, a bude stále víc, nikdo se před ní nezavře, nikdo jí neunikne. Otázka, která je i nadějí, a smyslem statečnosti a lidské slušnosti obětí nejnovější verze PROCESŮ.

Není vám hanba?

DALIMIL

Kamarádka v nouzi

HELENA KLÍMOVÁ

«V duchu poslání Charty 77... rozhodli jsme se ustavit výbor s cílem sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projev svého přesvědčení, nebo které se staly obětmi policejní a justiční svévole».

(Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných – VONS – programové prohlášení 27. dubna 1978)

Prvně jsem se s Otkou Bednářovou setkala na počátku sedmdesátých let v ordinaci jednoho našeho společného známého – lékaře. Otku patřila tehdy k našim nejznámějším publicistům, její pořady v rozhlase a televizi budily obdiv nejen publika, ale i kolegů profesionálů. Ona se totiž vždycky někoho zastávala, někoho slabého, komu se stala křivda, a takový zastávce nám bývá sympatický. Zastávala se dívky, kterou z kádrových důvodů nevzali na studia, nevinných intelektuálů, kteří byli v padesátých letech vězněni, skupiny mladých lidí, kteří si z opuštěného zbořeníště zbudovali útulek a

jejichž romantismus nenašel porozumění u byrokracie. Její pořady ještě tehdy, na počátku sedmdesátých let, stále sloužily jako podklady při výuce mladých novinářů, i když ona sama už novinářkou být nesměla.

Byly jsme tehdy obě bez místa. Vyprávěla jsem jí, jak se živím: obcházela jsem cizí domácnosti a sepisovala dotazníky pro nějaký výzkum. Otku se usmívala a vypadala pěkně: plavé vlasy načechrané kolem tváře a svázané do dvou čůpků, budila dojem křehkosti, dobré nálady a energie. Bylo zřejmé, že rány osudu snáší statečně. Teprve později jsem se dozvěděla, že se tehdy, když nesměla již více pracovat ve své profesi, živila jako uklízečka. Byla v těch dobách již velmi nemocná, a když se tak jednou, na nekonečné chodbě jedné z nepřilíh užitečných institucí, skláněla nad kbelíkem se špinavou vodou, ztratila náhle vědomí. K jejím dosavadním diagnózám, čítajícím mj. dvojí žloutenku a nemocnou slinivku, přibýlo ještě cévní mozkové poranění.

Dnes je Otko mezi těmi, kde byli uvězněni pro svou činnost ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, tedy pro činnost v oblasti občanské. U nás oficiální místa neuzívají termín «politický vězeň», v mnoha jiných zemích by ji tak označili. Ale náplň pojmu je třeba upřesnit. Politika bývá chápána jako boj o moc a politický vězeň jako ten, komu se uchopení moci nezdařilo a byl vítězem přislápnut. Jak nesprávné by bylo představovat si takto Otku! Troufla bych si říci, že politika v tomto smyslu ji ani nezajímala a nezajímá, zajímají ji osudy konkrétních lidí, zejména těch, kterým osud ublížil, ať už skrze politiku či jinak. K takovým lidem ji to vždy přitahovalo, vedl ji však nikoli politický zájem, ale svědomí. Její současný osud tedy vystihuje nejlépe anglický termín «prisoner of conscience». Česky bychom snad řekli «uvězněná za svědomí».

Nesnese pomyšlení na trpícího člověka. Stalo se kdysi, že ji někdo přivedl na návštěvu k těžce ochrnutému nemocnému, Otko se ho, do té doby neznámého, okamžitě ujala a ošetřovala ho se vším všudy, zkrášlila mu poslední měsíce života. A vlastně stále má ve své blízkosti někoho, o koho by se už nikdo jiný nestaral a koho ona drží při životě, pečující o jeho potřeby po způsobu milosrdných sester.

Otčin prvotní zájem se nevztahuje k politice, ale k hodnotám základnějším. Jejím dominantním rysem je obětavost.

«Když se Otko někomu obětuje», říká její maminka, «obětuje se bezvýhradně a nikdo o tom ani neví. Dokonce i její vztah k druhému pohlaví je tomu podřízen. Vdávala se ve dvaceti, a to proto, aby její muž, který neměl mnoho hmotných prostředků, mohl u nás bydlet a dokončit tak svá studia. Vždy dávala přednost tomu muži, který nejvíce potřeboval její opory. Stále chce být někomu oporou».

Otko je kamarádka v nouzi. Objevuje se tam, odkud cítí potřebu pomoci, u přátel i u lidí vzdálenějších. A taková potřeba se dnes naskytá často, v rodinách, kde dospělí opakovaně přicházejí o zaměstnání, v rodinách, kde je hodně dětí. Otko roznáší oblečení od větších dětí k menším. Vede v patrnosti měnící se dětské rozměry, zná čísla bot, pozná, že tyhle zelené střevíce nejlépe užije Zdena, která právě přišla k zelenému paletu, a tyhle dětské povelky nejraději rovnou povelkneme, aby v domácnosti mezi mnoha dětmi a mnoha předměty nezapadly. Otko také ví, kdy kamarád ve vězení má povolen balíček a sama upeče medové pečivo, protože si také pamatuje, co komu nejlépe chutná. Poznává, kdy je člověku těžko, přinese mu třeba knížku o józe a vymyslí hru: kdo z nás dvou bude pilněji cvičit?

Pomáhá způsobem, který jiným lidem snad ani nepřijde na mysl a který je přitom tolik potřebný: šaty pro mnohačetnou rodinu se ještě od lidí seženou – ale kdy vystřídá alespoň na chvíli přepracovanou matku? A tak nebylo vzácností potkat Otku, jak celý půlden vodí pět malých dětí. Vězněný novinář a spisovatel probouzí v mnohých lidech sympatie – ale kdo pomůže jeho osamělé manželce v péči o malou dcerku? A tak Otko chodí hlídat Moniku a vznikne podivuhodné přátelství.

Pomoc druhému člověku je činnost, která tomu, kdo ji koná, přináší zadostiučinění, posiluje jeho sebeúctu, snad i lahodí jeho pýše. Mnozí z nás na

tom setrvávají, na tomto uspokojení vlastní potřeby. Ale Otko se při pomoci druhému orientuje podle jeho, nikoli své vlastní potřeby, a proto je její pomoc skutečně účinná, kvalifikovaná. Že sama potom pocituje radost, je srozumitelné, etický počin, dar, povznáší dárece i příjemce. A lidé pocítují přání takové chování napodobovat.

Bylo před vánocemi, doba, kterou všichni vězňové vnímají obzvláště trýznivě, a jeden z nich, Jiří Lederer, vyslovil přání zpříjemnit si ovzduší celý vánoční vůni – františkem. Jenže jak ho sehnat, když právě před vánocemi k sehnání není? A tak Otko běhá po Praze, shání. Až kdesi na předměstí ji, uštvanou, prodavačka polituje: «Právě jsme je doprodali...» A tu Otko, vedena intuicí, poruší tabu, které většina z nás už nevědomě dodržuje:

«Prosím vás», obrátí se na tu cizí paní za pultem, «ani jeden vám už nezbyl? Sháním ho pro jednoho kamaráda do vězení, on je zavřený za Chartu 77 a moc by si ho přál...»

Po těchto slovech prodavačka ztuhne, výraz «Charta 77» se u nás před cizím člověkem nevyslovuje, a když, je na místě obávat se provokace. Ale Otčina osobnost vyzařuje i na lidi cizí, tak prodavačka zašeptá: «Já jsem si vzala tři františky pro sebe domů, přijďte zítra, já vám jednoho přinesu».

A tak se i stalo. Budiž ještě řečeno, že těžce získaný františek nesměl být z balíčku do cely předán. Ale snad měl vězeň přece jen trochu radost, aspoň z té snahy. A ta neznámá žena v krámě měla dobrý pocit jistě... A v původu stála Otko.

Mám to štěstí, že jsem se v průběhu let setkala s mnoha obdivuhodnými lidmi – ale i mezi nimi je Otčina schopnost posloužit vlastní bytostí druhému člověku krajní a mimořádná.

«Už jako malá byla taková», vzpomíná Otčina maminka. «Za revoluce s mladší sestrou jezdila do Prahy škrabat brambory pro ty chudáky, co se vraceli z koncentráků. Ráno si zastavily nějaké nákladní auto a jely. Taky jim vozila balíčky se šatstvem, co kde od koho spobírala. To tehdy organizoval skauting, takovou pomoc, tam se to učili. Jednou si na skautském výletě poranila kotník a ostatní kamarádky ji nesly celou cestu až domů. Chodila do skautu od svého vstupu na gymnázium...»

«Dospívala za války, byla to těžká doba, ale měli jsme moc pěkný rodinný život», vypráví ještě maminka. «Vždycky po večerech jsme si nahlas předčítali knížky, Věčně zpívají lesy, Bergmančata, Sigrid Boo... Ty knížky jsme před sebou vzájemně hlídali, aby z nich nikdo tajně nečetl, předem, vidíte, kolem takového stolu jsme sedávali». A maminka přináší fotografie, na jedné oválný stůl, potažený těžkým ubrusem a kolem stolu tři holčičky.

Nejstarší je Otko, od počátku mamincina opora. Zejména později, při těžkém onemocnění sestry nejmladší.

A tak mne napadá, že starost o druhé je od dětství pro Otku vlastně jejím způsobem bytí.

«Máma je hrozně náchylná k tomu, dělat si výčitky svědomí», říká Otčin starší syn. «Třeba si dělala výčitky za to, že na začátku sedmdesátých let se stále ještě pokoušela psát a publikovat, zatímco někteří lidé (její pozdější přátelé), byli již tehdy zavřeni». (Byl to ten začátek sedmdesátých let, kdy

se o ni, při nezvykle těžké práci uklízečky, pokoušela mozková mrtvice).

Ještě před tím, v letech šedesátých, byla otrěse-na poznáním o procesech. Uminila si, že musí něco udělat pro nápravu, vyčítala si své členství ve straně v padesátých letech, že informace o podstatě podobných procesů byly v té době již dostupné, že tedy měla vědět.

Vždy na sebe brala zodpovědnost, která přesahovala možnosti její bytosti. Už jako dítě cítila zodpovědnost za poměry ve světě dospělých.

Jedna z rodinných fotografií zachycuje skupinku dětí, předškolních či prvňáků, dřepí na zemi a jejich ruce hrají «vezmeme si hoblík, pilku». Mezi nimi i dvě plavé sestřičky s bílými límečky a bílými manžetami, jedna z nich je dávná Otká. Holčička v teplácích vedle ní je její nejmilejší kamarádka. Trochu prý si ta kamarádka šlapala na jazýček... Tahle kamarádka-šišlalka je možná předobrazem všech těch příštích potřebných, kterých se kdy Otká ujímala.

Rozdíl mezi bílým límečkem a tepláky, mezi zdravým a kulhavým jazykem už dávno sešel se světa jevů, ale možná zůstal ležet na dně vědomí jako půdorys vnímání vztahů. Otká se stále cítí jako ten, kdo má vůči druhým povinnost darů.

Jenže čím se platí takové dary?

Odpovědí je místo jejího současného pobytu.

«Ona vůbec nemá pud sebezáchovy», praví maminka.

A tu se mi náhle vynoří obrázek z letošní zimy. Bylo to v jednom z těch mrazivých dnů, sešli jsme se s Otkou na refýži. Lidé se choulili do nejteplejšího, co měli, Otká se objevila v kabátě až do pasu rezepnutém. «Zapni si to», prosili jsme ji.

«To je dobrý, nepotřebuju», usmívala se Otká. «Já mám takovou tlustou šálu, hele».

Tlustá šála, opravdu, zřejmě pánská, vyplňovala až do pasu mezeru mezi klopami kabátu. «Prosím tě, zapni si to», zlobila jsem se a pokusila se klopou Otkina kabátu stáhnout k sobě. Ale nešlo to.

«To je dobrý, to tak musí být», uklidňovala mne Otká, «koupila jsem si to v dětské konfekci». A usmála se, odvrátila a začala mluvit o něčem jiném.

A tak jsme kráčeli po ulici a mluvili tedy o něčem jiném a já jsem si v duchu dávala souvislosti dohromady. Dětská konfekce je nejlacinější.

Otce zrušili její invalidní důchod (i když z hlediska lékařů zůstává indikován). Zaměstnaná není. Svůj čas věnuje bezplatnému starání se o potřeby druhých lidí, například roznášení oděvů... Kdo tedy se stará o potřeby její? Věru, že nikdo.

A ještě jedna příhoda se mi vybavuje. Souvisí s Otčinou reportáží «Jak jsem šla navštívit Klementa Lukeše». Byla to vlastně autoreportáž, vyprávění, jak se na jaře 1977 namísto zamýšlené návštěvy dostala Otká na 48 hodin do vězení (aniž jí kdo kdy vysvětlil proč), jak ve vězení sdílela celu s mladou ženou, jakousi paní Ciparovou, a co jí paní Ciparová vyprávěla. Že totiž byla zatčena nedopatřením, že trpí epilepsií, že ji strážci podezírali ze simulace a že ji udeřili pendrekem až ochrnula.

Pozastavme se na tomto místě a rozmysleme si, co si s takovou situací může novinář počít. Mít tak profesionální možnosti z let dřívějších! S jakou péčí by si Otká ověřila vše, co ta ochrnutá paní říkala, s jakou zodpovědností by zvážila viny a nároky všech zúčastněných osob, než by příběh svěřila sazárně či obrazovce.

Jenže jaké možnosti má novinářka bez místa, sama utiskovaná a hlídaná? Smí si dovolit vyslovit své neověřitelné pochybování, o to nebezpečnější, že se dotýká cti vězňatelů?

Takováto úvaha by asi pro většinu z nás vyústila v konstatování bezmocnosti. Jistě ani Otce nebyla neznáma, vždyť jak netrpět nouzí vlastních možností, jak se neobávat odvety mocných?

Avšak na druhé straně – jak možno ponechat bezmocnou a postiženou bytost bez záštity? Existuje-li byt i jen podezření, že se někomu stala nespravedlnost, nestojí jeho zájem před Otčíným bezpečím? Nebylo by snad dokonce lepší případně se i mýlit na vlastní riziko, než ponechat volný průběh možné křivdy na někom jiném, bezbranném?

Tak, domnívám se, Otká uvažovala. A proto napsala, co slyšela, a co (na ochrnuté paní) viděla. A co také člověk, kterého na dva dny bez jakéhokoli vysvětlení zavřou do vězení, nemůže považovat za vyloučené.

Vznikla reportáž, která mnohým lidem přinesla otrěsnou zprávu a Otce samotné obávaný postih.

Tento poslední příběh je snad modelem Otčiny situace obecně. Otká nepatří k žádnému ideologickému proudu, k žádné (i když její rané mládí bylo inspirováno komunistickým ideálem a i když v době současné respektuje jako lidské osobnosti mnohé křesťany). Otká ke svému motivujícímu principu dospěla sama a formuluje jej jako e t i k u n o v i n á ř e .

Zní to dost střízlivě, skromně, ti, kdo Otku znají, by ji spíše charakterizovali velkými slovy: v á š e ň s o u c i t u a t o u h a n a l é z t a v y z v e d n o u t p r a v d u . To jsou ty pohnutky, které Otku přivedly k novinářské práci, k vrcholům této práce.

Jenže možnosti novinářské práce pominuly, ale pohnutky zůstaly. Otká tedy hledala novou možnost vyjádření, nové prostředky pro své staronové etické úsilí. Obrana nespravedlivě stíhaných představuje odedávna směřování její osobnosti. Výbor, který si tuto činnost předsevzal, vlastně uskutečňuje Otčiny hodnoty: zastávat se poškozených konkrétních lidí. A dávat této činnosti přednost před vlastním zájmem a bezpečím.

Ale kdo se zastane, kdo se ujme Otky?

Praha červen-červenec 1979

Vzpomínky pro současnost

GERTRUDA SEKANINOVÁ-ČAKRTOVÁ

Mám pocit, že zážitky a zkušenosti dlouhého života se jakoby vstřebávají, kolují v člověku, staly se složkou jeho bytosti, aniž by si to už zvlášť uvědomoval. Ale jsou situace, kdy nové zážitky vrhnou na minulé zkušenosti ostré světlo a ty pak vystupují nad hladinu a hlásí se o slovo.

Mnohé události současné doby takto vyvolávají a oživují vzpomínky velice výrazně a neodbytně. Nedávno byl například v souvislosti se svou činností obhájce vyloučen z řad advokacie a je trestně stíhán dr. Josef Danisz, známý jako schopný a svědomitý právník, charakterní a statečný člověk. Připravuje se proces proti deseti z mých přátel, signatářů Charty 77, kteří v souladu s Ústavou ČSSR a mezinárodními pakty naší republikou přijatými, sledovali případy nespravedlivě stíhaných osob s cílem přispět k nápravě. Je přirozené, že se vybavují vzpomínky na činnost Ivana Sekaniny a jeho kolegů za první republiky, z nichž mnozí byli jako on členy KSC a jednak ve svém povolání tuto stranu a její příslušníky zastupovali, jednak byli politicky činní ve veřejném životě.

Ivan Sekanina mohl svou práci vykonávat bez překážek podle svého přesvědčení, svědomí i temperamentu. Nepamatuji se, že by někdo z právníků, exponujících se v KSC nebo v široké demokratické frontě, byl kýmkoliv-advokátní komorou či státními orgány – za svou advokátní činnost stíhán. Jako kuriozita se mi vybavuje, že na dr. Bedřicha Billa, bojovného funkcionáře Ligy pro lidská práva, podal soukromou žalobu pro urážku na cti člen poroty, o němž dr. Bill podle pravdy napsal v odvolání proti rozsudku, že při hlavním líčení spal. . . Smutná výsada znemožnění činnosti advokáta patří v mých vzpomínkách «Siguranze», pověstné státní policii předválečného Rumunska, na jejíž nátlak byl počátkem třicátých let vyloučen ze Svazu rumunských advokátů odvážný bojovník za lidská práva, liberální poslanec Costa-Foru.

Samozřejmě určovaly v letech, která mám na mysli, nejrůznější známé faktory rozdílný charakter jednotlivých údobí a tedy i konkrétních podmínek práce. Byly to zejména jednak krizové jevy v ekonomice, hlavně nezaměstnanost, anebo příznivý hospodářský vývoj, dodržování nebo oklešťování tradičních demokratických svobod, na druhé straně pak výkyvy v politice KSC, stupeň dogmatismu a sektářství, změny v její politické a taktické linii.

Ve vyhrocených podmínkách-ať celkové situace nebo určitého případu-vystupovali obhájci u soudu i ve svých písemných podáních velice ostře. Vzpomínám si při tom na větší proces u Krajského soudu trestního na Pankráci. Když předseda senátu zamítal jeden po druhém návrhy na výslech svědků obhajoby, Ivan Sekanina sáhl po aktovce a obrátil se na své klienty na lavici obžalovaných s

výzvou: «Mládenci odejdeme-tady jsme zřejmě zbyteční». Soud pak změnil svůj postup. Přesto, že byla k dispozici cenzura a četné jiné mocenské prostředky, působil tu respekt z kritiky, z tisku, z parlamentní tribuny – z hlasu veřejného mínění, tohoto nezastupitelného společenského protijedu.

Demokratické síly, působící buď volně, nebo v různých politických stranách, či združené zvlášť pro uplatňování a obranu lidských práv, důsledně sledovaly, co tato práva ohrožovalo nebo porušovalo. Nejšíře byla zaměřena činnost Ligy pro lidská práva. Mezi jejími předními členy byli Josef Hora, Zdeněk Nejedlý, Ivan Olbracht, Ferdinand Peroutka, Marie Pujmanová, Emanuel Rádl, Josef Suk, F. X. Šalda, Vladislav Vančura. Liga vycházela z toho, že v žádné sebeideálnější společenské soustavě nebude nikdy zbytečná organizace občanů, jejímž úkolem je ochrana proti nedostatkům nebo mezerám v zákonodárství, proti chybám a omylům, nedbalosti i zlé vůli.

Podrobně byl z hlediska práva, spravedlnosti a lidskosti sledován a otevřeně kritizován průběh procesů, obžalovací spisy, provádění a hodnocení důkazů. Byly komentovány rozsudky, analysovány a napadány judikáty Nejvyššího soudu. Policie a četnictvo bylo ve stálém ohnisku kritiky, ať šlo o tak závažné případy jako byla střelba do stávkujících nebo demonstrujících, anebo o zákroky a zásahy menšího dosahu. Dokonce ministr spravedlnosti, jehož resort byl ostře sledován, se někdy počátkem třicátých let v souvislosti s novelizací tiskového zákona vyslovil pro svobodu kritiky soudního rozhodování ze strany veřejnosti a tisku a uvedl, že často jen tato kritika zabránila nesprávným soudním výrokům.

Důslední obhájci lidských práv vystupovali proti porušování zákonů ze strany státní moci i tehdy, když byl postižen politický odpůrce nebo šlo o konkrétní čin, s nímž se naprosto neztotožňovali.

S tvrdými tresty, ukládanými v současné době-např. za zaslání literárních textů do zahraničí, za «útok na veřejného činitele», za čtení nebo rozepisování nepublikované literatury, za poslech českých písničkářů nebo nekonformní hudby, za stížnosti, podané státním orgánům-kontrastuje výměra trestu, právem v tehdejší době napadaná jako příliš vysoká. Ponechávám teď stranou nesprávnou kvalifikaci činu a průběh řízení a mám na mysli jen výši trestů. Ve známém «velezrádném» procesu byli pro údajnou přípravu úkladů proti republice podle zákona na ochranu republiky v létě roku 1935 odsouzeni poslanec Josef Štětka a bývalý tajemník Klubu komunistických poslanců Richard Šlanský k trestům na svobodě v trvání 18, resp. 16ti měsíců (a ještě koncem téhož roku amnestováni). Roku 1932 – v politicky napjaté

atmosféře – uložil za domnělý zločin veřejného násilí a přestupek urážky veřejné osoby při nepovolené demonstraci (m.j. šlo o políček strážníkovi) Krajský soud trestní v Praze studentovi 2 měsíce podmíněně, komunistickému poslanci 4 měsíce, Krajský soud trestní v Brně jinému poslanci 6 měsíců (m.j. za udeření strážníka do prsou). Bývalý poslanec Štětka vzpomíná r. 1977 v Rudém právu, že za veřejné pobuřování dostal v roce 1932 jeden týden vězení.

Oprávněně se za první republiky žádala náprava postavení osob, odsouzených pro politické delikty, kritizovalo se, že se nedostatečně uplatňuje zákon o státním vězení, který měl politickým vězňům zajistit určité úlevy. V Lidových novinách volal v této souvislosti Karel Čapek dorazně, že naše republika nemůže na sobě nechat ódium, že poskytuje politickým provinilcům méně svobod než stará monarchie.

V současné době u nás neexistuje statut politických vězňů a naopak jsou známy případy diskriminace osob, spadajících pod tento pojem. Proto i po padesáti letech, která uplynula od Čapkova článku, zůstávají pozoruhodné příklady ze starého Rakouska: člen Omladiny Karel Stanislav Sokol popisuje r. 1894 svou vzdušnou a čistou celu jako přívětivý pokoj, kde má mapu hvězdné oblohy, psací potřeby a stojan plný jeho vlastních knih. Spisovatel Servác Heller líčí, jak se r. 1869 z vězeňské cely, náležitě k tomu vybavené, redigovala literární část obrázkového časopisu Světozor. . .

Ale ani zkušenosti politických vězňů z první republiky nejsou vždy právě nejčernější. Ve vzpomínce na novinářku Jožku Jabůrkovou, umučenou v nacistickém koncentračním táboře, líčila posl. Besserová v rozhlase, jak nastupovala trest na Pankráci: dozorkyně ji odvedla do oddělení pro «politické». Tam si padly do náruče s Jožkou Jabůrkovou. Trávily pak čas společně a Jožka ji naučila krásně vyšívat.

Pozoruhodné byly v době, na kterou vzpomínám, možnosti působení za hranicemi ČSR. Ivan Sekanina se zúčastnil několika politických procesů. Na začátku své praxe byl, myslím, jednou v Bulharsku. Později byl v Rumunsku při politických procesech proti prof. Constantineskovi a proti Anně Paukerové a spol. a u soudu proti účastníkům velké stávky železničářů. Pověstné polofašistické režimy dovolovaly vstup do země, kontakty s domácími obhájci, popř. soudem. Připouštěly, aby zahraniční pozorovatelé už svou přítomností v soudní síni vyjadřovali zájem a pozornost světové veřejnosti. (Sama jsem byla r. 1936 spolu s brněnskou kolegyní vyslána Solidaritou – «sdružením na ochranu práv a pro sociální pomoc», nástupcem «Rudé pomoci» – na přelíčení do rumunské Craiovy). Fašistické Německo povolovalo vstup Sekaninovi, československému právníku, známému nejen celkovou protifašistickou činností na domácím i mezinárodním poli, ale i aktivitou namířenou proti nástupu nacionálního socialismu a zvláště pak jako původce a organizátora četných akcí v souvislosti s lipským procesem proti Jiřímu Dimitrovovi a dalším obžalovaným. Ivan Sekanina navázal spojení s významnými právníky západních zemí – Marcelem Villardem, Moro Giafferim, Campinchim – a s organizacemi, které shromažďovaly materiály, usvědčující organizátory procesu z přípravy justičního zločinu. Byl první ze zahraničních právníků, který po doho-

dě s Mezinárodním vyšetřovacím výborem jel v srpnu 1933 do Německa a jednal tam s justičními orgány o možnostech účasti zahraničních obhájců při procesu. Z ČSR se hlásili též brněnští právníci dr. Loria a dr. Stern. Když byly odmítnuty nabídky na převzetí obhajoby, dožadoval se Sekanina rozmluvy s obžalovanými. Ani stále širší akce proti procesu o požáru Říšského sněmu doma, ani jeho veřejně známé jednání v této věci ve Francii a ve Švýcarsku (kde se připravovalo vydání Hnědé knihy o požáru Říšského sněmu a Hitlerově teroru) se nestaly překážkou jeho dalších cest do Lipska. Týden před zahájením soudu se konal «kontraproces» v Londýně. V této době se mu podařilo převést ilegálně do Československa dcerku obžalovaného německého poslance Torglera. Po osvobozujícím rozsudku dne 23. prosince 1933 (při jehož vynesení byl Sekanina přítomen) nebyli Dimitrov a jeho spoluvězni propuštěni. Sekanina přivezl z Lipska osobní žádost Dimitrovovy matky T. G. Masarykovi a prostřednictvím předsedy Ligy pro lidská práva ing. Příkryla, s podporou významných francouzských intelektuálů a za široké petiční akce pražského dělnictva, získal koncem prosince presidentův souhlas s průjezdem Dimitrova a spoluvězňů československým územím. Jak známo, odletěli pak za dva měsíce přímo do SSSR.

Uvedené cesty do zahraničí nebyly jediné. R. 1934 byl Ivan Sekanina v Düsseldorfu a ve vestfálském městě Hamm; mohl být přítomen hlavnímu líčení a ve spolupráci s německým advokátem přispět k osvobození československého občana, jemuž v politickém procesu hrozil těžký trest. Těchto několik vzpomínek ukazuje, že i za velice obtížných podmínek bylo možno uplatňovat mezinárodní solidaritu.

Za nejvýraznější ze všech zkušeností, ať jde o vlastní, nebo kteroukoliv jinou zemi na světě, pokládám v dnešní době jistotu o nezbytnosti demokratické kritiky, otevřenosti, lidského zájmu a solidarity. Tyto obecně platné požadavky platí tím spíše v souvislosti s politickými procesy.

V Praze 30. srpna 1979

Zapadne Zapadlo?

Koncem roku 1978 zmizel z veřejného i z automobilového nebe podnikový ředitel AZNP Mladá Boleslav A. Zapadlo. Do dnešního dne se československá veřejnost nesměla dozvědět, co tomuto pozoruhodnému sesuvu automobilového krále předcházelo. Po Zapadlovi museli své pracoviště opustit i všichni jeho náměstci; jeho syn, který jako automobilový závodník vedl stáj Škoda, byl zbaven funkce i možnosti závodit, a manželka ředitele Zapadla, která šéfovala luxusní a reprezentativní tovární prodejně, přišla o šéfování i prodejnu.

Rodinný klan se z krátka ve vší tichosti vytratil, a tradiční mlčení rozhostilo se krajinou.

Až po dlouhé době porušil příkaz sterilního ticha bratislavský deník a orgán ÚV KSS Pravda v člán-

ku, který v podstatě s AZNP Mladá Boleslav nemá nic společného, tím méně s ředitelem A. Zapadlem. V Pravdě z 31. srpna 1979 pod titulkem «Vyměnili viacerých riaditeľov a námestníkov» se zabývá autor ryze slovenskými ředitelskými záležitostmi a uklidňuje ohrožené ředitele a náměstky, že «ne každý odchod z vedoucí funkce znamená skvrnu v kádrovém materiálu a na osobní cti». «Ojedinělý a výjimečný», praví se v článku, «je případ bývalého ředitele AZNP Mladá Boleslav, A. Zapadla, který se s hanbou musel rozloučit nejen s ředitelskou funkcí, ale i se stranickou legitimací, a poslední slovo bude mít soud».

Tečka a nic víc. Ale přece jenom. Skoro o měsíc později, dne 22. září 1979 v článku zcela jiného rázu, zato s humoristickým titulem «Skromnost komunisty», se jméno ředitele Zapadla objevuje podruhé. A protože se v článku mluví o skromnosti, jsou i údaje skromné. Případ A. Zapadla je předhozen veřejnosti v tomto znění: «Tak například přestal být členem naší komunistické strany bývalý podnikový ředitel AZNP v Mladé Boleslavi, protože jeho jednání, jímž poškodil dobré jméno komunisty, bylo s členstvím v KSC neslučitelné».

Co se vlastně ve Škodovce a v Mladé Boleslavi událo? Víme, že ředitel Zapadlo vystřídal ve funkci ing. J. Šimona, který po příchodu dočasných vojsk se stal ministrem průmyslu, ministrem přesného strojírenství, ministrem hutnictví a je teď místopředsedou federální vlády. Zapadlo vyplul s «dočasnými vojsky» a stal se ředitelem mladoboslavské Škodovky a mocným mužem. Autoritativní Šimon stoupal po ministerském žebříku a jeho přítel Zapadlo po ředitelském. Když továrna před časem změnila výrobní program a přišla na trh s novou Škodovkou, která je technicky zastaralá a neschopná zahraniční konkurence, nebyl tento vůz s parametry automobilů z roku 1964 přivítán odbornou veřejností kladně, natož s fanfárami. Když však týdeník Svět motorů uveřejnil velice krotkou kritiku «nového» vozu, zařídil ředitel Zapadlo, aby kritika byla «vyvrácena» a časopis za poškození zájmů státu a továrny dostal stotisícovou pokutu.

Jenže pro zastaralé typy aut Zapadlo nebyl zba-ven funkce a naopak, když se mu poměrně rychle podařilo rozestavit své blízké do výnosných funkcí a utužování přátelských vztahů s vysokou vládní a politickou hierarchií běželo na plné obrátky, nastala pro něho éra výnosného byznysu.

Svým vlivným kamarádům v politických a hospodářských postech začal Zapadlo prodávat «poškozené» nebo «naražené», «poškrábané», «do vody spadlé» či jinak «znehodnocené» vozy typu Škoda za tzv. zahazovací ceny, tj. za facku.

Kromě těchto kšeftů si zařídil něco jako půjčovnu automobilů pro důležité lidi a jejich paničky. Škodovky rozpůjčoval. Dnes se tvrdí, že se od půjčovateli nevrátilo na 200 nových automobilů, protože se vůbec neví, kdo ty vozy vlastně dostal. Pobyt zhruba dalších 200 škodovek se však podařilo zjistit.

V roce 1978 a dříve se podařilo Zapadlovi vytvořit na domácím trhu umělý nedostatek vozů Škoda 120. Je přirozené, že tím vzrostla poptávka po tomto automobilu, jenž byl ale k dostání v luxusní a reprezentativní prodejně Škoda, kterou řídila paní Zapadlová. Zpravidla zaplatil kupující za dodaný vůz Škoda 120 v průměru 5.000 korun jako

tuzér do kapsy paní Zapadlové. Do zapadlých kapes šly ovšem i peníze za «poškozené» automobily.

Tvrdí se, že «poškozených» vozů prodal A. Zapadlo asi 500 kusů. Ekonomický vzestup klanu rodiny Zapadlo neměl však jen československý dopad.

Protože váznul přísun čsl. trestanců na práci v AZNP, požádal před časem Zapadlo o internacionální výpomoc. A tak zčistajasna začali ve «Škodovce» v Boleslavi pracovat vojáček Střední skupiny sovětských vojsk dočasně ubytovaní v ČSSR. Nutno říci, že ač ostříhání dohola, pracovali přičinlivě, byť s tradiční malou kulturou práce. Ale to ani tak nevadilo, protože poptávka po vozech Škoda v cizině klesla za rok o třetinu bývalého exportu.

Malér byl v něčem jiném. Vojáčkům byl vyplácen chudý žold, ale plat za vykonanou práci neviděli. A tak byli nespokojeni, a dokonce o tom mluvili.

Později se zjistilo, že ředitel Zapadlo si koupil levnou pracovní sílu. Kdo ty duše prodal na nucené práce, místo aby vojákovaly?

Můžeme pouze napovédět. Jednoho zcela obyčejného dne roku 1978 zmizel jako mávnutím proutku nejprve z československého, vzápětí i ze sovětského vojenského života hlavní velitel Střední skupiny sovětských vojsk v ČSSR, velikánský generál Suchoručenko. Od té doby není po něm vidu, natož slechu.

Bezesporu nezůstal generálovi za nehtíky ze «Škodovky» jenom lak. Za nehty zůstalo mnoho i našim činitelům. Policajtům v civilním oblečení, velkým přátelům, vlivným osobám. Že má Zapadlo v Nové Vsi postavenou vilu o milionové hodnotě s extra kanalizací, s extra zavedenou elektřinou? Není sám, tohle si popřávají i jiní prominenti. Škoda, kterou způsobili, se prý rovná 250 milionům korun. Co na to říká jeho protektor a předchůdce, nynější místopředseda vlády ing. J. Šimon? A co na to říkají ostatní skromní reprezentanti reálného socialismu?

Původně se měl Zapadlo okamžitě zavřít. Ale těch zkorumpovaných a namočených bylo tolik, že bylo rozhodnuto Zapadla odsunout do diplomatických služeb, někam na sever Evropy. Pak se komu si znelíbilo mít čerstvého zloděje na ambasádě, a tak se ke slovu dostala komise stranické kontroly ÚV KSC. Zbavila ho pracovní knížky s názvem KSC a navrhla soudit Zapadla v Hradci Králové, kde je tribunál, kterému nedělá potíže vynášet rozsudky ve výši 15 let vězení, a to na objednávku. Věci byly již tak daleko, že Zapadlovi měl tento soud uštvědit poloviční taxu, z které by si odseděl jen polovinu, takže zhruba za tři roky by mohl být doma a užívat života i «pocitivě» shromážděného majetku.

Z příkazu nejvyšších míst byl však případ Zapadlo uložen k ledu a bývalý ředitel AZNP pracuje spokojeně a očividně nerušen na ředitelství Československých automobilových závodů (ČAZ) v Praze.

Případ A. Zapadla není případem náhodným nebo osamoceným. Je případem příznačným. Hlásí nám, jak hluboko již korupce pronikla mezi prominenty a posrpnové zbohatlíky. A hlásí též osudnou slabost těchto lidí, kteří již nejsou schopni morální sebeočisty.

V Praze, v říjnu 1979.

Proč nejsou léky pro všechny?

Motto:

Z dotazovny strýce Artuše, Dikobraz č. 16, 2. května 1978

S.Č Praha 3: Člověk, který trpí občasnými potížemi žlučníku, si bere před jídlem FEBICHOL capsle. Tento přípravek byl dokonce volně prodejný. Nyní po dobu asi 3/4 roku už není k dostání ani na recept.

Odpověď: Chce to nedráždit si žlučník zbytečným rozčilováním. Proto ani nečtěte následující řádky. V průběhu roku 1978 byly vážné zásobovací potíže, způsobené nedostatečnými dodávkami z n.p. Slovakofarma Hlohovec. Tento výrobce např. vůbec nepřijal požadavky o.p. Zdravotnické zásobování na IV. kvartál 1978 a první letošní dodávky expedoval až v březnu. V zajmu výroby tedy doporučujeme, aby žlučníkáři začali marodit s něčím jiným.

Nikdo nepochybuje, že zestátnění farmaceutického průmyslu má řadu nesporných výhod a že přísná kontrola léčiv, tak jak ji u nás provádí Státní ústav pro kontrolu léčiv má svůj hluboký význam. A to nejenom proto, že v rukou státu, jako i v ostatních průmyslových odvětvích, se kumuluje nezbytný rozpočet pro rozvoj tohoto odvětví, ale i proto, že do země nemohou přijít žádné léky, které nevyhovují nezbytnému lékařskému lékopisu a ten má ČSSR jeden z nejpřísnějších na světě. Kontrole podléhá nejen obsah léků a jejich účinky, které se zkoumají a ověřují při pokusech na zvířatech a v laboratořích, ale přísná měřítka jsou kladena i na ambaláž, tedy na obaly do kterých jsou baleny komprimované tablety, popř. technické sklo na injekce apod.

I méně zasvěcený občan ví, že jsme po řadu let na tomto poli dosahovali výrazných úspěchů, že jsme mohli vyvážet velké množství léků do rozvojových zemí (např. celou řadu sulfonamidů), že jsme byli spolehlivými vývozci do socialistických zemí, a pokud náš farmaceutický průmysl dosahoval na poli výzkumu a objevů léků světových špiček, vyváželi jsme i za tvrdé valuty do kapitalistických zemí.

Před časem došlo k rozhodnutí, že nebudeme vyrábět léky, kterými je trh doslova zaplavován výrobci z jiných zemí, jejichž výroba pro nás byla nadměrně vysoká. Dále bylo dohodnuto, že část běžné výroby se v rámci RVHP přesune do jiných zemí odkud je budeme nakupovat. Výdaje spojené s nákupem těchto léků měly být kryty ze zisku farmaceutického vývozu, z výsledků výzkumu. Stejně měl být zabezpečen dovoz nezbytných surovin pro naši výrobu.

Výsledky jsou však neradostné. Řadu let se na trhu objevují nedostatky, a to jak v oblasti dováže-

ných léků, což je pochopitelné vzhledem k naší platební bilanci, ale je nedostatek i těch léků, které vyrábíme.

Pravda je, že spotřeba léků neustále roste, ale nejen u nás. Vlastnictví tabletek různého druhu je civilizační neduh, spotřeba a užívání analgetik je pro mnoho lidí denní potřebou. Zvýšená spotřeba léků ale odráží i stoupající počet starších a nemocných občanů. Další příčinou zvýšené spotřeby je i touha a snaha po moderní léčbě, a tím potřeba nejšpičkovějších léků v té které skupině chorob – ač někdy výsledky neodpovídají očekávaným předpokladům.

Pro Československé je smutnou skutečností, že právě tyto špičkové léky vyrábějí dnes v obrovském množství kapitalistické země, v licencích dále Jugoslávie, Polsko a Maďarsko, a tak jsme se s farmaceutickým průmyslem ocitli na nepříliš významném místě v rámci i RVHP.

Minulý a letošní rok a zřejmě i roky příští však neskýtají lepší vyhlídky. Celostátní rozpočet na dovoz léků se výrazně snížil – odhadem asi o jednu třetinu – a to jak na léky z kapitalistických zemí, tak i na produkci z Jugoslávie. Přitom celá škála těchto léků je svým způsobem nenahraditelná. Nedokážeme například vyrobit léky stejných parametrů jako jsou dovážené nahradní roztoky za krev a její deriváty, setrváváme na výrobě polysacharidů jako Dextran a Rheodextran a tak nemáme možnost nahradit nejdražší roztok, krev, roztoky bílkovin nebo tuků. Pokusy uvést do běžné praxe československý Nutramin jsou téměř podobné jako snaha vyrobit československý automobil srovnatelný s jinou světovou značkou.

Naš občan už dávno ví, že chce-li mít vitamíny na podzim a jaro, musí je nakoupit v létě, stejně tak Acylpyrin nebo Superpyrin nebývá k dostání v období chřipek. Netuší navíc kolik zákulisních snažení probíhá, potřebuje-li jeho léčení nedostatkový lék. Neví, že jeho obvodní či závodní lékař již dlouhou dobu nesmí řadu léků vůbec předepisovat, že trochu více práv má specialista, odborný internista, kožní lékař, neurolog, chirurg a pod., ovšem i ti mohou léky předepsat jenom v rozmezí, které udává plán a ne skutečně potřeba. Všichni lékaři dostávají navíc v rozmezí čtrnácti dnů až jednoho měsíce seznam léků, které lékárny nemají a o kterých ani odpovědní magistři nevědí kdy a jestli ještě budou.

Nemocný utrápený člověk těžko pochopí, když se řadu let léčil se svou zvýšenou funkcí štítné žlázy třeba Carbimazole, lékem těžko nahraditelným, proč mu jej lékař nepředepíše a proč mu tento lék neseženou ani známí, pracující ve zdravotnictví. Stejně nevědí lidé se srdečními chorobami proč není Trimepranol, proč není B vitamín v žádné formě, proč není Ascorutin. Zoufalí lékárníci, na jejichž hlavu dopadá nejvíce výčitek od nemocných lidí, si v poslední době vymohli ony seznamy, které jsou pro lékaře zavazné. Nedostkové léky nesmí vůbec předepisovat. Přitom jsou lékaři i lékárníci vazáni mlčením o daném kritickém stavu.

Každý z nás by jistě pochopil určité nedostatky, pokud by zároveň dostal přes nou informaci kdy léky opět budou. Tohle ovšem nikdo neřekne, protože to ani nikdo neví. Psychickému stavu nemocného by sice nijak neprospělo kdyby se v novinách dočetl o nepořádcích v zásobování léky, ovšem taková kusá informace, jakou jsme si mohli přečíst v Dikobrazu a zejména její závěr nemůžeme nazvat než hloupostí a cynismem. Opět jeden nevtipný horor reálného socialismu.

Kde bude hnán k odpovědnosti za skutečnost, že na zdravotnických pracovištích se kvůli nedostatku materiálu na jedno použití (např. jehly a injekce), opět pracuje jako kdysi. Přitom existují stále přísná opatření jak a kdy tohoto materiálu má být použito. Opět se vyvaňuje. Vyvaňuje či nakládá se i materiál určený jenom k jednomu použití. Odpovědnost přitom padá na toho, kdo to dělá, na sestry a sanitářky, kterým to mimo jiné znesnadňuje práci a například na infekčních odděleních přináší i vysoké riziko rozšíření nákazy. Až bude akutní nedostatek obvazového materiálu, Dikobraz jistě uveřejní návod jak ze starých košil vyrobit vhodné sterilní obvazy.

Před řadou měsíců se zdravotníkům slibovalo snížení cen materiálu na jedno použití. Kdo to sliboval a kdo to nedodržel? Jsou vinni výrobci, nebo je to nepořádek v našem plánování, které nedokáže zajistit dostatek surovin k výrobě? Kdo si vůbec dovolí přesně odhadnout kolik a jakého léku bude zapotřebí! Právě tak bychom se mohli ptát kdy bude odstraněn nedostatek rentgenového materiálu. Kvůli jeho nedostatku nemůže být provedeno nejedno vyšetření a pacienti jsou drženi v nemocnicích, kde je i tak málo lůžek. V poslední době se vyskytl i vážný nedostatek izotopových látek.

Měl jsem možnost nahlédnout do seznamů nedostatkových léků v jednom krajském zdravotnickém zařízení, počet se neustále zvyšuje, napočítal jsem od padesáti do devadesáti položek. Situace je zřejmě v každém a okrese jiná a už začala fungovat jakási dobrovolná výpomoc či naturalní výměna mezi jednotlivými zdravotnickými zařízeními. Dojdeme jednou k praxi, jakou zavedly průmyslové podniky, kdy v rámci televizních reklam snánějí to, co nutně potřebují?

Pokud se situace nezhorší, bude to všechno asi pokračovat. Proskočily zvěsti o nedostatcích, které jsou zaviněné snížením dovozem surovin pro farmaceutický průmysl. Některé závody pracují s největším vypětím. Nevyrábí se to, co předepisuje plán, ale to, na co je v daný den a hodinu materiál. Koneckonců něco se vyrábět musí a tak by se asi nikdo nedivil, kdyby se objevil ve skladech nadbytek některých léků, na které máme prozatím potřebné komponenty. Konečně – ukazatel hrubé výroby, který je rozhodující pro plnění plánu by opět vykouznil stoprocentní plnění v celém farmaceutickém odvětví.

To všechno je jenom kusý a smutný pohled do zákulisí kolosu, který pečuje o lidské zdraví. O našern zdravotnictví bylo napsáno mnoho krásného, chlubíme se péčí, kterou socialistický stát věnuje člověku. Současný stav by zasluhoval nejenom kritické poznámky a rádoby vtipné podotýkáni Dikobrazu, ale rychlé a energické zásahy lidí odpovědných a nejvýše postavených. Ti ovšem nepocítují nedostatky na vlastní kůži. I když jsme

se s tím nikdy nechlubili, existuje u nás diferencovaná zdravotnická péče. S A N O P S – státní sanatorium, které slouží prominentům jistě zmíněné nedostatky nepocítil v celém rozsahu.

Je nejvýše trestuhodné když není pomoheno nemocným. Je trestuhodné, když stát, který převzal péči a odpovědnost za zdraví nás všech, nesjedná nápravu, když nečinně (bezmocně?) přihlíží ke škodám už způsobeným.

Staré kurdské přísloví říká: «Z prasklého stromu postavíš dům, ale prasklého člověka můžeš jen pohřbít».

Z «Ekonomické revue», č. IV
Praha, léto 1979

Konsolidační

«průserník»

Pouhé zdražení benzínu, postihující každého šestého čsl. občana vynese státu 4,2 miliard korun, které jsou určeny k dalšímu progresivnímu proustrování.

Proč je to tak špatné, když je to tak dobré? Protože každý policajt a každý oficír dostal ve dnech srpnového zdražení přidáno k platu 300 Kčs měsíčně, zatímco důchodci jen 30 Kčs. Každý oficírský darmošlap má 6 týdnů dovolené, tedy tolik, ba víc, než havíři.

Nové vedení se skutečně činí, takže stát je na pokraji pokraje. Důkazem je, že v porovnání s vyspělými státy spotřebuje na stejnou výrobu ČSSR třikrát víc surovin a materiálů. Jsou případy, že z dovezeného množství polotovaru se v závodě zpracuje do hotového výrobku jen 30 procent a 70 procent polotvaru jde do šrotu.

Plácnutí do vody byla jarní změna pracovní doby. Bylo třeba přistavit na 2,5 tisíc autobusů denně navíc, aby byl zajištěn dovoz a odvoz lidí z práce. Za 6 měsíců to jen v ČSR stálo 11.500 tun nafty navíc. A zničený autobusový park.

Měli radost. Do probouzejícího se Afganistanu jsme pro rodící se byrokracii vyvezli v minulých týdnech 293 beden inkoustu. Výrobci uložili inkoust dnem vzhůru proti šipkám na obale a tak Kabul dostal 293 beden kaněk s prázdnými lahvičkami.

Zhruba 300 miliónů korun (devizových) hradí ročně Česká státní pojišťovna firmám za škody vzniklé našimi špatnými obaly, špatnou konzervací zboží a špatně baleným zbožím na export. A platí a nic se neděje.

Export automobilů Škoda na Západ klesl v poslední době o čtvrtinu ze 40 tis. vozů na 30 tis. vozů ročně. Podle expertů dosahuje Škodovka technických parametrů automobilů srovnatelné

řady z roku 1964. Aby se Škodovky vůbec prodaly provádí na nich antikoroziivní úpravu švýcarská firma Valvolin. Tato úprava nás stojí zhruba 310 devizových korun na voze. Imperialistům pak poskytujeme pětiletou antikoroziivní záruku, zatímco náš občan nemá žádnou.

Protože nejsme schopni vyrobit ložisko, které nepotřebuje u traktoru Zetor údržbu, kupujeme tato ložiska v zahraničí, kam Zetory vyvážíme. Tam se ložisko za 11 dolarů kupní ceny montuje do spojky a celá tato operace stojí našeho vývozce 117 dolarů. Normální člověk a výrobce by ložisko kupoval a montoval ho pak přímo při výrobě traktoru. Ale jsme normální? Jsme jádro.

Už od roku 1960 se připravuje výroba zemědělského automobilu. Není dosud, ačkoliv prototyp vystavený v roce 1972 na 8. sjezdu JZD měl špičkové světové parametry. Dnes je prototyp překonán a podle vládního usnesení má se v Trnavě zahájit výroba až v roce 1985-tedy čtvrt století od prvního záměru. Podle odborníků představuje oddálení výroby zemědělského automobilu roční ztrátu ve výši 1,2 miliard korun.

Upozornění motoristům: Omezení provozní rychlosti automobilů platí pro lid obecný, pro lékaře, sanitky a hasiče, ale ne pro činitele. Mohou jezdit bez omezení rychlostí a přes plné čáry. Vyhýbejte se jim i na silnici.

Podle sdělení odborníků přesahuje radioaktivita pražské vody povolenou míru. Příčiny, které se šetří jsou zatím nezjištěny, takže vodu pijeme dále. Několikanásobně vyšší než přípustná norma dovolí je i účast olova ve vodě. Tady se příčiny znají. Ale nic naplat. Kritický stav je také v pražském ovzduší, které dnes patří k nejzamořenějším na světě. O těchto skutečnostech, ohrožujících lidské životy je zakázáno psát ve sdělovacích prostředcích.

Byty na sklad?

Vypravíte-li se někdy na nedělní výlet do blízkého pražského okolí, třeba do Hostivaře nebo do Prokopského údolí a pak dál do Jinonic, všimněte si možná prvních počátků dalších pražských sídlišť – Petrovic a tzv. Jihozápadního města. Uprostřed polí tam vyrůstají řady paneláků, vlastně nic neobvyklého. Zasněžení však vědí, že zahájení bytové výstavby právě na těchto územích bylo předmětem dlouhých sporů. V Řepích, Stodůlkách a Petrovicích totiž nejde o normální byty, do kterých se po jejich dokončení nastěhují nedočkaví nájemníci, ale o tzv. «h o l o b y t y», nebo přesněji o skladování panelů «na stojato». Ale vezměme to od začátku.

* * *

Jedním z nejčastějších argumentů o úspěšném vývoji československé ekonomiky v posledních letech bývají údaje o počtu nově postavených bytů,

o plnění plánu bytové výstavby. Grandiózní počty plánovaných bytů nesmějí chybět v žádném usnesení stranických sjezdů a figurují na předním místě i mezi ukazatele pětiletých plánů. Stačí připomenout jeden z hlavních cílů této pětiletky v hlavním městě Praze – dokončit dalších 58.000 bytů.

Bude tento cíl opravdu splněn? A když ano, tak za jakou cenu?

Zkvalitňování, modernizace a doplňování bytového fondu ve stávající zástavbě hlavního města směrná čísla výstavby bytů samozřejmě nenaplní. Tato činnost je doménou bytových družstev, několika malých podniků jako jsou Pražská stavební obnova a Pražský stavební podnik a soukromých stavebníků. Vlastní organizace výrobní základny pražského stavebnictví je už řadu let orientována na technologii panelové výstavby nových velkých sídlišť. Hlavní pražské stavební podniky – Pozemní stavby a Montované stavby – jsou svou výrobní kapacitou zaměřeny na proudovou výstavbu panelových objektů a o přestavbu, modernizaci či zástavbu dosud volných prostor v hlavním městě pochopitelně nemají nejmenší zájem. Jejich ekonomický zájem je veden jinam; k výstavbě velkých sídlišť, k montáži a velkovýrobě «panelových» měst.

Po vyčerpání dosavadních možností nejbližších lokalit, po výstavbě Severního a Jižního města a některých dalších územních celků, se však objevují vážné problémy. Volné prostory a pozemky pro další sídliště jsou od středu města stále vzdálenější a náklady na infrastrukturu inženýrských sítí, na technickou vybavenost určitého území tzv. nadsídlištními podmiňujícími investicemi velmi rychle rostou, takže postupně překračují finanční náklady na vlastní byty. Kromě nedostatku finančních prostředků chybějí ale i potřebné výrobní kapacity dodavatelských organizací, specializovaných na budování inženýrských sítí. Podle posledních informací činí rozpor mezi potřebami přípravy území pro bytovou výstavbu a možnostmi dodavatelských organizací v Praze ročně minimálně 250 mil. Kčs stavebních prací a dál se zvětšuje.

Již dlouho se nedaří zajišťovat potřebnou připravenost a technickou vybavenost území pro bytovou výstavbu v nutném předstihu, přičemž se tento stav neustále zhoršuje. Technicky a ekonomicky logický postup výstavby, kdy se nejprve vybudují základní inženýrské sítě – kanalizace, voda, teplo, elektrorozvody, komunikace – a teprve v návaznosti na tuto investiční činnost jsou pak stavěny bytové objekty, se z harmonogramů, byť sestavovaných na samočinných počítačích, postupně vytrácí. Začíná převládat systém realizace inženýrských sítí současně s výstavbou bytů a protože budování inženýrských sítí stále častěji zaostává, nejsou mnohé dokončené byty předávány do užívání. Nelze je totiž uvést do funkce, někde čekají na plyn, jinde na vodu či elektriku, budují se nákladná provizoria zejména ve formě ztv. náběhových tepelných zdrojů, často dovážených za drahé devizy ze zahraničí. To vše je ale běžné už řadu let a nad takto «dokončovanými» byty se už dávno nikdo nepozastavuje.

Hlavní město však nyní usiluje o primát zcela mimořádný. Oč rychleji zaostává výrobní kapacita pro výstavbu inženýrských sítí, tím intenzivněji zajišťují pražští radní další rozvoj paneláren. Jedna z nich, dovezená v zahraniční licenci Larsen-Nielsen, je však projektována na letnou montáž, tzn.

na přímou dodávku panelů s konečnou povrchovou úpravou, okny, dveřmi, lodžemi z výrobních linek na staveništi, kde jsou bez meziskladování montovány (tento proces je v zahraničí běžně řízen počítačem). Připravena staveništi ale nejsou v Praze k dispozici. A protože panely nelze podle technologického předpisu skladovat, bylo přijato zcela svérázné rozhodnutí: skladovat tyto panely prostě «na stojato». Na vybraných lokalitách, kde ještě není zajištěna ani elementární příprava území, budou stavěny tzv. «holobyty», neboli byty smontované jen v hrubé stavbě, bez jakéhokoli připojení na inženýrské sítě, které se budou realizovat dodatečně.

Důsledky takového rozhodnutí lze těžko odhadnout. Takovéto «byty» nebude možné vybavit vnitřními zařízeními (radiátory, elektroinstalaci, baterie, PVC atd.), protože objekty nebudou řadu let vytápěny a vnitřní zařízení bytů by se zcela zničilo, pokud by nebylo rozkradeno dávno před kolaudací a stěhováním nájemníků. Tam, kde nebudou v předstihu vybudovány dokonce ani kanalizace, hrozí nebezpečí podmáčení těchto objektů a není pochyb, že několikaleté působení počasí, vody, sněhu a zimy vykonává jistě svoje dílo. Finanční náklady na «opravy» bytů v druhé fázi výstavby, v době jejich dokončování nelze snad vůbec určit. Přitom nikdo nedovede odhadnout, jak dlouho budou takové «byty» v širém poli stát, než dojde k jejich kompletaci, vnitřnímu vybavení a předání k užívání. Ale co s panely, které chrlí pražská panelárna v rámci svých socialistických závazků? Zastavit na rok nebo na dva výrobu a v užití zaměstnanců panelárny jinde, nebo jim dát dokonce dlouhodobou placenou dovolenou, jejíž úhrada by tvořila zlomek ekonomických ztrát z onoho «postupu»

bytové výstavby? To přece v socialistické společnosti nelze! A zvýšit ze dne na den kapacitu dodavatelských organizací, které se zabývají výstavbou inženýrských sítí? To není rozhodně reálné. A plán bytové výstavby se podle direktiv XV. sjezdu KSČ splnit musí.

A tak se staví byty na sklad. Na jak dlouho? Možná na dva roky, možná na tři, spíš – podle odhadu některých odborníků – na pět let. A staví se pilně. Ještě v této pětiletce bude v Praze takových bytů postaveno přes 3000.

Dokáže vůbec někdo spočítat ekonomické ztráty, které vzniknou takovým řízením bytové výstavby? Najdou novináři oficiálních sdělovacích prostředků odvahu upozornit pražskou veřejnost na takové hospodaření? Nebo se raději přidají k úřední propagandě a budou i nadále jásat nad statistikami o dalších bytech, «úspěšně» dokončených ještě v této pětiletce?

* * *

Na ten výlet se někdy vypravte. Stojí opravdu za to, vidět v těch širých polích mohutné stavební jeřáby, jak pilně montují hrubé skelety bytových objektů v místech, kam nevede žádná komunikace, kde není zavedena voda, plyn, teplo ani elektrika, která dokonce nejsou ani řádně odkanalizovaná. Tento «progresivní» postup bytové výstavby je zatím k vidění opravdu jen v Praze! Nabízí se představa nejmodernějších «Potěmkinových vesnic».

Červen 1979

Z «Ekonomické revue», č. IV
Léto 1979, Praha

« PŘÍPAD » KOHOUT

Doslova naráz se stal Pavel Kohout pro ten čas nejznámějším Československým občanem v Rakousku, a to teprve po skončení své plánované působnosti ve vídeňském Burgtheatru. Jako spisovatele a nositele rakouské státní ceny pro zahraniční literaturu ho totiž především znali v prostředích, kde se čtou knihy, chodí do divadla a sledují se kulturní rubriky. Po dobu svého legálního pobytu v zahraničí se Kohout programově zabýval výlučně kulturní činností, a podržoval tomuto omezení veškeré své počínání, projevy a styky. Výčet toho, co za pouhý poslední rok napsal, by byl úctyhodný i jako bilance několikaleté tvůrčí práce. Důslednost a korektnost, s níž v zahraničí vystupoval jako právě jen československý spisovatel, budila až pozornost, a někteří mu ji i zazlívali: zdálo se jim totiž, že tak Kohout vlastně především dodává pražskému režimu jakési zdání normalnosti a legitimacy. Avšak Kohoutovi šlo o víc než o řešení osobní situace: na výsost ukázněně a vytrvale se pokusil uskutečnit precedent provizorního východiska pro další tvůrčí pracovníky, kteří jsou dnes v

ČSSR umlčeni a izolováni od veřejnosti a od světa. Na vlastním případě chtěl otevřít jednu z forem, které by mohly přispět k překonávání současného bezvýchodného stavu čsl. kultury a k překlenování protikladu mezi čsl. skutečností a závěry helsinské konference. Tento hlubší záměr a smysl Kohoutova úsilí plně chápali a jako takové je respektovali a podporovali přední představitelé rakouského kulturního a veřejného života.

Pavel Kohout sám nadále nezavdal nižádný podnět k politické senzaci, a přesto se dnes o něm v Rakousku mluví u holiče, v trafice a v autoopravně, ba jeho existence zajímá i stěhováky, které jinak vzrušuje nejvyšší víkendová kondice fotbalisty Prohazky. Kohoutův nakladatel neskrývá uspokojení: reklamy jako by si Kohouta brala Onassisova dědička, a přitom ani nakladatel ani autor nemuseli hnout prstem. Všechnu náhlou popularitu totiž Pavlovi Kohoutovi vyrobily čsl. státní a politické orgány, a to nejen promptně, nýbrž také zcela zdarma.

Proti své vůli stal se Pavel Kohout přes noc

«případem», který zaměstnává masové sdělovací prostředky, a v kritických dnech se v televizních novinách dokonce dostal před reportáž z papežovy návštěvy v USA. Tato vlna veřejné pozornosti má nezanedbatelný politický význam a dosah: na případu Kohout se znovu, a to přesvědčivě, pro každého srozumitelně demonstruje, co je nynější čsl. vládnoucí garnitura, jaký je poměr normalizační moci k vlastním občanům a k mezinárodním úmluvám a závazkům. Na případu Kohout se pro zahraničí náraz a sugestivně oživila celá problematika represivity okupačního režimu a jeho důsledků pro každodenní život, a znovu a nově se soustředila pozornost na hnutí za občanská práva v ČSSR, zejména na činnost Charty 77 a VONS. Zda a proč tento nesporný účinek plánovaly dotyčné čsl. orgány se zdá tak podivné, že někteří západní komentátoři dokonce kuloárně rozvíjejí subtilní spekulace o rozporech v čsl. vedení v tom smyslu, že akce Kohout prý musí být plodem rafinované subverzní aktivity v mocenských orgánech samých – jak jinak vysvětlit toto nejnevýhodnější a nejostudnější myslitelné entrée, které si pražský režim pro zahraničí připravil právě v předvečer velkého procesu?

Pavel Kohout není ani první ani poslední, koho se permanentně vyděšená normalizační moc dočasně zbavuje odnětím čsl. občanství. Sám o sobě by takový krok, bohužel, nevyvolal tak rozsáhlou a tak živou pozornost. Pražským orgánům se však tentokrát zároveň povedlo provést toto opatření vůči Kohoutovi za takových okolností a takovým způsobem, že právě nastal «případ Kohout». Co se tedy vlastně stalo?

Především, v ČSSR po prvé byl ze státního území vyhozen čsl. občan, a to za použití fyzického násilí, a to ačkoliv měl všechny cestovní doklady v naprostém pořádku. Pavel Kohout a jeho manželka Jelena Mašínová měli platné čsl. cestovní pasy, opatřené výjezdní doložkou, která je opravňovala k návratu na státní území do 28.10. t. r. Dne 4. října hned po poledni překročili manželé Kohoutovi v doprovodu paní Margarethy Schellové rakousko-čsl. hranici na přechodu Grametten-Nová Bystřice. Byli z rakouské strany pasově a celně odbaveni, a odbavovací formality na čsl. straně začaly normálně. Náhle bylo řízení přerušeno a manželé Kohoutovi byli opětovně vyzýváni, aby opustili čsl. půdu a vrátili se do Rakouska, s odůvodněním, že se vracejí příliš brzy, před vypršením výjezdní doložky, a že si navíc musejí ve Vídni na čsl. velvyslanectví nejdříve vyzvednout jakýsi důležitý papír. Kohoutovi protizákonně výzvy opustit státní území pochopitelně odmítali uposlechnout. Velitel přechodu je několikrát varoval – celá situace totiž trvala téměř osm hodin – že se přechod v 10 hodin večer zavírá, a jestliže se do této doby dobrovolně nevzdájí nazpátek do Rakouska, budou proti nim podniknuta příslušná opatření. Když v 21,40 hod. Kohoutovi znovu odmítli vrátit se na rakouskou stranu, dal velitel přechodu napochodovat několik důstojníků a vojinů pohraničního útvaru. Zčásti nesení, zčásti strkáni byli manželé Kohoutovi dopraveni ke svým autům. Paní Schellová se rozhodla je následovat. (Jen na okraj: tato stará dáma, známá osobnost kulturního a společenského života, musela provést povinnou valutovou výměnu, a když se rozhodla se s přáteli vrátit, byla jí odmítnuto vyměnit příslušné valuty nazpět). Cesta ve

směru Praha byla přehrazena vozidly pohraniční stráže, a velitel přechodu prohlásil, že za dvě minuty budou manželé Kohoutovi a jejich auta odsunuti do Rakouska násilím. Za této situace a vzhledem ke své přítelkyni neodporovali Kohoutovi dále násilí fyzicky, a byli v 21,50 hod. odsunuti na rakouské území. «Případ Kohout» byl na světě.

OD DOB HITLEROVÝCH...

Pavel Kohout postupoval věcně a klidně i poté, kdy byl protizákonně a protiústavně vyhnán ze své vlasti. Odjel s manželkou a paní Schellovou do Vídně, a odmítal jakýkoli komentář a jakékoli vyjádření desítkám novinářů, kteří přes celý víkend obléhali i jeho bližší okolí. Netrpěliví novináři bombardovali současně také čsl. zastupitelský úřad a jeho pracovníky na domácí telefony a adresy. Úřad kupodivu neprokázal příliš dobré nervy, a tak v pondělí nastala další eskalace případu Kohout: po prvé totiž došlo k tomu, že rozhodnutí o zbavení čsl. státního občanství oznámil přímo zahraničním sdělovacím prostředkům sám zastupitelský čsl. úřad. A to dokonce dříve, než se to obtěžoval oznámit adresátovi rozhodnutí, a to všechno navíc formou, která způsobila vážnou krizi oficiálních rakousko-čsl. vztahů.

Sdělení, které překvapivě učinilo tiskové oddělení čsl. velvyslanectví ve Vídni rakouské tiskové agentuře, začíná oznámením, že Pavel Kohout byl zbaven čsl. státního občanství, a uvádí údajné důvody tohoto opatření. Dále přechází k zcela osobním insinuacím, a tvrdí na př. doslova: «Za léta 1968-1973 byly na Kohoutově bankovním a tuzexovém kontu registrovány příjmy ze zahraničí ve výši téměř dvou milionů korun. V roce 1966 koupili Kohout a jeho první žena Anna vilu v ceně zhruba dvou milionů korun. V současné době mají Kohout a jeho druhá žena Jelena na různých kontech v různých zemích několik milionů šilinků, které obdrželi na ilegální protičeskoslovenskou a publicistickou činnost». Od Kohoutovy «osoby» se sdělení dostává k obecnějším politickým výroky, adresovaným rakouské straně, zejména: «Politická bystrost nespočívá v podporování dřívějších ultralevých komunistů, kteří si dnes léčí své komplexy méněcennosti za peníze NATO, nýbrž ve schopnosti provádět politiku dobrých sousedských vztahů při zachování nevměšování». «Rakousko potřebuje Československo nyní i v budoucnosti více, než je tomu naopak. Rakousko potřebuje přátelství se strany Československa z hospodářských, politických a strategických důvodů. Je na pováženou toto všechno uvést v pochybnost v zájmu podvrtné činnosti a v neprospěch rakouských národních zájmů».

Jestliže se při první zprávě o Kohoutově vykázní z ČSSR rakouský spolkový kancléř dr. Kreisky vyjádřil celkem zdrženlivě, že takové zprávy zatím nechce ani věřit, a kdyby se ukázala přece jen pravdivou, znamenalo by to vážné porušení helsinských dohod, nabylo po uveřejnění stanoviska čsl. velvyslanectví dění dramatického spádu. Ještě dříve, než si Kohout stačil na čsl. zastupitelském úřadě vyzvednout příslušný přípis, interpelovaly v rakouském parlamentě politické strany, společenské organizace a instituce žádaly zásah v Praze, jednotlivci protestovali i ve sdělovacích prostřed-

cích. Formulace, kterých užila čsl. strana, byly jednoznačně pocíťovány jako povýšenost, pohrůžky a pokus zasahovat do vnitřních rakouských záležitostí. «Od dob Hitlerových», psalo se v prvním rozhořčení, «si žádný stát nedovolil takovou nestydatost». Stěží si lze vskutku představit provokativnější a nešikovnější stylizaci než tu, ke které se uchýlilo sdělení čsl. velvyslanectví, a to právě v zemi, která jako poměrně mladý neutrální stát je v otázkách svrchovanosti krajně citlivá, jak v politické reprezentaci tak v hodnotových orientacích a postojích řadových občanů. Za směsici «neznalosti, naivity a arogance» označil čsl. stanovisko dr. Kreisky, a poznamenal, že nechápe, že by takové prohlášení mohlo vůbec učinit diplomatické zastoupení kteréhokoliv státu. «Případ Kohout» nebývalé a naprosto sjednotil všechny v parlamentně zastoupené politické strany, které se ztotožnily se stanoviskem dr. Kreiského, a ještě týž den vznesl rakouský velvyslanec v Praze naléhavý dotaz na čsl. stranu, zda dotyčné sdělení se má považovat za oficiální čsl. stanovisko.

BILAK NEBO ŠVIC?

A důrazně oslovená čsl. strana okamžitě couvla! V režimu, kde záležitosti mnohem bezvýznamnější jsou do puntíku rozhodovány až nahoře, dostalo se najednou rakouské straně ujištění, že se ministerstvo zahraničních věcí ČSSR distancuje od příslušných pasáží, jejichž autorem prý je pouze tiskové oddělení čsl. velvyslanectví ve Vídni, a neztotožňuje se tedy s nimi ani čsl. zastupitelský úřad sám, a že se ČSSR nehodlá vměšovat, poučovat, předpisovat atd. Totéž ujištění tlumočil druhý den rakouskému ministerstvu zahraničí čsl. velvyslanec ve Vídni dr. Kadnár – zřejmě ani on neměl nic společného se slohovým cvičením vlastního tiskového oddělení. Rakousko – čsl. krize se na oficiální rovině začala uklidňovat, pachuč zůstala: co nám chce předpisovat «velkogaráž sovětských tanků?», rozhořčoval se nadále tisk. Koncem týdne opustil tiskový atašé čsl. velvyslanectví Švic Rakousko «na dlouhodobou dovolenou», a obě strany věděly, že se už nevrátí.

Odvoláním formulací, které se hrubě dotkly rakouské svrchovanosti, se šokující působnost «případu Kohout» nevyhladila, už také proto, že mezistátní aspekt představuje jen jednu stránku věci. Na první pohled méně křiklavý, v dlouhodobější perspektivě snad ještě odpudivější je pro civilizované zahraničí akt odnětí státního občanství sám: právní zakotvení takové možnosti tu figuruje jako neuvěřitelná nehoráznost a vážný doklad totalitní zvůle. Když v parlamentní diskusi o případu Kohout dr. Kreisky řekl, že takové opatření «je rakouským právním představám zcela cizí», věděl, co říká. Na území někdejšího Rakouska-Uherska už po ústavních reformách roku 1867 nebylo možné odejmout státní občanství jednostranným rozhodnutím státního orgánu. Ani u nás po celou první republiku nepřipouštěla tehdejší právní úprava odejmout státní občanství. V prostoru Čech a Moravy bylo odnětí státního občanství – dokonce ve formulaci slovně obdobné «normalizačnímu» znění – zavedeno až nařízením Reichsprotektora z 3.10.1939. Bohužel, toto vyslovené feudálně-fašistické pojetí vztahů mezi občanem a státem není představitelům současného pražského režimu v nej-

menším cizí, ba si v něm libují natolik, že to nyní dali vybuchovat. Zřejmě jim nevadí, že toto opatření je v příkrém rozporu s úmluvami, k nimž se sami dobrovolně zavázali. Odnětí státního občanství na případu Kohout odsoudil rakouský parlament, odsoudila je řada předních představitelů evropského politického a veřejného života, odsoudily je vlády a státní orgány (USA), levicové, zejména socialistické a eurokomunistické strany. Odsoudily je jako akt «Státní zvůle a symptom politické slabosti» (předseda Socialistické Internacionály W. Brandt), jako čin, který «vrhá výmluvné světlo na vnitřní situaci v ČSSR» (parlamentní mluvčí FDP). Odsoudily je jako očividné hrubé porušení závěrů helsinské konference a Mezinárodních paktů o lidských právech, jako zcela neakceptovatelný čin čsl. vlády. «Je to neslýchané porušení lidských práv a výsměch helsinským závěrům», prohlásil předseda rakouské socialistické mládeže. «Právo každého člověka žít v zemi, v níž si přeje žít – zejména tehdy, když se ještě navíc jedná o jeho vlast – patří mezi základní práva, garantovaná Chartou lidských práv. Jestliže ČSSR tohoto všeho brutálně nedbá, vylučuje se sama z mezinárodního společenství států. «Když dr. Kreisky přijal Pavla Kohouta těsně po vyvrcholení rakousko-čsl. krize, výslovně zdůraznil pro sdělovací prostředky, že Kohout nadále zůstává «československým občanem v Rakousku»: tímto výrokem byla po prvé oficiálně a veřejně popřena platnost příslušného aktu zvůle za hranicemi Československa a státní sféry normalizační moci.

Čsl. orgány se obvykle vůbec nenamáhají konkrétně – o souhlasu se skutečností už vůbec nemluvě – zdůvodnit rozhodnutí o odnětí státního občanství. Stejně tu jde o pouhé správní rozhodnutí, a postižený nemá nejmenší možnost se účinně bránit a soudně se domáhat zjištění skutečnosti. Bezmoc vůči čsl. orgánům je v tomto smyslu stupňována tím, že objekt zvůle je odkázán na prostřednictví zastupitelského úřadu – zbavit občanství lze jen za situace, kdy se dotyčná oběť nalézá mimo státní území. Na případu Kohout si ale daly čsl. orgány tak říkajíc záležet, čímž se jim podařilo dodat mu další mimořádné atraktivitu: absurdní nepravdivost jednotlivých obvinění tím zřejměji vyniká pro všechny, kdo Kohoutovu skutečnou činnost po celý rok přímo nebo zprostředkovaně sledovali. Z evidentní lživosti a pochybnosti nakupených konkrétně vystupuje tak opět holý akt mocenské zvůle s přesvědčivostí, jaké by nemohl dosáhnout žádný traktát o právní úpravě státního občanství v ČSSR.

PYRRHOVO VÍTĚZSTVÍ

Pavel Kohout podal v zákonné lhůtě odvolání, jeho žena Jelena podala žádost o prodloužení pobytu v zahraničí. Na početně navštívené tiskové konferenci 9. října řekl Kohout mj.: «Vrátil jsem se do Československa v plném souladu se zákonnými předpisy. Z Československa jsem byl vytlačen protizákonně a násilím. Nejsem tedy ani emigrant ani uprchlík, nýbrž nadále československý občan, který je připraven se vrátit, aby vyvrátil obvinění, která byla proti němu vznesena». «Nemám v úmyslu fušovat jako amatér do profesionální politiky, chci ale nasadit všechny svoje síly k prospěchu

české literatury, především pochopitelně pro své umlčené kolegy. Chci využít všechny své osobní vztahy k nakladatelstvím, k divadlům, k univerzitám a jiným institucím pro to, aby se prorazila absurdní blokáda části českého umění. V tomto ohledu se připojuji k úsilí svých krajanů v zahraničí, kteří už dávno přede mnou prakticky bez jakýchkoli finančních prostředků dokázali pravé divy». «Nechci popírat, že toto je okamžik mé osobní prohry. Sice jsem se vrátil, ale vlast byla pro mě jen sto metrů široká a trvala jen osm hodin. Cíle své cesty jsem nedosáhl: měli pravdu ti, kdo tvrdili, že moc není připravena k žádnému řešení. Tato prohra je ale zároveň Pyrrhovým vítězstvím pro ty, kteří nedovedou ani využít cizí iniciativy pro vylepšení vlastní pověsti». Na dotazy novinářů odpověděl mj., že je připraven vrátit se okamžitě do vlasti, i kdyby tam měl být postaven před soud, a že je odhodlán – pokud bude jeho odvolání proti odnětí občanství zamítnuto – podnikat v tomto směru

další kroky na příslušných mezinárodních místech a úrovních.

I když si pražští místodržitelé namlouvají opak, případ Kohout tedy svým způsobem trvá a bude trvat. V každém případě není nejmenších pochyb o tom, že právě Pavel Kohout, jako osobnost i jako persona «případu Kohout», má zatím nejvhodnější předpoklady k tomu, aby účinně vedl svůj spor, který je zároveň zápasem o věc obecnou. A to takovými prostředky a cestami, které budou – aspoň v československém měřítku – také *po své*. Je víc než na čase, neboť československá právní úprava státního občanství nadále zcela odporuje ustanovením Mezinárodních paktů a Všeobecné deklaraci lidských práv. A je víc než na čase i v rámci platných československých zákonů volat k odpovědnosti pravé viníky – ty, kdo «případem Kohout» skutečně, prokazatelně a v značném rozsahu «poškodili zájmy republiky v cizině» (§ 112 trestního zákona ČSSR).

Ministerstvo vnitra:

Rozhodnutí

Ministerstvo vnitra České socialistické republiky od ní má podle § 14a odst. 1 písm. f/ zák. č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky, ve znění zákonného opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje cit. zákon, státní občanství České socialistické republiky a tím podle § 1 odst. 2 cit. zákona i státní občanství Československé socialistické republiky Pavlu Kohoutovi, nar. 20.7.1928 v Praze, poselně bytem Praha 4, Lhotka 560, nyní Burgtheater, Wien I., Karl Lueger Ring 2, Rakousko.

Odůvodnění:

Podle § 14a odst. 1 písm. f/ zák. č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky, ve znění zákonného opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje cit. zákon, může ministerstvo vnitra České socialistické republiky odejmout státní občanství České socialistické republiky a tím podle § 1 odst. 2 cit. zákona i státní občanství Československé socialistické republiky občanovi, který se zdržuje v cizině a svými činy poškozují důležité zájmy ČSSR.

Provedeným šetřením a ze spisového materiálu bylo zjištěno, že Pavel Kohout, který vycestoval z ČSSR dne 28.10.1978 na dobu jednoho roku do zahraničí, zapojil se zde krátce po příjezdu do aktivní protičeskoslovenské činnosti. Vešel ve styk se Zdeňkem Mlynářem a Přemyslem Janýrem, kteří již byli pro nepřátelskou činnost proti ČSSR zbaveni čs. Státního občanství a dohodl s nimi zaktivizování a koordinaci akcí s nepřátelským akcemi čs. emigrace. To mj. potvrdil Kohout v rozhovoru s poslancem bonnského sněmu Lat-

tmannem v prosinci 1978 prohlášením, že po návratu do ČSSR převezme organizaci spojení mezi čs. opozicí v zahraničí a doma, kde se stane jejím hlavním mluvčím. Dále bylo zjištěno, že v interview ze dne 12.12.1978, které bylo vysíláno rozhlasovými stanicemi BBC, Svobodná Evropa a Hlas Ameriky, hovořil jmenovaný o údajné diskriminaci těch českých spisovatelů, kteří prý bojují za dodržování lidských práv a v dalším interview, vysílaném dne 23.5.1979 rakouskou televizí a rovněž natočeném švýcarskou televizí, napadal mj. kulturní politiku ČSSR. Kromě uvedené činnosti předal po příjezdu do zahraničí k vydání svoji literární práci pod názvem Katyně. Tato práce, která je celým svým obsahem vulgárním protičeskoslovenským, protisocialistickým pamfletem, byla v zahraničí vydána v počtu 30.000 výtisků a prodávána na švýcarském, rakouském a západoněmeckém knižním trhu. S jejím obsahem byla navíc tamní širší veřejnost seznámena formou poměrně obsáhlých recenzí, zveřejněných v západoněmeckých časopisech Stern a Frankfurter Rundschau. Podle interview, poskytnutém dne 30.10.1978 rakouskému rozhlasu a televizi, chce Kohout připravit vydání tohoto tzv. románu ještě v USA, Anglii, Švédsku, Norsku, Dánsku, Francii a Japonsku.

V uvedeném jednání Pavla Kohouta je naplněn citovaný zákonný důvod pro odnětí státního občanství a proto bylo rozhodnuto, jak je uvedeno ve výroku.

Proti tomuto rozhodnutí může být podle § 61 zák. č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), podán do 15 dnů po jeho oznámení rozklad ministru vnitra České socialistické republiky prostřednictvím odboru vnitřní správy národních výborů ministerstva vnitra České socialistické republiky.

Doručeno

Ředitel odhodu:
JUDr. Oldřich Bastl

Odvolání Pavla Kohouta:

Ministru vnitra
České socialistické republiky
prostřednictvím
Odboru vnitřní správy národních výborů
ministerstva vnitra ČSR

Rozklad podává: Pavel Kohout,
spisovatel
Praha 4, Lhotka 560
t.č. c/o
Burgtheater
1010 Wien, Dr. Karl Lueger Ring
1

ve věci: odnětí státního občanství

Odvolání

přílohy

Proti rozhodnutí ministerstva vnitra ČSR z 1.10.1979, čj. VS/3-57/11097/79, doručenému 8.10.1979 prostřednictvím čs. velvyslanectví ve Vídni, podávám v zákonné lhůtě toto

odvolání

ministru vnitra České socialistické republiky.

Citovaným rozhodnutím mi bylo odňato státní občanství ČSR a tím i státní občanství ČSSR. Tímto odnětím se cítím poškozen a proto napadám uvedené rozhodnutí v celém jeho obsahu i rozsahu.

V odůvodnění rozhodnutí je uváděn § 14 a odst. 1 písm. f/zák. č. 39/1969 St., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky (a tím i státního občanství ČSSR), který jsem údajně porušil, když jsem, zdržuje se v cizině, poškodil svými činy důležité zájmy ČSSR.

V odůvodnění se uvádí, že jsem 28.10.1978 vycestoval na dobu jednoho roku z ČSSR, přičemž se nesprávně tvrdí, že jsem se krátce po svém příjezdu do zahraničí zapojil do aktivní protičeskoslovenské činnosti.

Předem musím konstatovat, že všechna obvinění v odůvodnění rozhodnutí popírám jako nesprávná a spatřuji nedostatečnost řízení v tom, že mi před výnosem rozhodnutí nebyla dána žádná možnost zaujmout k obviněním stanovisko. Také na tuto nedostatečnost předmětného rozhodnutí výslovně poukazuji a i v tomto směru rozhodnutí napadám.

Ke kontaktům se Zdeňkem Mlynářem a Přemyslem Janýrem, z nichž jsem viněn, uvádím:

Se Zdeňkem Mlynářem jsem udržoval pouze osobní kontakty, které byly logickým pokračováním dlouholetého přátelství; jejich obsahem nebyla v žádném případě nepřátelská činnost proti ČSSR ani dohody o «zaktivizování a koordinaci akcí s nepřátelskými akcemi čs. emigrace».

Kontakt, který se mnou navázal Přemysl Janýr, spočíval pouze v tom, že jmenovaný měl se mnou v oficiálním pověření Rakouské republiky vyřídit technické záležitosti, týkající se mého pobytu v Rakousku. Vzhledem ke smlouvě s vídeňským Burgtheatrem jsem však žádnou pomoc nepotřeboval. Popírám rozhodně, že obsahem tohoto kontaktu byla nepřátelská činnost proti ČSSR či dohody o «zaktivizování a koordinaci akcí s nepřátelskými akcemi čs. emigrace».

Jako důkaz přikládám příslušná vyjádření.

Je nesprávné tvrzení, že jsem v rozhovoru s poslancem bonnského sněmu Lattmannem v prosinci 1978 potvrdil, že «po návratu do ČSSR převezmu organizaci spojení mezi čs. opozicí v zahraničí a doma, kde se stanu jejím hlavním mluvčím». Toto tvrzení je zcela vymyšleno. Poukazuji v této souvislosti na přiložené prohlášení poslance Lattmana, poslance Karstena Voigta a novináře Hanse Petra Rieseho. Jmenovaní se zúčastnili mé jediné schůzky s Dietrem Lattmannem při obědě v bonnském Presseklubu 8.12.1978; iniciativa vzešla od výše jmenovaného dlouholetého přítele. Obsahem rozhovoru byl můj pobyt v cizině a má umělecká činnost.

Je nesprávné tvrzení, že jsem 12.12.1978 poskytl jakýkoli interview. Správné je pouze, že ORF (rakouská televize a rozhlas) vysílal toho dne úryvky z mé děkovné adresy u příležitosti udělení Velké rakouské státní ceny za evropskou literaturu. Má řeč se zabývala výlučně literaturou a její originální text – t.j. v německé řeči – na nějž se zdůvodnění rozhodnutí vztahuje, připojuji k tomuto odvolání. Konstatuji, jak to z přiloženého textu vyplývá, že neobsahoval žádný výrok o «údajné diskriminaci těch českých spisovatelů, kteří prý bojují za dodržování lidských práv».

Konstatuji výslovně, že jsem neposkytl žádný interview BBC, Svobodné Evropě ani Hlasu Ameriky. Z přiloženého dopisu ORF vyplývá, že nebyla uskutečněna žádná výměna tohoto pořadu mezi ORF a jmenovanými stanicemi. Jak a zda tyto stanice rakouské vysílání citovaly či komentovaly, mi proto není známo a vymyká se to zcela mému vlivu. Tak či onak nemohly ani tyto stanice žádný citát o «údajné diskriminaci těch českých spisovatelů, kteří prý bojují za dodržování lidských práv» vysílat, protože jsem ve své řeči u příležitosti udělení ceny žádnou takovou poznámku nevyslovil.

Odpovídá skutečnosti, že jsem spoluúčinkoval v pořadu švýcarské televize, ale nesprávné je tvrzení, že jsem v něm napadal kulturní politiku ČSSR, jak mne z toho odůvodnění rozhodnutí obviňuje; obsahem pořadu bylo hledání pozitivních východisek ze současné obecně známé situace české literatury. Tento pořad švýcarské televize vysílala 23.5.1979 i televize rakouská.

Jako důkaz přikládám stanovisko švýcarské televize k obvinění. Požádal jsem švýcarskou i rakouskou televizi, aby pořídily písemný záznam pořadu.

Své literární dílo Katyně jsem zaslal nakladatelství Reich-Verlag v Luzernu už na jaře 1978, v

rámci své legální a platné generální smlouvy. Kniha vyšla v němčině v září 1978, ještě před mým výjezdem z ČSSR a ne, jak se v odůvodnění rozhodnutí tvrdí, až po něm. Kniha je napsána formou románu a nemůže být seriózně označena za vulgární protičeskoslovenský antisocialistický pamflet. Napadené rozhodnutí neudává žádný důvod, kde a v čem se v tomto díle vulgární, protičeskoslovenský antisocialistický pamflet projevuje. Rozhodnutí se spokojuje s pouhým označením, aniž by v něm byl podniknut sebemenší pokus toto tvrzení jakýmkoli způsobem zdůvodnit a doložit.

Na knižní recenzi časopisu Stern jsem přirozeně neměl ani nejmenší vliv. Protože jsem se však s názory recenzenta ani v nejmenším neztotožňoval, napsal jsem k ní dokonce své stanovisko, které Stern rovněž uveřejnil a které přikládám ke svému odvolání v otisku originálu.

Svůj osobní názor na román Katyně jsem formuloval i ve studii My od Prašné brány, uveřejněné m.j. 25.2.1979 v nedělní příloze Neue Züricher Zeitung. Také tento článek připojuji v otisku originálu.

O recenzi svého románu ve Frankfurter Rundschau jsem se dozvěděl až z napadeného rozhodnutí. Její obsah mi není znám.

Protože jsem napsal román a nikoli pamflet, nemůže mi být přičítáno k tíži, že je uveřejňován v různých řečech. Nejsem zdaleka jediný, kdo je přesvědčen, že Katyně je literární dílo: to vyplývá z přiložených prohlášení a posudků některých světových nakladatelství, která mou knihu vydala či hodlají vydat. Posudky literárních a vědeckých institucí i předních evropských spisovatelů mi stále docházejí a mohu je kdykoli předložit. Již došlé přikládám z důvodů autenticity v originálech.

Dovoluji si konstatovat, že jsem své činnosti v zahraničí nikdy nezneužil k tomu, abych působil proti Československu, a že jsem se nedopustil žádných činů, kterými bych byl porušil zákonná ustanovení své země. Na obranu svých zájmů a práv uvádím, že napadené rozhodnutí je zcela nesprávné a operuje jen zdánlivými zdůvodněními. Obsahuje řadu tvrzení, pro něž neuvádí žádné důkazy.

Poukazuji na to, že československý stát je oprávněn odebrat mi mé státní občanství pouze při zjištění zcela určitých mých výroků a činů. Ty rozhodnutí neuvádí, respektive uvádí takové, které zde důkazy vyvracím.

Za těchto okolností je odnětí občanství opatřením, které porušuje literu i smysl článku 12 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který nabyl vyhláškou 120 čs. ministra zahraničí z 10.5.1976 v Československu zákonné platnosti.

Nedopustil jsem se ničeho, co by odnětí státního občanství ČSR a tím i státního občanství ČSSR v mém případě opravňovalo. Můj pobyt v zahraničí sloužil prokazatelně lepšímu poznání jednotné české literatury a umění a sloužil tak jednoznačně i duchu helsinské dohody, což bylo mnohokrát veřejně konstatováno.

K vyjasnění stavu věcí ještě uvádím, že jsem se před vypršením svého jednorozhodného výjezdního povolení chtěl 4.10.1979 vrátit do vlasti. Poté, co jsem opustil rakouské státní území, zdržoval jsem se už osm hodin na území ČSSR. Pobyt ve vlasti mi však byl znemožněn a proti své vůli i v rozporu se

zákonem jsem byl násilím odsunut zpět na území Rakouska.

Proto podávám

návrh

aby ministr vnitra české socialistické republiky v důsledku mého odvolání napadené rozhodnutí v celém jeho rozsahu zrušil a uznal právem, že mi dále přísluší státní občanství ČSR a tím i ČSSR, in eventu aby věc vrátil k novému projednání a rozhodnutí úřadu první instance.

Dále navrhuji, aby až do právoplatného rozhodnutí o mém odvolání byl tomuto mému odvolání přiznán odkladný účinek, tzn., aby mi bylo uděleno povolení k okamžitému návratu do vlasti.

Vídeň 19.10.1979

Pavel Kohout

Stanovisko rakouské vlády

Z vystoupení rakouského spolkového kancléře a předsedy poslaneckého klubu socialistické strany dr. Bruno Kreiského v diskusi případu Kohout v rakouském parlamentu.

(Jde o vystoupení těsně poté, kdy v průběhu parlamentního jednání o případu Kohout došla zpráva, že se čsl. ministerstvo zahraničí distancuje od inkriminovaných pasáží sdělení čsl. velvyslanectví ve Vídni):

... Tato otázka má také jiný a mnohem důležitější aspekt. Jde totiž o otázku odnětí státního občanství spisovateli Pavlu Kohoutovi, který za svou literární činnost obdržel vysokou rakouskou cenu. Odnětí státního občanství ovšem není ještě provedeno s konečnou platností, neboť je proti němu možno podat odvolání, což také spisovatel Pavel Kohout činí.

Nehledě na to nemohu ale nezdůraznit, že tak zvaná odnětí občanství z těchto důvodů jsou rakouským právním představám zcela cizí. (Všeobecný potlesk). Kromě toho je nutno důrazně poukázat na to – a žádný stát, který na sebe dbá a přikládá význam tomu, aby byl jeho podpis na mezinárodní úmluvě také respektován, nemůže od toho upustit – že se v zásadě 7. závěrečného aktu z Helsinek účastnické státy zavázaly postupovat v oblasti lidských práv a základních svobod v souladu s Všeobecnou deklarací lidských práv. A tato Všeobecná deklarace lidských práv výslovně stanoví, že každý má právo se vrátit do své země, a že nikomu nesmí být svévolně odňato státní občanství.

Shodně stanoví také Československou republikou ratifikovaný Mezinárodní pakt Spojených národů o občanských a politických právech, že nikomu nesmí být svévolně odňato právo vstoupit do své vlastní země.

Konečně stvrzuje také závěrečný helsinský akt odhodlání účastnických států rozvíjet co možná rozsáhlejší cestování svých občanů jak z důvodů osobních tak z důvodů profesionálních a k tomuto účelu zjednodušit a usnadnit cestovní formality. Právě tak mají být podle tohoto aktu podporovány cesty a setkání kulturních pracovníků, kontakty mezi tvůrčími umělci.

Celá záležitost je také ještě o to víc hodna pozornosti, že se spisovatel Pavel Kohout už osm hodin

nalézal na čsl. půdě, a teprve pak byl násilím vykázán.

V každém případě budou rakouské úřady nadále považovat spisovatele Pavla Kohouta za československého státního občana, jak si to také sám přeje.

Poradil jsem panu Pavlu Kohoutovi, aby nečinil nic, co by mohlo ohrozit revizi rozhodnutí čsl. úřadů, což ale nemá znamenat, aby se přitom vzdal svých zásadních názorů a stanovisek.

Kolega Jiří Švic-tvůrce historie

(FEJETÓN)

KAREL KYNCL

S informovaností to u nás není slavné, to si přiznejme, soudruzi.

Vezměme si příkladně případ Pavla Kohouta. Veřejnost se všeho všudy dověděla, že mu bylo odňato státní občanství, a že to jistě nikoho nepřekvapilo.

Nuže – mne to překvapilo, asi proto, že Pavla znám od jeho i svých čtrnácti let a že jsme spolu začínali. Rozhodl jsem se proto informovat se o věci co nejhluběji, abych se od toho nikoho, co ho to nepřekvapilo, nijak neodlišoval.

Musím bohužel konstatovat, že Rudé právo a jiné místní sdělovací prostředky mi v té věci odmítly sdělit cokoli bližšího. Byl jsem proto nucen obrátit se na prameny povýtce buržoazní.

V týdeníku TIME jsem se mimo jiné dočetl, že československé velvyslanectví ve Vídni vydalo ve spojitosti s «případem Kohout» prohlášení. «Rakousko», překládám z kapitalistického jazyka text prohlášení naší ambasády, «potřebuje Československo víc než Československo potřebuje Rakousko. Rakousko potřebuje přátelství ČSSR z hospodářských, politických a strategických důvodů. Je pochybnou politikou riskovat toto vše v zájmu podvratné činnosti».

(Pozn. pro StB: Můj příchod do čítárny velvyslanectví USA v Praze, zachycený na dokumentární fotografii, měl za účel získání této informace).

Z jiných nikoli místních zdrojů vím, že prohlášení naší vídeňské ambasády rozpoutalo v Rakousku fúre. Kancléř Kreisky se o něm vyjádřil, že je «směsí stupidity, naivity a arogance», a rakouské noviny o něm otiskly posudky ještě tvrdší. Zabýval se jím i vídeňský parlament – zkrátka jistou dobu to vypadalo, že můj přítel Pavel Kohout se stane jakousi Helenou Trojskou, i když válka mezi ČSSR a Rakouskem, již zavíná, bude pouze studená.

Jak už to bývá, čím víc toho člověk ví, tím víc se touží dovědět. Logickým dalším zdrojem informací se mi za těchto okolností zdálo pražské velvyslanectví Rakouské republiky. (Pozn. pro StB: To bylo důvodem mého příchodu do budovy tohoto zastupitelského úřadu, zachyceného na dokumentární fotografii).

Zástupce rakouského velvyslanectví mě uklidnil. Dověděl jsem se, že k válce, byť studené, nedojde, neboť naše ministerstvo zahraničních věcí jim oficiálně sdělilo toto (opět překládám z kapitalistického jazyka): «Prohlášení, publikované tiskovým atašé československého velvyslanectví ve Vídni, obráželo pouze názor tiskového oddělení československého zastupitelského úřadu. Československo nemá v úmyslu zasahovat do vnitřních záležitostí žádné země».

V této chvíli mě přestal zajímat případ Pavla Kohouta – promiň, Pavle, ale taková je tvrdá realita – a začal mě zajímat případ Jiřího Švice. Neboť Helenou Trojskou se taktak nestal nikoli Pavel Kohout, nýbrž tiskový atašé naší vídeňské ambasády, jímž není nikdo jiný, než můj bývalý kolega Jiří Švic.

On je tedy podle svědectví našich představitelů (kteří to musí vědět) pachatelem oné «směsí stupidity, naivity a arogance», on zasáhl do světové historie.

Opět zasáhl do světové historie, dodávám já a ihned vysvětluji:

V první polovině šedesátých let jsem byl stálým zpravodajem Československého rozhlasu ve Spojených státech, a jako takový jsem jednoho rána otevřel list The New York Times, a spatřil tam tento titulek: «ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS POTOPIL TORPÉDOBOREC MADOX!». S vyvalenýma očima jsem četl, že můj mateřský sdělovací prostředek informoval naši veřejnost o incidentu, k němuž tehdy došlo v Tonkinském zálivu: o střetnutí mezi severovietnamskými pobřežními čluny a americkým torpédoborcem Madox. Při střetnutí, pravil prý pražský rozhlas, severovietnamské pobřežní čluny torpédoborec potopily.

Československo nemá moře, leč jeho obyvatelstvo je natolik gramotné, aby pochopilo, že stejnou šancí na potopení torpédoborce jako pobřežní čluny by měl maňásek a dvě pramice, posílené třemi osmiveslicemi. Presidentem USA v té době však byl známý válečný štváč Lyndon B. Johnson, a ten zřejmě spíš než na hlášení z Pentagonu dal na pražský rozhlas. Ztráta torpédoborce ho vyvedla z

rovnováhy, a on mstivě nařídil eskalaci vietnamského konfliktu.

Jako stálý zpravodaj orgánu, jenž takto nešťastně zasáhl do světové historie, jsem to pak neměl v New Yorku lehké. Neustále a s malým úspěchem jsem byl nucen odrážet posměšné útoky svých novinářských kolegů z pěti dílů světa, kteří byli jako já akreditováni ve Spojených státech. Marné bylo zapřísahání, že jsem s tou novinářskou kachnou neměl nic společného.

Teprve o několik měsíců později, při dovolené v Praze, jsem se dověděl, jak to vlastně všechno bylo.

V budově pražského rozhlasu na Vinohradské třídě tikají (nebo aspoň v té době tikaly) dnem i nocí dálnopisy se zpravodajstvím tiskových agentur Reuter, AFP a jiných. Tikají tam vlastně ilegálně, protože rozhlas jim za tuto službu neplatí ani korunu. Legálně tikají v místnostech ČTK, jež má se jmenovanými agenturami řádně uzavřenou smlouvu, ale v zájmu socialistické dělby práce a šetření finančními prostředky našeho lidu dal kdosi do rozhlasu potichu instalovat paralelky.

V době incidentu v Tonkinském zálivu vysílal Reuter o události zprávu, a ústřížek dálnopisného textu se dostal do rukou tiskového atašé Jiřího Švice. Tomu se vlastně tenkrát o diplomatické kariéře ještě ani nesnilo, neboť právě začínal od piky: vyráběl zprávy pro Rozhlasové noviny.

Hle, řekl si kolega Švic, zde mohu projevit větší novinářskou pohotovost než ten idiot, který nám tenhle šlágr vůbec neposlal, ačkoliv sedí v New Yorku přímo u pramene. A zapracoval. V té chvíli ho však zradila jeho perfektní znalost jazyků. Spletl si podstatné jméno «destroyer», jež se v textu vyskytovalo a znamená česky «torpédoborec», se slovesným tvarem «destroyed», který lze přeložit jako «zničil, zničili, zničen». A kolega Švic pevnou rukou uchopil kormidlo dějin a americký torpédoborec Madox zničil. Potopil.

Kdyby byl tento zásah kolegy Švice do běhu světových událostí ojedinělý, mávl bych nad ním rukou a řekl bych: «Náhoda!». «Blbost!». Nebo: «Pech!». Po zdařilé repríze, kterou v tomto oboru zapříčinil Švic podle oficiálního sdělení československého ministerstva zahraničních věcí v «případě Kohout», však už mávnout rukou nemohu.

Ne! Kolega Jiří Švic má zřejmě přímo katastrofickou schopnost ovlivňovat běh světových dějin, jež by neměla zůstat nevyužita.

Podepsal jsem Chartu 77, v jejímž prvním dokumentu se praví, že se toto hnutí bude snažit o dialog se státní mocí a že bude přicházet s iniciativními návrhy. Přicházím tedy s iniciativním návrhem, který by – soudím – neměl zůstat příslušnými místy nepovšimnut: Navrhuji, aby kolega Jiří Švic, jehož vrozené vlohy nejsou ve funkci tiskového přidělence našeho vídeňského velvyslanectví zdaleka využity, byl s okamžitou platností jmenován velvyslancem ČSSR v Moskvě*.

Udělejte to, chvilku počkejte, a uvidíte ten tanec.

Praha, 23.10.1979

* Pozn. red.: Tiskový atašé čs. velvyslanectví Jiří Švic byl mezitím z Vídně odvolán (s neznámým určením).

Generálnímu prokurátorovi

Dne 4. října 1979 orgány čs. pohraniční stráže v Nové Bystřici znemožnily spisovateli Pavlu Kohoutovi a jeho manželce Jeleně návrat do ČSSR, ačkoliv oba tito čs. občané měli platné čs. pasy a platné vyjezdni doložky.

O čtyři dny později, dne 8. října 1979, bylo Pavlu Kohoutovi doručeno na čs. velvyslanectví rozhodnutí ministerstva vnitra ČSR ze dne 1.10.1979, podepsané Dr. Bastlem, podle kterého se Pavlu Kohoutovi odnímá státní občanství ČSR a tím i státní občanství ČSSR.

Vzhledem k tomu, že se spisovatel Pavel Kohout proti rozhodnutí o odejmutí čs. státního občanství odvolal, zůstává ve smyslu § 55 zák 71/1967 Sb. z. občanem ČSSR až do vyřízení svého odvolání ministrem vnitra ČSR.

Přezkoumal jsem všechny platné čs. zákony, týkající se čs. Státního občanství, cestovních dokladů a cest do zahraničí.

Žádný, opakuji, naprosto žádný z čs. zákonů ani žádná čs. zákonná norma neskytají právní podklad pro akci pohraničních orgánů na pohraničním přechodu v N. Bystřici. Na základě čs. zákonů nemůže být čs. občanu upřeno právo návratu do vlasti. Takovéto jednání odporuje navíc i Mezinárodním paktům o lidských právech, ratifikovaných ČSSR již v roce 1976.

Pohraniční orgány na čs. pohraničním přechodu v Nové Bystřici tedy hrubě porušily čs. právní řád. I kdybychom předpokládali, a tomuto předpokladu vše nasvědčuje, že tak neučinily z vlastní vůle, ale z příkazu nadřízených orgánů, nemění to nic na skutečnosti, že byly porušeny čs. zákony hrubým a vyzývavým způsobem. (Chtěl bych zde znovu zopakovat, že splnění nezákonného příkazu zakládá skutkovou podstatu trestního činu. Odvolávám se zde na uznávaný čs. úřady rozsudek mezinárodního soudního tribunálu v Norimberku a na rozsudek Vyššího vojenského soudu v Příbrami z léta 1969 ve věci obžalovaných Pichy-Tůmy, Lišky a dalších).

Vzhledem k uvedeným okolnostem Vás žádám, vážený pane Generální prokurátore, abyste dal pokyn příslušnému vojenskému prokurátorovi k zahájení trestního stíhání náčelníka čs. pohraničního přechodu v Nové Bystřici, který měl službu dne 4.10.1979 v odpoledních a večerních hodinách.

Advokát chudých

Solidarita Charty 77

PROTI ODNĚTÍ státního občanství spisovateli Pavlu Kohoutovi protestovali mluvčí Charty 77 v dopise vládě, Federálnímu shromáždění a České národní radě. V dopise, který dali rovněž na vědomí rakouské vládě, poukazují na nezákonné jednání státních orgánů, které zabránily Pavlu Kohoutovi a jeho manželce, aby se 5. října 1979 navrátili domů. Mluvčí Charty 77 označují celý postup československých orgánů za akt neslýchané zvěle a další porušení helsinských dohod i přijatých mezinárodních paktů.

O čem Rudé právo nepíše

RUDOLF BAHRO NA SVOBODĚ

V rámci rozsáhlé amnestie, kterou vláda NDR v říjnu vyhlásila na počest 30. výročí vzniku státu, má být do konce roku 1979 předčasně propuštěno na svobodu více než 20.000 vězňů, mezi nimi i mnoho vězňů politických. Mezi prvními byli propuštěni – a hned za několik dnů se svým souhlasem «vyvezeni» do NSR – Rudolf Bahro a Nico Hübner.

Rudolf Bahro, jehož kniha «Die Alternative» vyšla v NSR v rákladu 120.000 výtisků, a byla přeložena do 12 jazyků, zdůrazňuje ve svých prvních vystoupeních v NSR, že nadále setrvává na pozici přísně marxistické a socialistické kritiky poměrů v zemích «reálného socialismu». Podle jeho mínění existují v těchto zemích i nadále předpoklady pro radikálně-reformní obrat typu «Pražského jara 1968». Svou úlohu v NSR spatřuje v pomoci, kterou bude moci poskytnout sjednocování levicově-socialistických sil stojících nalevo od SPD. Soudí, že pozitivní vyvoj v takových zemích jako NSR může mít jen charakter «evoluční transformace», i když svým významem bude revoluční. Nevěří, že by mimo svých teoretických prací mohl i jinak ze zahraničí přímo zasahovat do politiky v NDR. Vyvrátil pověsti, že by s ním bylo ve vězení špatně zacházeno, a zdůraznil, že v mnoha zemích na světě, např. v Jižní Africe, žijí vězňové v mnohem horších podmínkách než v NDR.

ROBERT HAVEMANN K 30. VÝROČÍ NDR

Robert Havemann poskytl u příležitosti 30. výročí vzniku NDR italskému komunistickému tisku rozsáhlou stať, v níž formuloval své názory na situaci v NDR i v mezinárodním socialistickém hnutí. Přes všechny výhrady k současnému režimu v NDR konstatoval, že v této zemi «na rozdíl od NSR nedošlo k obnovení starých třídních poměrů», a že tu «byly vytvořeny materiální předpoklady pro postupný vývoj ke svobodnější socialistické společnosti». Jako překážku takového vývoje označil «trvajících diktaturu stranického aparátu bez demokratické kontroly moci». Pokud jde o nedávná omezení občanských práv ztřeštěným zákonem o «protistátní činnosti», konstatoval Havemann, že «potlačování občanských práv má prý sloužit bezpečnosti státu, ve skutečnosti však je výrazem slabosti a nejistoty tohoto státu». Nevýhnutelnost demokratických reforem v zemích «reálného socialismu» chápe Havemann v souvislosti s krizí kapitalismu: «V této situaci je socialismus jedinou a poslední nadějí. To však znamená, že s jeho demokratickou obrodou nelze otálet. Co nejdříve musí být uskutečněn Bebelův sen: žádný socialismus bez demokracie, žádná demokracie bez socialismu».

O SOCIALISMU V CAVTATU

V jugoslávském Cavtatu konala se v říjnu 1979 mezinárodní vědecká konference na téma «Subjektivní síly socialismu v moderní společnosti». 120 účastníků z 64 zemí otevřeně diskutovalo všechny problémy soudobé socialistické ideologie a praxe. Tvrzení bulharského účastníka Asen Kitova, že «teorie rozličných modelů jako alternativ k reálnému socialismu nejsou vědecké», bylo všeobecně odmítnuto. Ve vystoupeních většiny účastníků naopak dominovala téze, že socialistické změny v soudobé společnosti musí především repektovat zvláštnosti každé země, a že jejich úspěšnými nositeli mohou být jen velké a organizované politické síly, které jsou s to odolávat dogmatismu a sektářství.

DELEGACE SOCIALISTICKÉ INTERNACIONÁLY V MOSKVĚ

Pracovní skupina Socialistické internacionály pro otázky odzbrojení, v jejímž čele je předseda finské sociální demokracie Kalevi Sorsa, a jejímiž členy jsou generální tajemník Internacionály Bernt Carlsson a zástupci sociálně demokratických a socialistických stran z Rakouska, Francie, Německa, Holandska, Senegalu a Venezuely, navštívila v září 1979 SSSR a byla přijata na nejvyšší úrovni – také Leonidem Brežněvem. Účelem návštěvy byla výměna názorů na problémy odzbrojení, jimž Internacionála před svým kongresem v Madridu 1980 věnuje zvláštní pozornost. Pracovní skupina diskutovala již dříve s představiteli USA a OSN, a nyní připravuje zprávu o výsledcích těchto rozhovorů spolu s návrhy pro aktivitu stran Socialistické internacionály na poli odzbrojení. V Moskvě šlo o první oficiální setkání představitelů Socialistické internacionály a představitelů KSSS na vysoké úrovni. V rozporu s trvajícím kampaněmi proti «sociáldemokratismu» byla delegace Internacionály přijata velice přátelsky, a Brežněv i jiní nešetřili slov o potřebě spolupráce při «zajišťování míru ve světě».

KSF DISKUTUJE OTÁZKY SAMOSPRAVY

Na rozdíl od socialistické strany zaujímala komunistická strana ve Francii do nedávna odmítavé stanovisko k projektům společenské samosprávy, a akceptovala více méně stalinistickou koncepci všemocné role státu ve výstavbě socialismu. V poslední době se však objevují známky obratu. V září 1979 vyšla ve stranickém nakladatelství kniha člena ÚV KSF Felixe Dammette a pracovníka aparátu KSF Jacquese Scheiblinga s titulem «Za strategii

samosprávy». Jde o práci, která má být podkladem diskuse ve straně. Autoři vycházejí ze zásady, že s opuštěním koncepce «diktatury proletariátu» musí být opuštěna i etatistická koncepce přechodu k socialismu, a že musí být nahrazena koncepcí společenské samosprávy.

NEÚSPĚCHY PROSOVĚTSKÝCH KOMUNISTŮ VE SKANDINÁVIÍ

Ve švédských parlamentních volbách v září 1979 utrpěla úplný debakl prosovětsky orientovaná «Dělnická strana komunistů». Získala jen 0,2 procenta hlasů, a ani na severu Švédska, kde se domnívala mít silnější pozici, nezískala víc než 2 procenta hlasů. Devatenáct mandátů – to jest o tři více než dříve – naopak získala eurokomunisticky orientovaná «Levicová strana komunistů». Také prosovětská Komunistická strana Norska vyšla v zářijových komunálních volbách zcela naprázdno. V říjnových parlamentních volbách v Dánsku ztratila prosovětská Komunistická strana Dánska většinu svých voličů, a s pouhými 1,8 procenty hlasů zmizela z dánského parlamentu.

POVĚSTI O MĚNOVÉ REFORMĚ V SSSR

Zahraniční novináři setkávali se v podzimních měsících 1979 v Moskvě s tvrdošíjně se opakujícími pověstmi o blížící se měnové reformě takového druhu, jaká postihla sovětské občany roku 1961. Rozsah nerealizovatelné kupní síly lze ovšem v SSSR zjišťovat stejně jako v Československu, protože žádné spolehlivé statistické údaje o tomto typu inflace se neuveřejňují. Zprávy o připravované měnové reformě byly z úředních míst několikrát přímo i nepřímo dementovány, a to jen zvýšilo obavy, že k tomuto kroku dříve či později dojde.

REFORMY V RUMUNSKU

Pro sjezd komunistické strany Rumunska v listopadu 1979 byly připraveny ke schválení návrhy pozoruhodných reforem. Řízení rumunského hospodářství včetně plánování bude od příštího roku decentralizováno – nikoliv však na podniky a koncerny, nýbrž na územní jednotky správy. Kompetence nižších správních celků bude tak podstatně rozšířena. Aby se zabránilo hromadění a zneužívání moci, má být v orgánech této správy zavedena tříroční rotace kádrů. Napříště má být také lépe dbáno na zastoupení představitelů národností v těchto orgánech, a tím sníženo napětí, které v Rumunsku existuje zejména mezi maďarskou menšinou a rumunskou většinou. O prvcích samosprávy ve výrobě, o jejichž rozvíjení se v Rumunsku mluvilo před rokem, se v předsjezdové diskusi zmiňovalo jen okrajově. Před sjezdem probíhala výměna členských legitimací, při níž byl hlavní důraz kladen na «zlepšení pracovní disciplíny komunistů». V návrhu pětiletky na léta 1981-1985 zůstává těžiskem rozsáhlá investiční a industrializační činnost, avšak i výroba pro občanskou spotřebu má být zvýšena.

ROSTOUCÍ OBTÍŽE POLSKÉHO HOSPODÁŘSTVÍ

V prvním pololetí 1979 vzrostla průmyslová výroba v Polsku jen o 0,6 procenta proti plánovanému růstu 5 procent. Předpokládá se, že celoroční přírůstek národního produktu nebude větší než 2 procenta. V roce 1976 činil přírůstek 7,1 procenta. Rozsah investic byl v prvním pololetí o celých 14 – v některých sektorech až o 30 – procent menší než ve stejném období loňského roku. Polsko mělo letos mimořádně špatné žně: výroba obilí je o 4 miliony tun nižší než loni, a bude muset být dovezena celá polovina toho, co země sama vyprodukovala, má-li být zásobování moukou zajištěno. Polský tisk poukazoval již v září a říjnu na nedostatek a špatnou kvalitu chleba na různých místech, zejména ve Varšavě. Brambor se sice urodilo dost, ale naprostý nedostatek skladovacích prostor působí zkázu značné části úrody.

NEBEZPEČÍ PRO ERITREJSKÉ STUDENTY V PRAZE

Z doby, kdy se Etiopie nepočítala k «bratrským zemím», a kdy se podporoval odboj eritrejců proti vládě v Adis-Abeba, studovalo ještě letos v Praze několik desítek eritrejských studentů. S příklonem nových etiopských vládců k Moskvě stal se ovšem jejich protihabešský postoj nepříjemným, a část z nich byla při různých příležitostech vypovězena. Když letos 19 zbývajících ukončilo studia, ocitli se ve velkém nebezpečí. Pražská vláda je hodlala bez dalšího předat etiopské vládě, a odmítla povolit odjezd do jiné země. Většině z nich hrozilo v Etiopii uvěznění, některým dokonce smrt. O jejich osudu nepadla v Československu ani zmínka.

KATASTROFÁLNÍ HOSPODÁŘSKÁ SITUACE VIETNAMU

Vietnamské hospodářství se nachází v katastrofálních obtížích. Uprostřed léta bylo připraveno jen 31 procent plochy pro tzv. zimní rýži. Schodek v produkci rýže bude i letos činit nejméně 4 miliony tun. Spotřeba masa poklesla v posledních 3 letech na třetinu, a není vyšší než 300 gramů na osobu měsíčně. Spolu s uprchlíky zmizelo i 5.000 rybářských lodí, a rybolov poklesl o polovinu. Lidé stojí v nekonečných frontách na přídel potravin. Inflace dosáhla za 3 léta závratných 600 procent, a na černém trhu stojí kilogram drůbežního masa šestidenní příjem dělníka. Produktivita v průmyslu je nesmírně nízká. Při výstavbě papíren, kterou financují a řídí Švédové, mohou vietnamští dělníci pracovat nejvýše 5 hodin denně, protože jsou buď příliš slabí, anebo musí ve zbytku dne obdělávat svá políčka, aby měli alespoň část vlastních potravin. Norští olejáři museli zastavit výcvik potapěčů, protože lidé nebyli fyzicky způsobilí pro takový výcvik. Intervencí v Kambodži a konfliktem s Čínou se situace podstatně zhoršila, také proto, že kvalifikovaní pracovníci jsou v armádě. Nejen sovětské zájmy, ale i katastrofální nedostatek vlastního kvalifikovaného personálu způsobuje, že např. všechny vietnamské přístavy jsou řízeny sovětskými odborníky.

Z.H.

RUSOVÉ

Andrej Siňavskij a Jurij Daniel byli první kdo v Moskvě na začátku pochruščevovského období zaplatili vězením a dlouholetým pobytem v koncentračním táboře za to, že vzali vážně perspektivu destalinizace SSSR. Dnes žije *Siňavskij* už pět let v Paříži, přednáší na pařížské univerzitě, vydává ruský literární časopis *Syntaxis* a je jedním z nejzajímavějších a nejpodnětnějších představitelů druhé sovětské emigrace na Západě. V červenci 1979 poskytl pařížskému deníku *Le Monde* rozhovor, jehož podstatné části uveřejňujeme:

Emigrace je pro mě jev velice zvláštní, už jenom z čistě vědeckého hlediska. Pozorování emigrantů a toho, jak žijí, umožňuje udělat si představu nejenom o nich, ale i o zemi, ze které přišli. Emigrace pomáhá objevovat sovětskou společnost. I my, kteří jsme přišli rovnou z táborů, jsme svým způsobem představiteli sovětské společnosti se všemi jejími kladnými i zápornými vlastnostmi.

Jedním z kladných aspektů je, že zůstáváme i nadále součástí světa, ze kterého jsme odešli. V tom smyslu máme jistou výhodu vůči těm, kteří patřili k tzv. první emigraci. Ta byla sice početnější, ale zcela odtržená od země, z níž přišla, představující zřejmě navždycky vyvrženou sociální skupinu. S námi je to jiné: vyrostli jsme uvnitř sovětského systému, jsme děti tohoto systému, i když jsme se octli v opozici vůči němu.

Jinou kladnou stránkou je u Rusů touha přejít od slov k činům. To přineslo už v minulosti pozoruhodné výsledky v oblasti náboženství, filosofie, metafysiky. Vezměte například Tolstého, který chodil orat pole se svými mužiky: to byl v plném smyslu slova přechod od ideje k činu.

Vlastnosti, jež přinesly pozoruhodné výsledky v oblasti kulturní, měly však hrůzné důsledky v oblasti historie a politiky. Rozpory, spory a hledání vedly k občanské válce a ohrožují dokonce ostatní svět. To je důvod, proč jsem se já už dávno stáhl do oblasti výlučně kulturní. Věřím v ruskou kulturu, ale v politice bychom mohli dospět k neblahým koncům...

Ruská emigrace je hluboce netolerantní a existuje v ní dokonce určitá forma cenzury. Vezměte například Solženicyna. Vážím si ho a mám ho rád. Nicméně, přes svou velikost, přes svoje dílo – vždyť on to byl, kdo otevřel světu oči tváří v tvář ruské skutečnosti – je občas sváděn k negativním činům. Tak například ustavičně opakuje, že většina třetí ruské emigrace jsou zbabělci, utečenci, kteří dobrovolně odešli ze SSSR a nemají proto právo vynášet soudy o Rusku. Toto právo si zachoval jedině on.

Mnozí říkají: «Solženicyn vykonal tolik, že k tomu nelze, než mlčet». Já s tímto postojem nemohu souhlasit, přestože Solženicyn je považován za vůdce třetí emigrace. Nemohu zapřít rozpory mezi námi, ve jménu naší jednoty. Kdybychom se vydali po téhle cestě, dospěli bychom k autoritarismu, v němž nebude možná žádná diskuse a ve kterém nebude místa pro pluralismus. Pro Solženicyna je prakticky každý emigrant zrádce. Třebaže se dívá na věci z hlediska, jež je přímo opačné než hledisko sovětských představitelů, blíží se jeho perspek-

tiva jejich perspektivě. Když přišel na Západ, prohlašoval, že kádry ruské opozice musí zůstat doma, protože ve velice blízké budoucnosti dojde k mravní revoluci. Dnes vidíme, že k takové revoluci nejen nedošlo, ale že k ní ani hned tak nedojde. Jediným výsledkem Solženicynova působení v tomto směru bylo, že ještě zvýšil už existující hrady a bránil lidem v odchodu.

Jiným příkladem nesnášenlivosti je jeho postoj k Západu. Já sám se musím přiznat, že jsem spíš slavofil než člověk orientovaný na Západ. Znovu a znovu mě však naplňuje úžasem, když lidé, které Západ zachránil – a tady nemluvím jen o Solženicynovi – mají pro něj jen slova kritiky, sotva překročí hranice. Bouří se například proti tomu, že noviny či televize mohou zveřejňovat co jim napadne. Jenže, kdyby noviny či televize tohle nemohly, seděli by oni ještě dnes ve vězení. Dokud byl ještě v Rusku, obracel se ostatně Solženicyn sám k Západu a požadoval, aby se Západ zabýval jeho případem. Sotva sem však přijel, změnil radikálně své stanovisko, a ani si nedal práci se studiem zdejší situace. Jiný slavofil, Dostojevskij, napsal v *Bratrech Karamazových*: «Ukažte Rusovi mapu hvězdného nebe, o které nikdy neslyšel, kterou nikdy neviděl, a neuplynou ani dvě hodiny, už ji začne opravovat...».

Je to všechno velice bolestné, a netýká se to jen Solženicyna, ale také třeba Vladimíra Maximova, který řídí revue *Kontinent* a nedávno uveřejnil pamflet, *Sága o nosorožcích*. Většina starých i nových emigrantů byla pobouřena, ale netroufá si to dát najevo. Logika je pořád stejná: *Kontinent* je významný emigrační časopis, Maximov je významný spisovatel, mlčme proto raději o našich sporech. Mě se na tom nejvíc dotýká tón toho pamfletu, jeho nesnášenlivost, dokonce hrubost. Maximov tu napadá, téměř jmenovitě, celou řadu západních liberálů a prohlašuje, že buď jsou přímo agenti Kgb, nebo jsou jimi nepřimo, 'objektivně'. To je přesně zrcadlový odraz toho, co čteme v sovětských časopisech. Sám jsem tím prošel. Když jsem byl zatčen, opakovali mi nejednou: «Připusťme, že nejste agent CIA, ale 'objektivně' sloužíte zájmům imperialismu...».

Jistý dávný emigrant, ještě z první vlny, nedávno prohlásil, že k tomu, aby se věci v Rusku změnily, by stačilo pozavírat a pověsit všechny komunisty, a že on si vůbec neláme hlavu tím, že by to znamenalo čtrnáct miliónů mrtvých. Já musím nad jeho slovy myslet na to, kolik bude třeba vycvičit katů, soudců, na Gestapo, které bude nutné vytvořit, na cenzuru, na tábory... Nejsmutnější na tom je, že

lidem, kteří jen tak tak unikli ze Sovětského svazu, se podařilo vytvořit vzápětí jakýsi malý sovětský svět.

Já sám odešel z redakce Kontinentu, když už se tam nedalo mnoho dělat... Pro mne se spisovatel stává pravdivým, když je sám a když mu všichni spílají. Proto mě tak pobuřuje konformismus nové emigrace. Konformisté mohli klidně žít dál v SSSR. K tomu, aby zůstali konformisty, nemuseli emigrovat...

...Řekl jsem, že emigrace pomáhá «poznávat», «objevovat». Totéž platí i o táborech. Jenže, jakkoli se to může zdát smutné, život v táboře se snáší snadněji. Když jsem byl uvězněn, přestal jsem mít odpovědnost. V táboře nemohu vydávat knihy a nikdo se mne nebude s výčitkou ptát, proč jsem přestal psát. Žiji, pracuji, snažím se být čestný, v souladu s táborovou morálkou. Jakmile vyjdu z tábora, lidé od mne cosi čekají. Jako by člověk nebyl omezený ve svých možnostech, jako by jeho síly nebyly slabé. Z tohoto hlediska je můj život v emigraci mnohem složitější než můj život v táboře. Předpokladem života na svobodě je, že člověk bude tolik dávat sám ze sebe... Rozumějte, nestýská se mi po táborech, ale nejméně jednou týdně se mi o nich zdá. A ty sny přinášejí jak hrůzu, tak úlevu.

Přitom v táboře neexistuje nesnášenlivost podobná té, jakou známe z emigrace. V táboře se dnes scházejí lidé velice rozdílných názorů a diskutuje se tam velice tvrdě. Ale protože nám všem hrozí fyzická likvidace, mohou dva diskutující, jejichž názory jsou v nesmiřitelném rozporu, pociťovat vřelou vzájemnou náklonost a pomáhat jeden druhému. A když už mluvím o tom, že jistý pocit svobody je silnější v táborech než na svobodě, chtěl bych se ještě vrátit k Dostojevskému, jehož Zápisky z mrtvého domu jsem právě znovu četl. Dostojevský tu velice pronikavě vyjádřil, že cenu svobody pochopí člověk plně až v trestanec-ké kolonii. Svoboda tu nabývá vyššího, skoro mystického smyslu. Nic si nevymýšlím, taková je skutečnost: nebe za mřížemi vězení je modřejší než ve skutečnosti. Často vzpomínám na tábory. Ne, abych 'plakal a nařikal', ale proto, že to byla základní zkušenost mého života. Považuji téma táborů za cosi jako téma života: skutečnost tu není z jednoho kusu, dobrý člověk se tu stává lepším, zlý ještě horším. Je to prostě návrat k podstatě, dokonce i v tom nejprimárnějším smyslu: člověk tu znovu objevuje chuť chleba, vody. Kdo neseděl ve vězeňské cele, neví, co je to svěží vzduch. Tím netvrdím, že je třeba lidi zavírat do vězení, ale fakt je, že jedině hladový může mluvit o jídle. Nechme však stranou krajní příklady a držme se zkušenosti, kterou znají všichni: Teprve když vám zemře matka si uvědomíte, jak jste ji milovali.

Je v táborech antisemitismus? V SSSR existuje několik druhů antisemitismu: antisemitismus státní, stranický, antisemitismus všedního dne, a také složitý antisemitismus některých disidentů. Můj vztah vůči správě tábora byl prašpatný, ale s vězni jsem vycházel dobře, ať už byli ruští nacionalisté nebo židé. Jednou mi však ruští nacionalisté předložili ultimatum: Jsem ruský spisovatel, a proto musím okamžitě přerušit styk s židy. Jenže tady narazila kosa na kámen. Tím spíš, že mezi námi bylo mnoho Rusů a Ukrajinců, kteří za války kolaborovali s Němci a byli antisemitští do morku

kostí. Patřili k nejstarším obyvatelům táborů a spolupracovali se správou táborů stejně, jako kdysi kolaborovali s nacisty...

...Výměnu špiónů za disidenty považuji za velice pozitivní jev. To říkám nejen naprosto klidně, ale i s trochou cynismu. Vyměňujte za koho chcete, ale vyměňujte! Je to, samozřejmě, obchodování otroky, ale pokud taových obchod pomáhá zachraňovat lidi, tak ať si klidně pokračuje!...

...Růst opozice v Rusku se nedá zastavit. Ale bude to trvat velice dlouho. Mládež, studenti jsou zárukou, že disidence bude pokračovat. Zabili Puškina, ale literatura žije. A občas přijde dobrá zpráva, objeví se noví disidenti, nová revue, jako třeba Metropol. Trochu to připomíná devatenácté století, narodniky. Lidé mizeli, ale objevovali se noví.

Nejsem si jist, že stát sám se nějak podstatněji vyvíjí. Všechny ty změny a proměny, jichž jsme svědky, mají podobu ústupků Západu. Kdysi jsme se ptali: «Vydrží SSSR do roku 1984?» Hned nato začal SSSR exportovat Židy a uznal tak právo na vystěhování. Tahle politika trvá, takže moje odpověď je: «Ano, SSSR vydrží do roku 1984, bude-li dost židů».

Západ? Mé dojmy dnes se liší od prvních dojmů před šesti lety. Když jsem přijel, uvažoval jsem podobně, jak píše Solženicyn. Připadalo mi, že se Západ řítí do záhuby, že ruské tanky budou za pár dní v Paříži a žádný z těch vlasatých mladíků v kavárničkách na chodníku se nezvedne, aby se jim postavil. Takže možná jediná, kteří budou ochotní bojovat, budeme my, sovětské disidenti. Pak jsme jeli do Itálie, viděli srpy a kladiva na každém rohu a měli dojem, že revoluce je za dveřmi.

Od té doby jsem však pochopil, jak pevný je tenhle zbytek Evropy. Pochopil jsem to na příkladu Itálie, té Itálie, kterou před dvěma lety už všichni pochovávali a která žije dál, navzdory teroristům, stávkám atd. Pochopil jsem, co je to kultura práce, zájem o práci. Z tohoto hlediska je západní Evropa blíž středověku, systému mistrů a tovaryšů, dědění řemesla z otce na syna, než je dnešní Rusko. Samozřejmě, kdekdo je tu nespokojený, ale základy jsou pevné. Na rozdíl od Ruska, kde dělník pracuje jenom proto, aby si vydělal, nebo postoupil na byrokratickém žebříčku.

Západní systém se podobá úlu. Plástve se zdají tenoučké a křehké, jsou však zbudovány poctivě a vydrží. Představte si naproti tomu změnu na vrcholku mocenského systému v Rusku. Lidé by se navzájem pozabíjeli, ti z provincie by se nahrnuli do Moskvy, nastal by nepředstavitelný chaos. Sovětská struktura se podobá pytlí doslova narvanému pískem, který drží pohromadě jen proto, že je pevně zavázaný. Stačí ho však na jednom místě propíchnout a splaskne, zbude z něj jenom hromada prachu.

Dnes to vidím tak, že ruské tanky by přejely po slabé Evropě jako žehlička, ale nedokázaly by zničit smysl, který vidí v životě malíři, řezníci, ševci, hokynáři, co já vím. Po tomhle 'objevu' jsme se uklidnili a stávky se nám dokonce staly symbolem pevnosti Západu. Proto mne nelákají návrhy některých ruských emigrantů, kteří by si přáli mnohem tužší režim. Odpusťte, pánové, ale jak dlouho vydržel autoritativní režim třeba v Rusku, nebo v Habeši? Zhroutily se takřka přes noc a změnily se ve svůj opak, v socialismus.

Podívejte se na Etiopii. Solženicyn si v podstatě představuje Rusko jako Etiopii za něgušových časů, jako ideální, náboženský stát, v čele s dobrým monarchou. Ale my viděli, jak se takhle ideální Etiopie zřítla do propasti socialismu. Zatímco Evropa, odpovědná za všechn ten zmatek, Evropa, které vděčíme za marxismus, se pořád drží. Když čtu, jak Solženicyn hovoří o duchovní obrodě v Rusku, musím se smát. Intelektuálové se začali modlit, začali číst určité knihy, ale když to všechno srovnáte s italským vesničkami...!

Náboženství je pro mne důležité, ale snažím se je oddělit od problémů společnosti a od problémů spisovatele. Náboženství je pro mě soukromá záležitost, vnitřní svět. A bojím se, aby z něj v Rusku neudělali ideální společenskou konstrukci. V tom případě dám přednost zabíjení lidí ve jménu srpů a kladiva před vražděním ve jménu kříže.

Dostal jsem se k těmhle otázkám poměrně pozdě. Nebyl jsem křtěný, byl jsem ateista, nemám žádnou osobní náboženskou minulost a málokdy jdu do kostela, protože se děším demonstrace náboženských citů a víry. Při tom všem jsem pravoslavný. To není racionální volba, ale cosi, co přichází zevnitř. A je to i jistá forma kultury. Nevím, proč bych, jako Rus, neměl být ortodoxní, a proč bych měl být třeba hinduista.

Nebyl jsem nikdy členem komunistické strany, ale byl jsem v komsomolu. Když mi bylo osmnáct let a mohl jsem se stát členem strany, pochopil jsem už celou řadu věcí a do strany jsem naštěstí nikdy nevstoupil.

Když vypukla válka, bylo mi šestnáct let. V sedmnácti jsem byl mobilizován. Kdyby mě byli hned poslali na frontu, byl bych možná vstoupil do strany. Ale poslali mě nejdřív do vojenského učiliště v zázemí. A tam jsem poznal třídní rozdíly v armádě, které byly v naprostém rozporu s mými revolučními ideály. Později, po válce, jsem se zapsal na filosofickou fakultu, zrovna když vypukl ždanovismus a začaly pogromy na literární frontě. To pro mne znamenalo konec, a když zemřel Stalin, nevěřil jsem už v nic. Byl jsem prostě rád, šťastný, že je po něm.

Můj otec byl v roce 1951 zatčen, ale to nebylo poprvé. Měl těžký, velice těžký život. Sovětský režim ho několikrát uvrhl do vězení, propustil, znovu uvěznil, nechal bez práce. Od roku 1909 byl příslušníkem revolučního hnutí. Jako eser, ne jako bolševik. Byl z aristokratické rodiny, ale už v mládí se rozešel se svým prostředím a poprvé byl uvězněn ještě za cara. Revoluci roku 1917 přivítal s nadšením. Patřil k levému křídlu eserů, ale když eseri vstoupili do opozice, postavil se na stranu bolševiků. Nikdy však nevstoupil do strany. Naštěstí, jak sám říkával, protože jinak by ho byli určitě v roce 1937 zastřelili. – Nikdy se nepokusil vychovávat mě v opozici ke komunistickému režimu. Jako starý revolucionář nemohl samozřejmě milovat Stalina. Ale už jako kluk jsem pochopil, že podle mého otce bylo vykonáno to hlavní, uskutečňovalo se to nejdůležitější, navzdory chybám a nedostatkům. V emigraci jsem se shledal s podobnou logikou: Ve jménu jednoty se nám často doporučuje, abychom zamhouřili oči nad tím či oním, jen abychom neoslabili společnou frontu. V tomto případě jde pochopitelně o protisovětskou frontu, ale logika je táž. Jenže já prošel touhle školou, znám její osnovy nazpaměť, a tak jsem proti. K

čemu budovat novou společnost, třeba protisovětskou, když by byla stejně uzavřená a stejně konzervativní jako společnost sovětská? V tomhle smyslu jsme vskutku děti sovětského systému.

...Čína? Jako sovětský intelektuál musím říci, že ve mně Čína vyvolává velice negativní reakce, protože mi připomíná naši vlastní minulost, protože je parodií naší stalinské minulosti. Když jsem byl v táboře, rozhodla se KGB, že bude používat západních metod. Rozdali nám nekonečné dotazníky, aby zjistili, jaké je táborové veřejné mínění. Odmítal jsem odpovídat na otázky jako: «Co vás může prozradit, kdybyste se pokusil něco ukrýt? Červenáte se? Blednete? Třesou se vám ruce? Bezpředmětné škrtněte». Ale jeden z mých přátel odpověděl na otázku: «Na čí stranu byste se postavil, kdyby vypukla válka?». A odpověděl takto: «Když bude válka s Čínou, půjdu s vámi. Když bude válka se Západem, půjdu se Západem».

(Le Monde, Paříž, 7. července 1979)

Lysenkovština v sovietskej psychiatrii

Už dávno je známe, že v niektorých diktátorských zemiach sa zneužívajú metódy modernej psychiatrie na zničenie osobností politických odporcov. Žiaľ, prvé miesto v tomto odbore zaujíma SSSR.

Je tiež známe, že tejto «metódy» sa používalo v SSSR už v 20-tych rokoch. Totiž-keď Chruščov odhalil stalinský teror na XX. zjazde KSSS r. 1956, jedným z opatrení bolo, že sa ustanovil pri ÚV KSSS psychiatrický výbor (pod vedením A. J. Kuzněcova). Jeho hlavnou úlohou malo byť preskúmanie činnosti Ústavu Súdnej Psychiatrie v Moskve, «Serbskij Institut» a t. zv. špeciálnych oddelení v Kazani a Leningrade. Táto komisia vo svojom rozsiahlom raporte zistila, že na menovaných ústavoch sa z čisto politických dôvodov násilím držali a «liečili» úplne zdraví ľudia. Za zodpovedného bol označený vtedajší vedúci «Serbského Institutu» docent Daniil Lunc. Raport doporučoval reorganizáciu týchto ústavov a najmä vylúčenie vplyvu KGB, ktorá tu mala rozhodujúce slovo.

No, nič sa nestalo. Raport bol postupne umlčaný, ba dokonca sa takýchto ústavov vybudovalo viac dovedna deväť – a pán docent postúpil na profesora.

Ako bolo možné, že sa takéto pomery vyvinuli v psychiatrii, ktorá je v podstate jednou z najhumanistickejších medicínskych vied? Po roku 1917; teda po vojne, ktorá sa skončila revolúciou, samozrejme bola zvýšená zločinnosť – tak ako po každej vojne. Tomuto povojnovému fenoménu venovali veľkú pozornosť sovietski juristi, ktorí na základe učenia historického materializmu pokladali zločin za následok sociálnych nespravodlivostí vo feudálnej cárskej spoločnosti. Bolo iba samozrejmé, že sa týmito otázkami zaoberali aj sovietski psychiatri, a to najmä opierajúc sa o učenie I. P. Pavlova o vplyve prostredia na človeka. Takto nadobudali

stale väčší vplyv aj v zákonodarstve-výsledok čoho bolo práve vybudovanie «Serbského Institutu» ako výskumného a metodického centra. Pravda, nemohli predpokladať, že raz príde Stalin, ktorý razom zmietol toto «ideologické haraburdie» a vrátil sa k tradičnej, buržoáznej teórii o vine jednotlivca v zločine. A tak sa stalo, že zatiaľ čo dovtedy psychiatria humánne ukrývala jednotlivcov pred brutálnou perzekúciou (akou u nás za vojny pred Hitlerom a jeho zapredancami) – situácia sa razom obrátila. Niektorí sovietski psychiatri podľahli nátlaku «strany a štátu» a boli vstave biľagovať zdravých ľudí psychiatrickými diagnózami. A tak sa iba stalo to isté čo sa stalo v biológii zásluhou Lysenka a Lepešinskej. Totiž, že nie vedecky zistené fakty (ako to učil marx, a aj Lenin vo svojom Empiriokriticizme) by mali byť základom pre budovanie filozofickej a spoločenskej nadstavby, ale naopak Lunc a jeho nasledovníci prispôsobili psychiatrickú symptomatológiu k aktuálne používaným politickým tvrdeniam (bez ohľadu na to či správnym alebo nesprávnym). Výsledok takéhoto zvráteného postupu vo vede je všeobecne známy. Je to degenerácia, deformácia, šterilita a reakčnosť vedy.

Ako sa k tomuto zachovali sovietski psychiatri? Väčšinou ich tieto zmeny zastihli nepripravených, takže boli predovšetkým postrašení a zaujali pozície «tichého odporu». No, dlho sa tak nedalo. Do vedenia sudnopsychiatrických inštitúcií sa oficiálne usadila KGB, ktorá v prípade osôb, zaistených z politických dôvodov, určuje ktorý psychiater ich bude posudzovať (prakticky to väčšinou rozhoduje riaditeľ «Serbského Institutu»). Návrhy obhajcu alebo príbuzných sa v takýchto prípadoch neberú na vedomie. Okrem toho-psychiatrický úsek za Stalina prešiel viacerými čistkami. Tak v rokoch 1949-51 prebiehala kampaň proti «kozmodopolitom» t. j. tým, ktorí mali styky so zahraničnými psychiatrami. Potom to bola v r. 1951 kampaň proti takým, ktorí mali «protipavlovské» názory. Vr. 1952-53 proti t. zv. sabotérom. Výsledok týchto čistiek bol, že mnohí schopní psychiatri boli vylúčení, a tí ktorí zostali, sa dozvedeli, že ak nebudú poslúchať, môžu «zle pochodiť». Takto vzniklý nedostatok psychiatrov sa nahrádzal lekármi z iných odborov, bez potrebných odborných znalostí. V r. 1970 bol ku pr. neslávne známy prípad lekára Baryšnikova, ktorý bol predtým chirurg-pracoval aj v odbore tbc-a jeho spolupracovníci boli očiari, krčiar a obvodný lekár. Nie je tak ťažké predstaviť si čo asi takýto «kolektív» mohol v psychiatrii narobiť.

A čo urobili právnici? Vcelku možno povedať, že nedokázali urobiť nič pre právnu ochranu občana, ktorý bol zadržaný z politických dôvodov a vysloviť sa o ňom podozrenie z duševnej choroby. Postup aj dnes je ten, že občan, podozrivý z duševnej choroby alebo duševnej nedostatčnosti v čase keď sa mal dopustiť «zločinu», musí byť vyšetrený súdne psychiatricky a keď je uznany «chorým», odsúdi sa podľa súdneho poriadku k nútenému pobytu na psychiatrickom oddelení. Tak je to najjednoduchšie. Totiž tak odpadnú rôzne právne procedúry, ktoré by sa mali podľa trestného poriadku dodržať. Takto sa však obžalovaný pozbaví celkom jednoducho svojprávnosti-a je to. Jediné práva, ktoré zostanú zachované je právo na výsluch a právo na sudnopsychiatrické vyšetrenie. Súdne rokovania vo viacerých republikách (najmä v

RSFSR) nemusia byť verejné. Rovnako tak obžalovaný-podľa znenia zákona-nemusi byť oboznámený s vyjadrením súdno-psychiatrickej komisie, ba nemusí byť vôbec informovaný o tom, že sa vyjadrili pochyby o jeho duševnom zdraví. Je tak celkom vylúčený z účasti na vyšetrení svojho «prípady», nemusí byť teda vôbec informovaný o obvineniach, vznesených proti nemu. Podľa panujúceho súdneho poriadku je to súd, ktorý rozhodne o tom či má obžalovaný vôbec byť prítomný pri súdnom pojednávaní a najmä pri prejednávani vyjadrenia súdno-psychiatrickej komisie. Ba dokonca obžalovaný nemá žiadnu zákonnú možnosť vyjadriť svoj názor alebo námietky aspoň písomne. Toto sa povoľuje iba v prípadoch, keď táketo vyjadrenie môže byť súdu «na úžitok». Súd nemusí upovedomiť obžalovaného o čase a mieste súdneho pojednávania. Je však popísaných viac takých prípadov, keď obhajca nesmel ani len stretnúť svojho klienta.

Jedným slovom – právna ochrana u takýchto domnele duševne chorých chybí, sú celkom bezprávní, zbavení akejkolvek možnosti brániť sa.

Rozhodujúcim však je-ako už aj z horespomenúteho vyplýva-súdne-psychiatrické vyšetrenie. Toto sa deje v doteraz nám známych deviatich špeciálnych psychiatrických ústavoch za neuveriteľných, celkom osobitných podmienok. Tieto ústavy – hoci podľa svojej náplne práce nesú zdravotnícku etiketu-nie sú spravované zdravotníctvom. Spravuje ich MVD (Ministerstvo vnútra) a hlavné slovo tam má KGB (sovietska ŠTB). Lekári, ošetrovatelia, ba aj strážci so psami sú zamestnancami MVD alebo KGB. Tam nepanuje zákon, tam vládne svojvôľa. Časť «ošetrovateľov» sú bývalí zločinci, ktorí si takto «polepšili» svoj osud. Títo bývali kriminálnici sadisticky bijú a mučia svojich zverencov v madracovaných, zvukotesne izolovaných izolačkách. Internovaní sa držia v celách, kde celé noci svieti svetlo a tam sa «ošetrujú» liekmi, ktorými je možno oslabiť vôľu a zmeniť osobnosť človeka.

Najotrasnejšie je, že sa toto deje podľa smerníc, «direktív», ktoré vo svojej podstate znejú takto:

- a) psychomotorická excitácia, sledovaná tendenciou k agresívnemu konaniu
- b) úchylné správanie sa v dôsledku duševných porúch (halucinácie, delírium, psychochemický automatizmus-syndrom súvisiaci s porušeným vedomím, patologická impulzivita) keď po týchto následuje vyslovený emociálny stress a túha urobiť veľké veci
- c) systematický delirantný syndrom, sledovaný chronickým a progresívnym šialenstvom v takých prípadoch keď to znamená nebezpečné sociálne vystupovanie
- d) hypochondrický, delirantný stav, ktorý vedie pacienta k chybným a agresívnym postojom proti iným osobám, organizáciám a inštitúciám.

Na to netreba byť ani psychiatrom, aby každý poznal, že toto prázdne nahromadenie slov nemá nič spoločného s vedou. Keby toto bolo pravdou, potom všetci revolucionári všetkých čias na čele s Leninom (ktorý je zvlášť známy svojimi ostrými, agresívnymi polemikami) by sa museli vyhlásiť za spoločensky nebezpečné individua a museli by sa liečiť zo svojho revolucionárstva v Serbskom Institute. Chvalabohu tomu nie je tak. Toto je iba pustá a prázdna deformácia vedeckého myslenia tak ako

to poznáme u Lysenka a Lepešinskej (ktorá sa neštítala ani robiť podvody). Tu sa «potreby» politiky podopierajú pseudovedou-a veda ako základ spoločenskej nadstavby – zmizla.

Je známe a to predsa poznáme v oblasti činnosti ŠTB aj u nás/že protihumánne, zverské konania sa zakrývajú s najväčšou starostlivosťou. No, večne sa ani to nedá. Prvý to bol Valerij Tarsis, literárny kritik, ktorý už v r. 1960 informoval o týchto pomeroch v sovietskom súdnictve. Pravda, nasledok toho bol, že sa sám dostal na psychiatriu v Moskve. V r. 1971 to bol Vladimír Bukovskij, biofyzik a kybernetik, ktorý publikoval svoje skúsenosti z väzenských a ustavne-psychiatrických zážitkov z rokov 1963, 65, 67 a 1970-71.

Počas svojich pobytov na psychiatrii sa zoznámil s psychiatrom Gluzmanom, ktorý už vr. 1965-66 na základe svojho mravného nesúhlasu odmietol prevziať vedúce miesto na «špecialnom» ústave v Dnepropetrovske. Tento Gluzman je známy aj z vyšetrenia generála Grigorenka (uznaného v Serbskom Institute za «paranoidnú osobnosť»), ktorého on uznal za zdravého a počínanie okolo neho označil za šarlatánstvo. To mu, pravda, prišlo draho-sedí stále v Perme. Bukovskij však mal «šťastnejší osud» – pod tlakom verejnosti na celom svete bol vymenený za čilskeho predsedu komunistickej strany Corvalána.

Svedkov týchto zločinov proti ľudskosti, keď zdraví ľudia sa rafinovane trápia a mučia liekmi, ktoré môžu hlboko narušiť pamäť, zmeniť citové a mentálne vlastnosti človeka, teda docieľiť podstatnú zmenu jeho osobnosti a ktorými ošetrujeme iba ťažko duševne chorých (fentiaziny, butyliferony, atď). Najznámejší z nich sú Sacharov, Solženicyn, Bukovskij, Grigorenko, Jachimov, psychiatricka Vochanskaja, Pljušč, Jaurés a Roy Medvedev. Nedávno bolo uverejnených v anglických prameňoch vyše 200 mien politických internantov na psychiatriách s poznámkou, že ide iba o zlomok internovaných. Presné čísla nie sú známe, odhaduje sa ich počet asi na 1000. Nie je teda div, že sa týmito otázkami zaoberá stále viac nielen odborná, ale aj laická verejnosť na celom svete.

‘No, v SSSR sa toto zatiaľ ignoruje. Táto «činnosť» sa aj naďalej rozrastá. Medzi sovietskymi profesormi psychiatrie / okrem Lunca / sa objavujú noví stúpeneci tejto «vedy». Uvádzajú sa najmä mená Nadžarova z Kašenkovho Institutu v Moskve a Sneževského.

Pokiaľ sa týka odborných stanovísk k tejto problematike, treba uviesť že vloni na jeseň bol svetový kongres psychiatrický na Havaji. Bola tam veľká delegácia sovietska. Účastnila sa ho aj čslov. delegácia, ktorú viedol prof. Vencovský z Plzne. Diskutovali sa tam aj tieto otázky. Ba dokonca bol prijatý aj americký návrh aby bola v záverečnej deklarácii udelená výtka sovietskym psychiatrom pre zneužívanie psychiatrie. Takto sa však nestalo, lebo sa zistilo, že «sovietsky vzor» si učerlivo osvojili aj mnohé iné diktatúry.

Prijatá bola t. zv. Havajská deklarácia, kde sa v siedmom bode hovorí: «Psychiater nikdy nesmie použiť možnosti svojej odbornosti k tomu, aby týral jednotlivé osoby alebo skupiny osôb a musí uvážiť, aby jeho osobné želania, city alebo predsudky nikdy neovplyvnili ošetrovanie.

Psychiater sa nikdy nesmie podieľať na nútenom «psychiatrickom ošetrovaní ak nejde o duševnú cho-

robu. Ak pacient alebo tretia stránka žiada taký spôsob ošetrovania, ktorý je v rozpore s vedeckým alebo etickými zásadami, musí psychiater odmietnuť svoju účasť. Ak sú také dôvody že ani pacientovo želanie alebo ani najlepšie záujmy sa nemôžu uskutočniť, musí byť pacient informovaný o tom».

Keď sa kritizuje zneužívanie psychiatrie v Sov. Sväze, zvykne sa toto predovšetkým zatajovať. Keď sú však sovietski psychiatri predsa len donutení diskutovať, zvyknú uvádzať dôvod, že «sú rôzne názory v psychiatrii» Toto je pravda. No nie je vôbec pravda, že rozdiely by boli takého druhu, že sa zdravý človek vyhlási za duševne chorého, že sa pozbaví svojprávnosti a týra sa ošetrovaním takého charakteru, ktoré môže trvale poškodiť jeho duševné a často aj telesné zdravie. A toto je šarlatánstvo, toto je Lysenkovština v psychiatrii, ktorú musí každý mysliaci človek odmietnuť.

Ke zrození stalinismu

100. výročí narodení J.V. Stalina bylo příležitostí na Západě (nikoliv v zemích sovětského bloku) vrátit se k diskusi o příčinách fenoménu stalinismu. Český historik Michal Reiman uveřejnil v listopadu 1979, v nakladatelství Europäische Verlangsanstalt (EVA) ve Frankfurtu knihu pod titulem «Zrození stalinismu. SSSR na prahu «druhé revoluce», která byla právem označena německým tiskem jako důležitý historický příspěvek k tomuto výročí a k pochopení stalinismu. V práci je využito mnoho nových materiálů, archivních i jiných. V příloze knihy jsou otištěny důležité dokumenty, dosud neznámé, z vnitřní tajné korespondence vedoucích sovětských činitelů-Stalina, Menžinského, Rykova, Čičerina, Litvinova a jiných. Vybrali jsme pro informaci českých čtenářů jednu kapitolu, věnovanou t. zv. šachtinskému případu, který byl vlastně prvním velkým politickým procesem, na jehož základě se pak rozvinula praxe falšovaných politických procesů, jak jsme je poznali i u nás v padesátých letech (jejich podstata, t. j. ztotožňování odlišného názoru s protistátní činností a machinace se «zahraničním spojením» se, bohužel, uplatňuje i v procesech «normalizace», byl v méně brutální podobě).

Této kapitole předchází rozbor hospodářské krize SSSR na přelomu let 1927/8, která vedla ke krizi sociální a vyústila v rostoucí terorismus státní moci a v konstituování stalinského režimu. Autor líčí rozporný charakter hospodářské a sociální reality porevolučního Ruska, krizi sovětské zahraniční politiky-porážka sovětských ambicí v Číně a roztržka s Velkou Británií-a z toho vyplývající konflikt ve vedení VKS/b. Srážka s levou opozicí, ohrožující pozici vedent, umožnila Stalinovi prolomit dosavadní odpor umírněných politiků (Rykova, Tomského, a dalších) proti zasahování OGPU do vnitrostranických záležitostí a přejít tak do nové fáze, ve které si tajná policie, OGPU, mohla vybudovat ve stranickém i státním aparátu agenturní síť, aby tak mohla odhalovat «vnitřního nepřítel». Jakýkoliv projev opozice, do té doby trpěný, se stal pod Stalinovým vedením «zločinem» proti vládnoucí straně a tím i státu a tudíž mohl být rozdrčen i násilnými prostředky.

První politický proces

MICHAL REIMAN

Rostoucí sociální krize neohrožovala dosud samu moc, ale výrazně zpochybňovala její postavení, vyvolávala obavy z budoucnosti a bránila v realizaci nastoupeného politického kurzu. Ve vedení se ozývaly hlasy, že takové obtíže Sovětský svaz neprožíval od let občanské války. Hledaly se možnosti oslabení sociálního napětí. Za těchto okolností došlo k událostem, které sehrály významnou roli ve formování nového profilu sovětského zřízení. Máme na mysli jeden z nejskandálnějších případů sovětské justice dvacátých let, proces proti inženýrům a technikům uhelného průmyslu, známý pod jménem «šachtinský proces».

Počáteční fáze šachtinského případu jsou nejasné. Stejně jako mnohé jiné jevy tohoto období, ani tento případ nebyl výsledkem předem pečlivě připraveného plánu. Na první pohled zprvu nic nesevěčilo o tom, že by podobný případ mohl vzniknout. Specialisté, a zejména specialisté předrevoluční, měli ve vedení VKS(b) podporu Rykova, Kujbyševa, Rudzutaka a bez výjimky všech lidových komisařů odpovědných za hospodářské resorty. Jejich názor sdíleli i další členové Politbyra, mezi nimi Stalin a Menžinskij; poradit si s úkoly ekonomické výstavby bez starých odborníků se zdálo při nedostatku kvalifikovaných sil zcela nemožné.

Zřejmě mají pravdu ti současníci, kteří se domnívali, že šachtinský případ vznikl původně z iniciativy místních orgánů OGPU. Jeho příčiny musíme hledat ve specifické situaci v Donbassu.

Těžba uhlí v Donbassu byla na počátku roku 1928 podle oficiálních údajů o 30% vyšší než před válkou; uhelný průmysl patřil mezi ta průmyslová odvětví, která se s okolnostmi hospodářské krize vyrovnávala lépe než ostatní.

Růst výroby v Donbassu provázela řada složitých problémů. V důsledku nedostatku prostředků a techniky se výrobní kapacity koncentrovaly na těch šachtách, kde se daly předpokládat relativně nejlepší výsledky. Řada šachet byla uzavřena a s obnovou těžby se na nich počítalo až později.

Zařízení šachet bylo maximálně zastaralé, nová technika byla dodávána v naprosto nedostatečném množství. Donbass byl na jednom z prvních míst v SSSR co do počtu pracovních úrazů, včetně smrtelných. Zcela nevyhovující byla i organizace práce. Projevoval se nedostatek kvalifikovaných pracovníků, inženýři a technici byli přetížení prací. Velmi vysoká byla fluktuace pracovních sil, silně poklesla kvalifikace dělníků donbasských šachet.

Od konce roku 1927 se v Donbassu téměř nepřetržitě projevoval silný neklid. Docházelo ke konfliktům a živelným stávkám. Dělníci byli velice rozhořčeni na administrativu a na inženýrsko-technický personál. Odbory neplnily své povinnosti a spolupracovaly s administrativou. Vnitrostranický kurs vedení VKS(b) boje s opozicí vedl k umrtvení stranického života a na vedoucí funkce se často dostávali demoralizovaní lidé. Někteří dělníci, zoufale se snažící odstraňovat nepořádky a nepřístojnosti, obraceli se na orgány OGPU. Tyto

orgány, které si nevěděly rady s vlnou dělnických nepokojů, se zřejmě chytaly každé možnosti, jak ukázat dělníkům konkrétní viníky jejich nespokojenosti.

První informace o vyšetřování v záležitosti kontrarevoluční organizace «zabývající se škůdcovstvím», které máme k dispozici, pocházejí z podzimu roku 1927. Na jaře roku 1928 bylo zřejmě shromážděno jisté množství případů inženýrů a techniků, kteří byli zapleteni do sítě vyšetřování za služební nedbalost nebo za nepořádky na šachtách. Průběh vyšetřování neznáme, můžeme však předpokládat, že vyšetřovatelé se nespokojili banálním vysvětlením; šlo přece o «třídně cizí elementy» a kontrarevoluční úmysly se zde vždy daly předpokládat.

Nicméně případ se nerozvíjel; směr vyšetřování se rozcházel s linií stranického vedení. Navíc pak se vyšetřující orgány snažily zaplést do «spiknutí» německé inženýry a techniky, kteří v Donbassu montovali dovezená zařízení, což by mohlo vyvolat značný ohlas a vážné mezinárodní komplikace.

Další události jsou známy pouze zčásti. Podle jedné verze se zplnomocněnec OGPU pro Severní Kavkaz J. G. Jevdokimov, kam centrum události, město Šachty, administrativně patřilo, obrátil přímo na Stalina, když nedosáhl svého u Menžinského. Lákala ho zřejmě možnost oslabit sociální napětí v Donbassu; musel si ovšem být vědom, že velký «škůdcovský» případ posílí celkovou atmosféru výjimečných opatření a násilných metod řešení krize. V každém případě však, když zprávy o doněckých zatýkáních došly počátkem března do Moskvy, byla o případu informována jen část vedení a dostatečné údaje nemělo ani kolegium OGPU.

K zasedání došlo podle všeho 5. března. Podle některých údajů lze předpokládat, že Politbyru byly předloženy výpovědi 12 zatčených. Hovořilo se o účasti německých inženýrů a techniků na případu, o spojení se zahraničím, s bývalými majiteli dolů a s «kontrarozvědkami», o škůdcovství, o přípravě rozbití SSSR a o budoucí válce, o pobuřujícím nakládání s dělníky. Pochybnosti vyslovoval Rykov, podporovali ho Kalinin, Čičerin a zřejmě Kujbyšev. Menžinskij se zaručoval za údajnou správnost informací. Hovořilo se i o nevyjasněných haváriích a požárech v jiných velkých podnicích. Bylo rozhodnuto zorganizovat velký proces, který by mohl ospravedlnit celý případ i před zahraničím. Stalin nebo někdo z jeho spolubojovníků navrhl, aby veřejnost informoval předseda Rady lidových komisařů Rykov. To byl tah koněm. Rykov s velkým sebezapřením souhlasil. Umírněným tím byla odříznuta ústupová cesta.

9. března 1928 oznámil A. J. Rykov v řeči pronesené na zasedání Moskevského Sovětu a zveřejněné v tisku, že bylo «odhaleno spiknutí». Od 10. března se do kampaně zapojila Pravda a po ní i ostatní tisk. V závodech, v podnicích i v úřadech byly organizovány mítinky a schůze. Rozhořčení bylo upřímné; napomáhaly tomu napjaté vztahy mezi dělníky a odborníky. Avšak již 12. března

došlo ve vedení VKS (b) k velkému skandálu. Rykov dostal názor prokuratury, která sdělovala, že materiály ukrajinského OGPU jsou pod vší kritikou. Rykov píše ostrý dopis Menžinskému; hovoří v něm o zvláštních místních orgánů OGPU a o nepřipustné sabotáži státní politiky a kolegium OGPU činí odpovědným za chybné chápání stranické linie. 13. března píše Menžinskému také Čičerin. Poukazuje na těžké důsledky, které má případ pro mezinárodní postavení SSSR, zvláště pro vztahy s Německem, a navrhuje, aby obvinění byla pečlivě zvážena dříve než dojde k soudnímu jednání.

Otázka se znovu dostává do stranického vedení. V odpovědných kruzích se proslýchá, že se OGPU stalo obětí «opoziční provokace». Jako pověřenec ÚV odjíždí do Donbassu náčelník politického oddělení Rudé armády dělníků a rolníků A. Bubnov. Tehdy je také rozhodnuto propustit z vazby dva z pěti německých inženýrů a několik sovětských odborníků.

Šachtinský případ mezitím prudce nabýval na politickém významu. Německá vláda se pod silným tlakem veřejnosti a podnikatelských kruhů, rozhořčených zvláštními sovětských úřadů, 15. března rozhodla přerušit sovětsko-německá ekonomická jednání. Ostatní západní země tomuto kroku aplaudovaly; zatýkání v Donbassu zde bylo přijímáno jako další důkaz o nemožnosti plodné spolupráce s SSSR. Mezinárodní situace začala výrazně připomínat situaci z období letních poprav z roku 1927. Po Německu se znovu ostře zhoršily také vztahy s Francií. Francie obnovila své požadavky na vrácení francouzského zlata zadržovaného po revoluci v sovětské státní bance a demonstrovala tak svůj nezáměr na zlepšení sovětsko-francouzských vztahů. Izolace SSSR se prohlubovala. Vznikala hrozba destabilizace postavení na západních hranicích. Polsko, které pocítilo oslabení tlaku ze strany SSSR a Německa, který na ně doléhal, projevovalo větší aktivitu ve snaze využít situace k realizaci svých politických záměrů. Po Evropě se znovu začalo proslýchá, že se blíží sovětsko-polská válka.

Mezinárodní ohlas doněckých událostí vyvolával značné obavy umírněných politiků. Stále víc usilovali o to, aby předešli mezinárodním komplikacím. To předpokládalo omezit rozsah šachtinského případu. Takové pokusy narážely na Stalinův odpor: omezení případu by znamenalo přiznání, že šachtinské události jsou politickou chybou. Proti stanovisku umírněných politiků Stalin argumentoval – aniž by odmítal ústupky v jednotlivostech – že jde o prestiž SSSR. Připomínal západní blokádu Sovětského svazu, která způsobila bezvýslednost politiky «Vzájemného porozumění», a využíval rozčarování sovětských politických kruhů z neuspokojivých výsledků sovětsko-německých jednání.

Stalinovy záměry se ozřejmily po dvoutýdenní kampani, která se kolem šachtinského případu rozhořela. Bezprostřední vnitropolitický efekt událostí se zdál být nepochybný. Pozornost širokých vrstev dělníků byla odlákána od chyb a neúspěchů vedení. Vznikaly pogromistické nálady proti technické inteligenci. Inženýrům a technikům na závodech začali přezdívat «šachtinci» a «donbasovci»; jejich postavení se zkomplikovalo a často bylo i nebezpečné. Represivní metody řešení sociálních problémů si vydobýly nové pozice. Stalin již neformuloval otázku škůdcovství starých

odborníků jako díle a regionální problém, ale jako problém kardinální, který se dotýká celé země; spojoval s touto otázkou i zásadní východisko z hospodářských obtíží.

Rozpory ve vedení VKS(b) se zostřovaly. Až do krajnosti byly napjaté vztahy mezi lidovým komisařem pro zahraniční věci a OGPU, mezi Čičerinem a Menžinským. Umírnění však nedisponovali prostředky k rozhodujícímu ovlivnění událostí. Byli omezováni velkým ohlasem případu, s nímž původně souhlasili. Důležitou zbraní proti nim byl obsah vyšetřování. Usnesení Politbyra zakazovalo jeho členům vměšovat se do záležitostí OGPU. Ovlivňovat OGPU mohli pouze prostřednictvím rezolucí kolektivního orgánu.

Stalin manévroval. Byl si vědom nevýhodnosti přímého předčasného střetnutí s umírněnými a usiloval o to, aby příštím plénu ÚV VKS(b), které se mělo sejít v dubnu 1928, předložil věrohodnou verzi událostí, která by mohla ovlivnit stranické veřejné mínění. Pod ochranou uklidňujících prohlášení umírněných, Rykova, Kalinina, Tomského a také Kujbyševa, se rozvíjela horečná činnost. 23. března 1928 rozeslal lidový komisař dělnicko-rolnické inspekce a předseda Ústřední kontrolní komise S. Ordžonikidze, po dohodě s OGPU, direktivy o vztazích k odborníkům. Nazýval je skrytými nepřáteli moci, kteří usilují o obnovení kapitalismu. Mocenským orgánům se kategoricky nařizovalo vybudovat co nejpřísnější kontrolu nad výrobní činností odborníků i nad jejich soukromým životem a sebemenší podezření měla být okamžitě hlášena OGPU. Zatýkání prudce vzrostlo a postihovalo nejen uhelný průmysl, ale i další odvětví ekonomiky. Do donbassu odjela komise ÚV v čele s J. Jaroslavským, vedoucím stranického kolegia Ústřední kontrolní komise. Jejím úkolem bylo také sledovat stranicko-politickou práci. Na první pohled se mohlo zdát, že vytvoření této komise ohrožuje Stalina, ale ve skutečnosti to byl právě on, kdo měl nyní iniciativu v odhalování nedostatků stranické práce. Nejen že tyto nedostatky nemohly být použity proti Stalinovi, ale staly se další zbraní v jeho rukou.

Za těchto okolností se v dubnu 1928 sešlo společné plénum ÚV a ÚKK VKS(b). Na programu byly dva body: výkup obilí a šachtinský případ. První bod znamenal zároveň diskusi o hospodářské situaci země vůbec. V tomto bodě se rozpory do popředí nedostaly. Ve vedení došlo před plénum k dohodě: Schválení výjimečných opatření, která byla považována za nevyhnutelná, bylo kompenzováno ostrým odsouzením «přehmatů». Hlavní pozornost byla soustředěna na Šachty. Referoval A. J. Rykov, který hovořil především o hospodářsko-organizační stránce případu, bral pod svou ochranu odborníky, zvláště zahraniční. Vedle referátu Rykova plénu byly předloženy další dvě zprávy: zpráva Jaroslavského, která obsahovala výsledky kontroly stranické práce a zpráva OGPU, kterou podle všeho přednesl V. R. Menžinskij. Tato zpráva vycházela z citací dokumentů a korespondence, údajně zabavené při domovních prohlídkách a z výpovědí zatčených. Současník, jehož informace pocházejí z druhé ruky sděluje, že dojem byl ohromující; v sále ovšem neseděli právníci, a ověřit věrohodnost faktů nebylo možné. Stalin využil situace, aby si upevnil pozici. Hájil tezi, že Šachty jsou svědectvím ekonomické intervence západních

mocností proti SSSR a ostře kritizoval své oponenty za to, že «myslí, že můžeme prosazovat osvobozovací zahraniční politiku a zároveň dosáhnout toho, aby nás chválili... kapitalisté v Evropě a v Americe». Stalin již nenavrhoval pouhou kontrolu starých odborníků, jejich rychlou výměnu za «rudé odborníky» a očistu od «nepřátelských elementů, ale všeobecnou kampaň za «sebekritiku». Jeho návrhy se zprvu zdály být demokratické; přinášely heslo kritiky «bez ohledu na osobnosti» a budily dojem, že jde o širokou účast mas na stranické, odborářské a státně politické práci. Jejich skrytou motivací však byl požadavek «zvýšení bdělosti», který vycházel ze «šachtinského poučení». Stalin se snažil zvýšit účinnost svého sociálního manévru tím, že vystavil kritice jednotlivé články nižších úrovní aparátu. Osud šachtinského případu byl v podstatě předem rozhodnut.

* * *

Šachtinský proces byl zahájen ve Sloupové síni Domu odborů v Moskvě 18. května roku 1928 a trval půldruhého měsíce, do července 1928. Předsedou zvláštního senátu Nejvyššího soudu RSFSR byl rektor I. Moskevské státní univerzity A. J. Vyšinskij, kdysi menševik-intervencionalista, vyloučený za občanské války z menševické strany za podporu cizích interventů; soudci byli staří bolševici M. J. Vasiljev-Južin a V. P. Antonov-Saratovskij. Obžalobu zastupoval náměstek prokurátora republiky N. V. Krylenko. Na základě obvinění z «ekonomické kontrarevoluce», «škůdcovství», spojení s bývalými majiteli dolů a se zahraničními rozvědkami a také z přípravy ozbrojené intervence proti SSSR, stálo před soudem 53 lidí. Byli to pracovníci jednotlivých ředitelství dolů v Donbassu, ústředního ředitelství «Donugla» v Charkově a ústředních úřadů uhelného průmyslu v Moskvě. Mezi obviněnými byli také tři němečtí specialisté.

Široký mezinárodní ohlas – šachtinský případ se po několik měsíců objevoval na prvních stránkách zahraničních novin – opakované demarše německé vlády, rozpory ve vedoucích orgánech VKS(b) – to vše nutilo k urychlení vyšetřování. Z 53 obviněných plně přiznalo vinu pouze 20 lidí, deset obviněných přiznávalo vinu částečně a 23 ji zcela odmítalo. Během procesu odvolala řada obviněných svá přiznání.

Dnes, padesát let po skončení procesu, jsou neprůkaznost a provokační charakter základního smyslu obžaloby zcela nepochybné, což nevylučuje opodstatněnost některých dílčích obvinění proti jednotlivcům (korupce, nedodržování podmínek bezpečnosti práce, hrubé jednání s dělníky atd.). Každý objektivní soud by obžalované osvobodil. Vyšetřování bylo vedeno nedovolenými metodami. Používal se «běžící pás», t.j. nepřetržitý mnohahodinový výslech, při němž se střídají vyšetřovatelé, «stání na výdrž» – vyslychané nutili dlouhé hodiny stát bez odpočinku, zavírali je do cel s horkou nebo naopak mrazivou podlahou, hrozili jim zastřelením, psychologicky je ovlivňovali a zneužívali nemocí zatčených. Prokuratura neměla téměř žádnou možnost získat odborné expertizy; šachtinský proces byl první svého druhu a OGPU zřejmě ještě nemělo dostatečnou zkušenost s expertizami při veřejném procesu. Špatné to bylo i s dokumentačním materiálem. Domovní prohlídky a konfiska-

ce nepřinesly, jak se dalo očekávat, nic podstatného. Dokumentační materiál předkládali především obhájci a obžalovaní a Krylenko tím byl značně podrážděn. Svědků bylo málo a nemohli svědčit o škůdcovské činnosti jiných, aniž by tím neriskovali, že se sami ocitnou na lavici obžalovaných, v nejlepším případě za «neoznámení trestného činu». Obžaloba využila svědků dělníků, kteří však nebyli kompetentní ve složitých technických a ekonomických otázkách, tvořících základ žaloby. Svědci odborníci vypovídali převážně ve prospěch obžalovaných.

Ještě větší potíže měl prokurátor s obviněními proti orgánům cizích států, firmám a zahraničním odborníkům. Tato obvinění měla z jedné strany prestižní charakter (moc nemohla přiznat bezdůvodnost zatčení cizích občanů), z druhé strany měla potvrdit Stalinovu tezi o «ekonomické intervenci» cizích mocností. Vyšetřování nedisponovalo ve skutečnosti žádnými věrohodnými materiály a jeho jedinou zbraní byly vynucené výpovědi obžalovaných. Jména zahraničních firem, která se stále znovu ozývala na procesu, vyvolávala vlnu rozhořčení v zahraničí. Vedení bylo nakonec nuceno Kalininovými ústy veřejně prohlásit, že obvinění se netýkají zahraničních firem a podniků, ale výlučně jednotlivých osob.

Celý proces byl postaven na doznáních skupiny obžalovaných, převážně pracovníků charkovského ředitelství «Donugla» a některých důlních ředitelství v Donbassu, zlomených vyšetřováním a z donucení spolupracujících s prokuraturou. Většina obžalovaných tvrdošjně odmítala jednotlivé body obžaloby nebo dokonce obžalobu jako celek. V soudní síni docházelo ke skutečným bitkám mezi obžalobou a těmi obžalovanými, kteří se nevzdali za vyšetřování, či se nevzdali plně. Houževnatě se bránili nesmyslným, nekvalifikovaným a lidsky nesnesitelně urážlivým tvrzením prokurátorů. Krylenko byl nejednou poražen. Prokurátorovy porážky již tenkrát zpochybňovaly jak obžalobu, tak smysl celého případu. Když se proces chýlil ke konci, nemohli mít myslící lidé žádné pochybnosti: nejednalo se o zjištění viny nebo nevinu obžalovaných, ale o splnění určité sociální a politické objednávky.

Zdálo se, že proces skončí velkým neúspěchem jeho organizátorů. Jakkoliv je to paradoxní, toto zdání bylo falešné. Určujícím momentem byl celkový vnitropolitický efekt. Pro značnou vrstvu dělníků, kteří se příliš nevyznali v právních jemnostech, byl proces, zvláště pak jeho interpretace v sovětském tisku, dostatečně přesvědčivým potvrzením jejich antipatií k odborníkům a k administraci vůbec.

Případ se blížil ke svému rozuzlení. 26. června pronesl Krylenko svou závěrečnou řeč. Bez ohledu na skutečný průběh procesu žádal trest smrti pro 22 obžalovaných. Otázka trestu se projednávala na zasedání Politbyra, zřejmě 27. června nebo 2. července 1928. Vztahy mezi stalinisty a umírněnými byly v té době do krajnosti napjaté, Stalin sám trest smrti nenavrhoval, ponechal tento nepěkný úkol jiným. Proti trestu smrti hlasovali Rykov, Tomskij, Bucharin, který se k nim někdy v dubnu nebo v květnu 1928 připojil a snad i někteří další členové vedení. Krylenkovy návrhy byly zmírněny. Soud vynesl 11 rozsudků smrti, z nichž 6 bylo podmíněných a na základě usnesení Ústředního

výkonného výboru nahrazeno jiným trestem. Němečtí obžalovaní byli propuštěni na svobodu. I v této podobě však byl rozsudek neobyčejně krutý.

Soudní případ se však měl přece jen proměnit v krvavé drama. V Moskvě se proslýchalo, zřejmě nikoliv bezdůvodně, že se čeká zmírnění všech rozsudků smrti. Takový krok, jehož iniciátory nebylo by těžké nalézt, by znamenal přiznání pochybného charakteru procesu a byl by tvrdou

ranou prestiži OGPU a stalinské skupiny. Rykov a lidé mu blízcí se neskryvali se svou nespokojeností. Za těchto napjatých okolností došlo k atentátu na budovu OGPU v Moskvě na Lubjance. Současníci tvrdí (my ovšem nemáme možnost toto tvrzení ověřit), že šlo o provokaci organizovanou samotným OGPU. Pět odsouzených k smrti bylo okamžitě zastřeleno. Tragedie šachtinského procesu byla dovršena.

Ke genezi pojmů

«leninismus» a «stalinismus»

JAN TESAR^{*}

V mnoha sporech a diskusích, vedených navzájem mezi jednotlivými ideovými a politickými směry, které vycházejí z tradice socialistického hnutí, možno pozorovat zcela odlišné, někdy až protichůdné chápání základních pojmů, mimo jiné také historických směrů, poměrem k nimž se vymezují politické směry současné. Jednotlivé ideologie, respektive publicisté v jejich službách, usilují o «autentické» vyličení populárních historických směrů dle obrazu svého, a naopak ty směry v dějinách socialismu, které jsou v politických podmínkách dané země odiozní, jsou představovány jako jim zcela cizí. Za takovýchto poměrů nemusí být bez užitku suchá historikova poznámka o vzniku tak frekventovaných pojmů, jako je «leninismus» a «stalinismus».

Termín «leninismus» vznikl v Rusku za ostrého boje o moc a v emotivně vzrušené atmosféře těsně po Leninově smrti. Jeho autorem, respektive prvním uživatelem je Stalin. Termínu používá od počátku s výrazně kladným předznamenáním a v úmyslu představit sebe sama za hlavního garanta «leninismu». Vytvoření pojmu «leninismus» možno proto s jistotou považovat za podmíněné Stalinovou taktikou v boji o nástupnictví, pro niž bylo charakteristické akcentovat «Leninovo učení» a pak «Leninův odkaz», vydávat se za jeho nejpovolanějšího strážce a vyvolávat situace, jakoby nové a nové zápasy byly vedeny jen a jen o toto učení. Důkazem toho je sémantický rozbor Stalinových veřejných projevů. Stalinovy odkazy na Lenina jako na autoritu se stávají častými od r. 1921, v létě 1922 (s Leninovým onemocněním) jsou intenzivnější; v březnu 1923 označuje vlastní práci za «schematický výklad základních názorů soudruha Lenina» a na XII. sjezdu strany v dubnu toho roku mluví o «svém učiteli» tónem téměř devotním. Evokace Lenina ve Stalinových veřejných projevech jsou tím četnější, čím víc Lenin sám odchází do ústraní a je také Stalinem od faktické moci vytlačován. Tato obratná Stalinova taktika, dovedně pracující s mýtem Lenin, vrcholí jeho patetickou přísahou nad Leninovou rakví. V té chvíli také Stalin místo dřívějšího «bolševismu» počíná hovořit o «leninismu». Svou brožuru, kterou v konceptu z r. 1921 nadepisuje «O politické strategii a

taktice ruských komunistů», vydává v dubnu 1924 pod titulem «O základech leninismu», a stejně nazývá tehdy pronesený cyklus přednášek na stranicke universitě.

Stalin jako prvý autoritativní uživatel vymezil také hned v úvodu citované práce jednoznačně obsah nového termínu: «Leninismus je marxismus epochy imperialismu a proletářské revoluce. Přesněji: leninismus je teorie a taktika proletářské revoluce vůbec, teorie a taktika diktatury proletariátu zvláště». Za necelé dva roky poté, 1926, cituje Stalin tuto svou vlastní definici jako «známou», «jíž zdomácnělou» a správnou.

Jak vidět, pracoval Stalin s pojmem přesně vymezeným. Bez ohledu na jakýkoli pozitivní či negativní vztah ke Stalinovi nutno ocenit, že ve své definici přesně vystihl, která část ideového systému Kominterny není obsažena v Marxově učení ani z něho přímo nevyplývá a která je tedy Leninovým odkazem odkazem Kominterně.

Pojem «leninismus» je tedy již svým tvůrcem jednoznačně spojován s heslem diktatury proletariátu, a to především s ním.

Novému termínu mělo se záhy dostat i oficiálního uznání mezinárodního. Stalo se tak na V. kongresu Kominterny v červnu 1924. Přitom došlo k zajímavému posunu: Při zahájení kongresu na shromáždění u mauzolea referoval Kalinin na téma «Leninismus a Kominterny»; v závěrečných dokumentech je však použito termínu «marxismus-leninismus» («jako celek»). Třebaže se nijak nevymezuje ani tento termín, ani nezdůvodňuje modifikování termínu Stalinova, je tu z věci samé zřejmo, že cílem je zdůraznit marxistickou autenticitu Kominterny. Jde tedy o motiv, který je v dějinách politických zápasů běžný: agitace pro novou politiku zdůrazňuje, že je především autentickou verzí staršího, ve vědomí již více zakotveného a obecněji sdíleného mytu.

Diskusní příspěvek na mezinárodní konferenci o leninismu, pořádané italským teoretickým měsíčníkem «Mondo operaio».

V politickém jazyku Kominterny se pak po dlouhá léta používalo obou verzí vedle sebe, aniž by byly navzájem rozlišeny. Zdá se, že není náhodné, že Stalin dlouho (do poloviny 30. let) dává přednost své původní verzi, od konce 30. let spíše verzi kombinované. A je zajímavé, že texty Kominterny preferují znění «leninismus» například v dokumentech, které zavazují sekce k tzv. «bolševizaci» a ke skoncování s «neblahým dědictvím sociáldemokratismu», stejně jako v odsudcích Trockého a ruské vnitrostranické opozice vůbec.

Krátce po Stalinovi, a bezpochyby se stejným sociálně psychologickým úmyslem, začali o «leninismu» hovořit také jeho spolupracovníci-soupeři. Z nich nejucelenější definici podal Zinověv 1925: «Leninismus je marxismus epochy imperialistických válek a světové revoluce, která započala přímo v zemi, kde převládá rolnictvo». Jak patrně, tato Zinověvova definice je již svou dikcí opatrná, spíše naznačující a celkově obranná. Nicméně.

- a) ponechává stranou heslo «diktatury proletariátu», v němž Stalin viděl vlastní podstatu «leninismu» – třebaže ovšem tento Leninův přínos může být považován za doceněný Zinověvovým poukazem na epochu «světové revoluce», takže dveře jsou ponechány otevřené;
- b) vznik «leninismu» je tu datován (byť opět ne jednoznačně, neboť za «imperialistickou» je možno chápat již válku rusko-japonskou) až do pozdního období Leninova života, což vyvolalo prudkou Stalinovu polemiku; ze Zinověvova «leninismu» je tak *via facti* vyloučena právě ta podstatná a bezprostřední příčina, která vyvolala Leninův rozkol uvnitř socialismu, totiž diskuse o *organizačních principech strany* (1903, 1912!), v nichž ovšem Stalin nikoli náhodou, nýbrž naopak přísně logicky spatřoval podstatu «teorie a taktiky proletářské revoluce»;
- c) zvláštním zdůrazněním chce zřetelně naznačit Leninův význam zejména pro řešení otázky rolnické, z čehož také vyplývá.
- d) akcent na specificky ruský význam «leninismu».

Toto chápání «leninismu» v Kominterně prohrálo, stejně jako jeho autor. V historickém pohledu je zřejmé, že abstrahujeme-li od Stalinovy politické hantýrky, je v jeho definici podtrženo právě to, v čem musíme – opět bez zřetele na svůj pozitivní či negativní vztah k tomu – spatřovat vskutku geniální vynález Lenina jako politického myslitele a praktika, totiž vytvoření moderní diktatury, dříve neznámé, pro 20. století typické a jeho ráz hluboce formující – diktatury, jejímž základním nástrojem a jediným subjektem je právě strana vybudovaná podle «leninských principů». Podstatou těchto diktatur je prodloužení organizačních principů leninistické strany na stát, chápány jako nástroj strany a jí nejen v praxi diktatury, ale zcela proklamovaně i v teorii podřízený. Tyto organizační principy domyšlené z tradic ruského «rolnického socialismu» Lenin prosadil do teorie i praxe ruské strany původně dělnické a pak do politického života Ruska. Později se tyto principy nebo jejich aplikace ukázala jako vítězná zbraň politických stran a diktatur s jinou výchozí sociální základnou a v jiných zemích. A tuto skutečnost vystihuje definice Stalinova.

Pojem «leninismus» vstoupil do jazyka s výrazným pozitivním předznamenáním – byl vytvořen jako opora a zdůvodnění mocenských pretencí. Souboj o «autentické» chápání pojmu to jen posiloval. K pozitivnímu zvuku termínu ostatně přispívala i polemika zásadních odpůrců «leninismu», pro jejichž jazyk nebyl «leninismus» typický. Hovořili zpravidla o «bolševismu» či vůbec o «komunismu», případně «marxismu». I to přispělo k tomu, že z «leninismu» se stal prvotřídní mýtus moderní doby.

Fakt, že se z pojmu stal mýtus, pak zase přispěl k tomu, že po Stalinovi nebyl již pojem nově definován. Po celé stalinské období byl všeobecně, stoupeni i odpůrci, chápán ve Stalinově významu. Ani herese (jako zejména trockisté) právě k tomuto pojmu neměly vztah vyhraněný. Po Stalinově smrti pak «marxismus-leninismus» se stal heslem, pod jehož záštitou byla praxe označovaná za «systém kultu osobnosti» odmítána a diktatura de facto liberalizována, třebaže ne důsledně. Vyplývá z povahy věci samé, že toto nové chápání «leninismu» ani nemohlo být definováno, zejména ne v konfrontaci s definicí tvůrce pojmu Stalina, proti jehož dědictví se nyní pojmu – mýtu počalo používat. Tím spíše se «marxismu-leninismu», případně «autentického», počala dovolávat z různých stran i kritika namířená vůči pokusům o reformu a liberalizaci.

Termín «stalinismus», v úplném protikladu k «leninismu», vznikl a vždy byl používán jedině s předznamenáním negativním. Jeho vznik je obtížné přesně časově určit. Byl totiž vytvořen v prostředí protistalinské opozice uvnitř bolševické strany a začal se používat v jejím spisovném jazyce teprve v situaci, kdy její publikační možnosti již byly nanejvýš omezené, ve třicátých letech. Přitom je nepochybné, že v politické hantýrce byl tento termín používán již dříve. Výraz navazoval na charakteristickou zálibu ruských revolucionářů označovat početné sekty odvozeninami od jmen jejich vůdců. Byl v tom zpravidla obsažen odsudek rozkolnictví a proto se ani neřádalo vymezení ideové či politické povahy takových «-ismů», «-ščin» atd. V politickém zápase mezi Stalinem a opozicí «zprava» i «zleva» v první polovině 20. let se termínu nepoužívá. Zato již tehdy existuje «trockismus» jako termín s negativním předznamenáním, a boj proti opozici, zformované na podzim 1923, je již v r. 1924 veden jako zápas «leninismu» proti «trockismu». V dubnu 1925 hovoří oficiálně o «trockismu jako systému boje proti leninismu» Kominternu a na XIV. sjezdu VKS(b) v prosinci 1925 jsou již s použitím těchto termínů odsouzeni i Zinověv a Kameněv (tedy levá opozice).

Všechny boje uvnitř bolševické strany a Kominterny až do poloviny 30. let jsou pak svedeny pod těmito základními «standartami». Stalin ani Kominternu vcelku nikdy nepoužili termínu «stalinismus», vedli všechny zápasy «pod zástavou leninismu». Naproti tomu často hovořili o «trockismu», vždy v dichotomii k «leninismu» a s prudkým odsudkem. Stalin, označovaný Trockým za nevzdělaného primitiva, byl i v tom obratný a lstivý. Trocký přenechal «leninismus» jemu a jeho «trockismem» byl nejspíš polichocen. K označení Stalinova politického směru a mocenského seskupení používal Trocký a jeho stoupeni nejčastěji (a až do své smrti) historizujícího termínu «bonaparti-

smus» – termínu, jenž sice věrně obráží jeho koncepci násilím potlačené bolševické revoluce, ale který především ukazuje na jeho poplatnost dogmatům a hloubku nepochopení historické situace, v níž jedná. Jeho protivník se nezatežoval problémy, zda jeho «leninismus» je vždy v souladu s Leninem, a chápal, že jeho historická chvíle je jedinečná a původní; právě v tom byl ovšem nejdokonaleji «lenincem». Teprve v publicistice Trockého Čtvrté internacionály v druhé polovině 30. let je často frekventován termín «stalinismus»; jeho podstatou je kromě zmíněného «bonapartismu» a systému osobní diktátorské moci chápáno především heslo «socialismus v jedné zemi». V tomto smyslu je termínu «stalinismus» v jazyce ideových směrů navazujících na Trockého používáno až dodnes, a na toto ideové prostředí je také pojem «stalinismus» ve vymezeném významu omezen.

Při nestranném posouzení je ostatně třeba říci, že ztotožnění Stalinovy politiky s «leninismem» za boje s Trockým nebylo jen obratnou Stalinovou stylizací. Stalin zatajil pouze tři Leninovy dopisy, a v nich byly kritizovány pouze jeho charakterové vlastnosti. Zato však v boji s Trockým okázale využil všechny ostatní Leninovy texty, zvláště ty poslední; mohl si to dovolit, protože ve všech důležitých otázkách, o něž se bojovalo, například v klíčové otázce «socialismu v jedné zemi», stejně jako ve sporných otázkách industrializace, družstevnictví a poměru k rolnictvu zastával právě on stanovisko s Leninem totožné. Zejména v zápase o místo odborů v sovětském systému přitom projevil Trocký více sklonů k všezahrnující teroristické diktatuře a Stalin pozoruhodnou invenci pro vytvoření «systému převodů a pák», jak zní jeho o málo pozdější termín. Tento systém však ani v letech své největší síly a Stalinova největšího triumfu v posledních letech jeho života sám sebe nenazýval stalinistickým.

V novém významu začali o «stalinismu» hovořit až jugoslávští komunisté po r. 1948. Při hledání cest hospodářského rozvoje museli nejprve konfrontovat svou cestu se «stalinistickými dogmaty» v ekonomických otázkách. Časem (zhruba od 1950) se v jejich ideologii prosadilo chápání «dogmatického stalinismu jako apologie byrokratismu». Pod tímto termínem známým již z Trockého rozuměli však mnohem více, zejména například hegemonismus ve vztazích sovětských komunistů k zahraničím, postupem času však i hegemonii strany vůči celé společnosti, resp. jejím organizacím – což nebyly výtky autentického Trockého z doby, kdy měl podíl na moci anebo aspoň vliv na ni. «Stalinismus» v tomto pojetí byl v prostředí jugoslávských komunistů již od počátku 50. let odsuzován jako «Stalinova revize marxismu». Po XX. sjezdu KSSS oficiální dokumenty SKJ pojednávají o «boji proti stalinismu».

Velká roztržka v mezinárodním komunistickém hnutí po Stalinově smrti dlouho nevedla k rozšíření termínu «stalinismus» – ani co do rozsahu, ani co do obsahu. Chruščovova nedůsledná liberalizace nevystupovala proti «stalinismu», nýbrž za «obnovu leninských principů», jichž se dovolávali i Chruščovovi odpůrci. Ani oni nepoužili termínu «stalinismus». Teprve ve druhé fázi této roztržky, od počátku 70. let, kdy se začíná stále zřetelněji konstituovat «eurokomunismus» jako samostatný směr, ozývá se stále častěji i termín «stalinismus».

Jeho chápání v eurokomunistických kruzích vychází z jugoslávského mnohem více než z trockistického. Nicméně však jeho přesná definice, zejména v jeho vztahu k «leninismu», jakož i logicky potom nutné nové definování «leninismu» (v odlišení s definicí Stalinovou) doposud chybí.

Každý politický směr má nepochybné právo na vlastní výrazové prostředky. Právem myslících lidí zase je, aby serióznost toho kterého politického směru byla posuzována mimo jiné také podle toho, zda vědomě používá pojmů-mýtů, jejichž výklad úmyslně pomíjí, či zda se snaží své chápání takových pojmů přesně definovat aspoň v těch případech, kdy takové pojmy chápe ve významu jiném než jim dal jak jejich původní tvůrce, tak několik desetiletí trávající usus.

I tento nejstručnější přehled o genezi pojmů «leninismus» a «stalinismus» vede tudíž k naléhavým otázkám, co vlastně myslí pod «stalinismem» ti, kdo ho odmítají; pokud se přitom dovolávají «leninismu», nutno se ptát nejen po rozdílech (jež by snadno bylo možno obejít frázi), nýbrž především po příčinách domnělé degenerace «leninismu» ve «stalinismus»; jestliže se neodmítá «leninismus», v čem je spatřována jeho podstata, a jak je možno odmítat heslo «diktatury proletariátu», aniž by byl odmítán «leninismus»?

Ostatně i zde je možno připomenout slova Stalinova (1926): «Bud' – anebo:

Bud' je rolnická otázka v leninismu hlavní věcí, a pak se leninismus nehodí, pak neplatí pro země kapitalisticky vyspělé, pro země, které nejsou zeměmi rolnickými;

anebo hlavní věcí v leninismu je diktatura proletariátu, a pak je leninismus mezinárodním učením proletariátu všech zemí, učením, které se hodí a platí pro všechny země bez výjimky, tedy i pro země kapitalisticky vyspělé».

K této proslulé Stalinově železné logice zbývá ovšem dodat, že zde též *tertium datur est* – totiž možnost, že *diktatura* se nehodí pro země vyspělé – a potom se pro ně nehodí ani leninismus.

Mohu-li závěrem vyslovit jednoznačně vlastní názor, domnívám se, že Stalinova definice přesně vystihuje «leninismus» jako pojem posledních 55 let světových dějin, ale i nejdůležitější objev Lenina jako politického myslitele i praktika; za klíčovou přitom považují jeho myšlenku strany nového typu jako základního nástroje revoluce a diktatury; tento Leninův odkaz logicky a důsledně domyslel a v politické praxi realizoval Stalin. Tak vznikl nový typ diktatury, diktatura totalitní, diktatura absolutní jako fenomen 20. století, jenž hluboce poznamenal celé dějiny. Stalinismus je politickou praxí leninismu v období porevoluční diktatury – a mají-li být ať z jednoho či z druhého pojmu vypreparovány ty rysy, jež tu zdůrazňují, nevidím ani v jednom ani v druhém nic natolik originálního, aby to zdůvodňovalo hovořit o «-ismech».

Všeobecná použitelnost zmíněného vynálezu, schopného fungovat bez ohledu na to, je-li podpírán floskulí «marxismu-leninismu» či jakéhokoli jiného ideologického směru, učinila z Lenina jednoho z nejvýznamnějších politických myslitelů v dějinách. Tatáž okolnost ovšem způsobuje, že skutečný dalekosáhlý význam toho vynálezu může být oceněn pouze vyjdeme-li ze zajetí pojmů charakteristických pro jedno křídlo socialistického hnutí.

Diskuse o Chartě 77

Listy uveřejnily v č. 1 (únor) a 2 (duben 79) článek Zdeňka Mlynáře, bývalého tajemníka ÚV KSČ v roce 1968 a jednoho ze signatářů Charty 77 o stavu a perspektivách vývoje hnutí za občanská práva v Československu. Jak zdůraznil Zdeněk Mlynář, byl jeho článek příspěvkem k diskusi, která se rozvinula v Československu v roce 1978 po uveřejnění fejetonu Ludvíka Vaculíka a dalších článků, kolujících v Praze. Tato diskuse byla přerušena zatčením a odsouzením několika předních signatářů Charty 77 a členů VONS, kdy všechna naše pozornost byla soustředěna k akcím solidarity se zatčenými jež proběhly na celém světě*. Charta 77 však existuje dál a věříme, že se bude dále uplatňovat v našem životě. Proto navazujeme na diskusi, započatou článkem Zdeňka Mlynáře uveřejněním příspěvku Antonína Ruska, rovněž

signatáře Charty 77, který, jak si čtenáři Listů vzpomenu, byl odsouzen v roce 1972 k 4 letům vězení a který po podepsání Charty 77 odešel do Rakouska, kde pracuje jako ekonom. Není snad třeba zdůrazňovat, že člávek Antonína Ruska vyjadřuje osobní názor autora a nikoliv nějaké kolektivní mínění redakce, jež uveřejňuje všechny příspěvky v duchu plného respektování různých názorů, jež existují v hnutí Charty 77 a v čs. opozici. V tomto duchu také redakce uvítá i další příspěvky do této diskuse, která nemusí být omezena jen na signatáře Charty 77, ať žijí v Československu nebo dočasně v cizině.

*Tomu jsme věnovali zvláštní číslo Listů v listopadu 1979.

Jednostrannost nebo objektivita?

ANTONÍN RUSEK

Výročí Charty 77 bylo příležitostí k tomu, aby někteří lidé vyjádřili svoje pojetí protiokupační a opoziční činnosti v Československu. Učinil tak rovněž Zdeněk Mlynář v Listech č. 1 a 2 ročníku 1979, v článku «Charta 77 po dvou letech.» Jeho názory, jsou však důkazem velmi subjektivního hodnocení celé této problematiky a proto se k nim chci vyjádřit.

Vznik Charty 77 nelze vytrhovat z historické posloupnosti společenského vývoje v Československu. Přesná otázka by měla znít takto: Proč právě onen text, který dostal název Charta 77, se za daných okolností stal téměř manifestem? Každý, kdo se protiokupační činnosti ve smyslu boje za demokratické Československo zúčastnil od samého počátku tohoto boje, ví, že podobné texty se čas od času zjevují, zapadnou a zase se objevují. Možná, že mezi nimi zapadly i lepší texty než je Charta 77. Skutečně objektivní historické hodnocení musí nesporně vycházet z toho, že činnost různých opozičních skupin, které se formují po sovětské okupaci Československa podle různých postojů k této okupaci, měla vliv na vytváření se celkové společensko-politické situace, jmenovitě v nejbližším období po Husákovském puči v dubnu 1969. Uzlovým bodem tohoto vývoje jsou politické procesy z léta 1972. Je snad možno tvrdit, že neměly žádnou odezvu mezi českými a slovenskými lidmi? Nedokázaly, že v Československu existují lidé, kteří se se sovětskou okupací a následnou recidivou stalinismu nesmířili a že proti tomu vedou aktivní boj? Nevzniklo aspoň u části z nich něco, co Jan Patočka později vyjádřil v souvislosti s Chartou: «Lidé dnes zase vědí, že existují věci, pro které stojí za to také trpět. Že věci, pro které se eventuálně trpí, jsou ty, pro které stojí za to žít». Tak se stalo něco, co okupační režim neoče-

kával. Politické procesy 1972 měly zastrašit, ale po počátečním šoku se nejen rozběhlo úsilí za propuštění nejnovějších politických vězňů, ale také další protiokupační a opoziční činnost. Není proto náhodné, že propuštění posledních politických vězňů z procesů 1972 a vznik Charty spadají časově téměř v jedno. Je nesporné, že okupační režim neočekával, že opoziční hnutí po úderu z roku 1972 se bude dále vyvíjet. S novou situací, která se vytvořila, si nevěděl rady a proto jeho reakce na zveřejnění Charty 77 nesmírně přispěla k její popularizaci jak doma, tak v zahraničí.

Druhou okolností, která dala takový význam Chartě bylo to, že tento dokument se objevil ve chvíli, kdy protiokupační a opoziční hnutí jednak potřebovalo a jednak mohlo vyjádřit to, co jednotlivce a skupiny s různými názory sjednocuje v boji proti společnému nepříteli. Obsah Charty 77 se svou formulací lidských práv to vyjádřil. Protože zpětná vazba a zpětné působení existuje i v lidské společnosti, měla a má Charta 77 kladný vliv na všechny, kteří cítí jako svoji společenskou a mravní povinnost přispět k ukončení okupačního a neostalinského režimu v Československu. V této souvislosti se však také nesmí zapomínat na velký význam nabídky azylu pro signatáře Charty a všechny politicky pronásledované, kterou učinila vláda Rakouské republiky. Tento akt mezinárodní solidarity velmi přispěl k zvýšení pocitu jistoty v nerovném boji s vyzbrojeným nepřítelem.

Charta 77 však není a nemůže se stát výhradním kritériem protiokupační a opoziční činnosti. Nestojí nad tímto hnutím ale slouží jeho určitým, a to ne všem potřebám. Protiokupační a opoziční činnost jde dále bez ohledu na to, jaké formulace jsou v Chartě 77 obsaženy; jsou to pojmy, vyjadřující určitý cíl. Avšak lidé, včetně signa-

tářů, nejsou abstrakta a proto, jakmile vznikla se-
bemenší možnost svobodného se vyjádření, použi-
li jí. Odtud pochází ony známé diskuse mezi signa-
táři Charty, umocněné skutečností absolutního
režimu okupační moci, která usilovně hledá pro-
středky, jak toto hnutí zlikvidovat. K tomu je nut-
no doplnit, že dnes nikdo – ani StB, ani kdokoliv z
protiokupačního a opozičního hnutí – neví, jaký je
vlastně rozsah protiokupační a opoziční činnosti.
Mnohé akce vypovídají o tom, že protiokupační a
opoziční činnost je nedílnou, imanentní vlastností
soudobé československé společnosti. Tím nebo
oním způsobem zachvacuje stále širší okruhy lidí.
Mnohotvárná činnost a nové iniciativy, které tak-
to vznikají, se ovšem nevejdou do základního
schematu Charty 77, i když nepozbude svého vý-
znamu, pokud bude existovat soudobý okupační
režim.

Pro Zdeňka Mlynáře však není Charta 77 plo-
dem nějakého předchozího historického vývoje.
Pro něj neexistuje působení opozičních skupin po
sovětské okupaci, ani procesy z roku 1972, ani
řada jinak odsouzených. Logicky tedy také neexis-
tují lidé, kteří by třeba o politických procesech
1972 přemýšleli a vyvozovali z nich závěry. Prostě
najednou, jako blesk z čistého nebe se objevuje
Charta 77 a lidé si teprve uvědomují, o co vlastně
jde.

V celém článku Zdeňka Mlynáře se o Chartě 77
mluví jako o něčem, co stojí nad lidmi jako my-
stická bytost, která řídí jejich činnost, na kterou
se má každý obracet, aby mu řekla, co má dělat a
co ne. Z tohoto hlediska pak sestavuje seznam
«subjektivních chyb» signatářů Ch. 77:

Na prvním místě se vytýká, že od léta 1977 se po-
zornost Ch. 77 a jejich dokumentů soustřeďuje na
otázky, které se týkají samotných chartistů. Pozor-
nost se měla soustřeďovat na porušování oněch
práv, které se týkají milionů lidí. Za druhé: V in-
terních diskusích mezi signatáři Ch. 77 se základní
politické otázky věcně nediskutují a místo nich se
rozvíjejí abstraktní debaty o programovanosti
nebo neprogramovanosti a metodách práce. Za
třetí: nedošlo k využití toho, že mezi signatáři
Ch. 77 jsou desítky lidí s politickými zkušenostmi.
Za čtvrté: Šťastně nebyly řešeny problémy ply-
nouce ze statutárních a generačních rozporů mezi
signatáři. A za páté odsuzuje vliv tzv. řadových sig-
natářů, který může být velmi zhoubný «uvedou-li
vnitřní spory do pasivity prominenty».

Vytýkat signatářům Ch 77, že upozorňují na
svoje postavení, je totéž jako vytýkat vojenské jed-
notce, která je obklíčena nepřítelem, že upozorňu-
je na svoje postavení, místo aby jednala v souladu
se strategickým záměrem vrchního velitele. Jak?
Kromě toho, velká většina příslušníků českého a
slovenského národa dobře ví, jaká práva mu re-
žim porušuje, i když to nedovede přesně formulo-
vat. Dojde-li na toto téma k debatě, padne otázka:
no dobře, a co dál? Půjdeme dnes s holýma ruka-
ma proti ruským tankům, když jsme proti nim
nešli v 68. ozbrojeni? Výtka o nevyužití desítek
lidí s politickými zkušenostmi svědčí jen o tom, že
autor nemá představu, jak taková diskuse probíhá
v podmínkách sovětské okupace. Stačí jen vzpo-
menout na to, když pražští signatáři Ch 77 si sez-
vali asi třicet lidí, aby se prodiskutovali «roz-
pory» v Ch 77 a jak se této diskuse «činně» zú-
častnila StB. Totéž platí o výtce o abstraktních de-

batách. Copak si Zdenek Mlynář neuvědomuje, že
otázka, jak má pracovat opozice v režimu, který je
horší a absolutističtější než nacistický, je jedna ze
základních otázek? Zcela nepochopitelný a sa-
mozřejmě nepřijatelný je odstavec o prominen-
tech a řadových: Vnitřní spory mohou uvést do
pasivity «prominenty», což je zhoubné, ale «řa-
doví» se mohou pouze uplatnit ve hnutí, jemuž
autoritu (?) propůjčují «prominenti». Co je to
prosím za «prominenta» jehož vnitřní spory uvá-
dění do pasivity? Má se politické hnutí a názory
jeho příslušníků řídit tím, co je prospěšné s hle-
diska národního boje proti okupaci a útlaku, nebo
tím, aby «prominent» neupadl do pasivity?

Za nejzávažnější na celé věci je nutno považovat
příspěvek Zdeňka Mlyuáře k budoucímu uspořá-
dání Československa. Zde se objevují přístupy a
hodnocení, které i při největší ohleduplnosti lze
těžko charakterizovat jinak, než jako ohlášení ná-
roků na monopolní posuzování toho, zda určitou
koncepti podporuje nebo nepodporuje většina
(Listy 2/1979, str. 11), co je a co není demokratic-
ké (tamtéž, str. 11), co se děje «v nějakých malých
skupinách» (tamtéž, str. 8) nebo zda ti, kteří
«správné zásady formulují» (tamtéž, str. 10) zůsta-
nou nebo nezůstanou «nezávislí na ostatních so-
cialisticky orientovaných proudech a skupinách
(tamtéž, str. 10). K takovému postoji monopolního
rozhodčího se autor cítí povolán, přestože tvrdí,
že nezná ze sedmdesátých let dokument «z něhož
by bylo jasné, jaký to hospodářský, sociální a poli-
tický systém máme aspoň v hlavních rysech pod
pojmem demokratické socialistické samosprávy
chápat. Zdá se mi . . . » (tamtéž, str. 8).

Především je záhadou, jak Mlynář přišel k po-
jmu demokratická socialistická samospráva. Ono
«socialistická» je zde naprosto nadbytečné a v
žádném dokumentu, který se demokratické sa-
mosprávy nebo demokratické a samosprávné spo-
lečnosti týká, ať už jsou to «Názory a východiska»
zabavené StB – dopis Ing. Rudolfa Bařtka ze dne
13. dubna 1978 – (Listy 5-1978, str. 5) nebo dopis
R. Bařtka, Jar. Mezníka a J. Müllera Byru Socialis-
tické Internacionály z 1.7.1978 (Listy 6/1978,
str. 15), se takto nevyskytuje. Pojem demokratická
samospráva je takto uveden ve známém interview
mluvčího Ch. 77 Jaroslava Šabaty rakouskému Ex-
trablattu a týká se toho, co je uvedeno v doku-
mentech. Kromě toho existují dva další obsažné
dokumenty, každý o cca 60 až 70 stranách strojo-
pisu, které tvoří podkladový materiál pro diskusi
o demokratické a samosprávné společnosti. Že je-
jich obsah není zřejmě Z. Mlynářovi znám, nepo-
kládá jejich autor za svou vinu. Všechny tyto do-
kumenty vycházejí z toho, že ten, kdo bude rozho-
dovat o tom, zda koncepcie demokratické a sa-
mosprávné společnosti získá nebo nezíská větši-
nu, bude československý lid sám jako jedině k
tomu oprávněný subjekt. Celá problematika de-
mokratické samosprávy byla diskutována jak s ur-
čitými skupinami a politickými proudy bez ohle-
du na jejich příslušnost či vztah k Ch. 77; tak s
těmi, kterých se to týká: dělníky, mistry, techniky,
inženýry, učitelé, lékaři, vědci. Kdo zásadně odmítl
diskutovat vůbec o programu byli ti, které Zde-
něk Mlynář nazývá exkomunisty.

Jestliže někdo není o něčem informován a chce
se k tomu vyslovit, pak se předpokládá, že se
bude snažit získat si o tom nejprve informace a

nebude vycházet z toho, co se mu zdá. («Zdá se mi tedy, že pokud jde o socialistickou alternativu . . . » Z. M. v «Charta 77 po dvou letech», Listy 2/79, str. 8) Lze se těžko ubránit otázce, jaké to zájmy vedou Z. M. k tomu, aby zneužívaje okolnost, že okupační moc brání skutečnému projevu většiny, se snažil v rozporu se skutečností 1) spojit koncepci demokratické a samosprávné společnosti s extrémní levicí (cit. čl. str. 8/2) přesvědčit čtenáře o tom, že jde o bezvýznamnou menšinu, neboť k obecnému pojmu typu demokratické samosprávy se dospělo pouze v nějakých malých skupinách (str. 8/3) imputovat čtenáři představu o tom, že koncepce demokratické samosprávy je spjata se sektářstvím, nedemokratičností a nesnášenlivostí (str. 11) a nakonec 4) co má za smysl napomínání autorů dopisu Byru S. I. (Battěk, Mezník, Müller), že «. . . nemohou zůstat sami (nebo s kroužkem svých přátel) . . . nezávislí na ostatních socialisticky orientovaných prouděch . . . » (str. 10). Domnívá se opravdu Z. M., že tito tři jmenovaní s, dejme tomu, kroužkem svých přátel (k nimž bezvýhradně patří autor těchto řádků, jednak názorově a jednak jako spoluvězeň), nevědí co mají dělat? Jaký to má smysl imputovat lidem, kteří uznávají koncepci demokratické samosprávy, sektářství, nesnášenlivost a vylučování z «procesu tvorby končného řešení», když nic takového není pravda a Z. M. nemůže pro takové tvrzení předložit jediný důkaz?

Je jasné, že za uvedených podmínek není žádná diskuse o nějakém jednotném koncepčním řešení možná, nehledě na to, že čeští a slovenští lidé nepotřebují tzv. jednotné koncepční řešení. To, co skutečně potřebují, je demokratický systém, aby si z nabízených alternativ ve svobodných volbách mohli vybrat to řešení, které je jim nejbližší. Tuto jednoduchou skutečnost halí Z. M. do mlhavé formulace, že «základním cílem je vytvořit poměry, v nichž společnost sama bude moci říci, co považuje za optimální model hospodářských, sociálních a politických vztahů a svůj většinový názor bude moci závazně politicky uplatnit.» (cit. čl. str. 9)

Z. M. cituje z dopisu tří Byru S. I. větu, kterou raději ocituji v celé souvislosti: «Historicky nena- vazujeme na žádné politické seskupení minulosti. Za rozhodující nepovažujeme fakt stranické návaznosti ani obranu historických ideologických zdrojů. «Z. M. s tím souhlasí a to znamená, že nepochopil, o co jde. Jde o to, že jak autoři zmíněného dopisu, tak také autor těchto řádků, nevycházejí z toho, že «nejucelenější politicko-programovou představu o socialistické alternativě k totalitnímu sovětskému modelu vypracovali v Československu poslední doby reformní komunisté před rokem 1968 a v jeho průběhu» (cit. čl. str. 8). K tomu se pojí další autoritativní prohlášení na str. 10, že zkušenost exkomunistů je neopominutelným prvkem syntézy, na jejíž bázi má vzniknout koncepční a programově formulovaná alternativa k «reálnému socialismu». Autor těchto řádků se musí přiznat, že nic takového nezná a proto se k tomu nemůže vyjádřit, byť by to měl v úmyslu. Jediné, co zná, jsou ani ne tak abstraktní, jako spíš mlhavé formulace Akčního programu z dubna 1968, který byl mrtev dříve než se narodil. Z něho bylo jen jasné, že boj o opravdovou demokracii začne v tom okamžiku, kdy tzv. konzervativci budou muset opustit svoje místa a Dubčekova skupi-

na bude muset konkrétně ukázat, co rozumí pod pojmem demokracie. Pokud tedy Zdeněk Mlynář považuje za rozhodující fakt stranické návaznosti ve smyslu uvedených citací, může těžko diskutovat s těmi, kdož vycházejí z toho, co je v Československu v současné době nejpotřebnější a nejnaléhavější. Výsledkem takového uvažování je právě koncepce, která je v citovaném dopisu Byru S. I. vyjádřena pojmy: demokracie, socialismus, rovnoprávnost, solidarita, samospráva a sebeurčení národů.

Různost názorů a koncepcí je přirozený stav společnosti a je zárukou jejího rozvoje. Proto vzdání se monopolu na rozhodování o tom, kterou koncepci podporuje nebo nepodporuje většina – což přísluší jedině voličům – je základní podmínkou pro jakoukoliv politickou diskusi. Přes rozdílné názory na budoucí vývoj Československa jsou nositelé názorů o demokratické a samosprávné společnosti rozhodnutí spolupracovat s každým za naplnění základního cíle Charty 77: nastolení lidských práv a svobod s tím, že «československá společnost sama bude moci svobodně říci, co považuje pro sebe za optimální». Že to nemůže říci jinak, než prostřednictvím svobodných voleb, je samozřejmé.

Zemědělství- konec tučných let

(Situační zpráva a výhledy do budoucnosti).

Po Nitře, kde si loňského léta pochvaloval G. Husák, jak to v zemědělství pěkně vyšlo, přišly na řadu ještě bohatě oslavované dožínky ale po nich kocovina, v rámci které byl odvolán federální ministr zemědělství B. Večeřa. Jeho kariéra začala vstupem spřátelených armád, ale nezůstalo utajeno ani v této garnituře že – dle vyjádření českého ministra zemědělství ing. Nágra – má ve svém ministerstvu spolek neschopných ožralů (v čele s náměstkem Fr. Kordem, jehož jen dopolední norma činí cca 12 piv). Nágr, člověk schopný a obzvláště opatrný, na neúrodě a jiných potížích zemědělství vydělal – povýšil na Večeřovo místo. O jeho flek se pak odehrál boj mezi celkem neznámým krajským tajemníkem Pitrou, ředitelem státního statku Šumava Krebsem, který to prohrál prý nejen pro alkoholismus, ale i jiné neřesti, a před rokem zlikvidovaným náměstkem ministra Ing. Milanem Petříkem, od té doby ředitelem nákupní organizace. A ten to vyhrál, tentokrát přes odpor «zdravých» sil ve stranických organizacích jak nákupu, tak ministerstva. Předseda CZV KSČ na ministerstvu Blažek se pak ještě před jmenováním pro jistotu stáhl do osvědčeného odkladiště kádrů Svazu družstevních rolníků. Pokud jde o Večeřu, neměl o něj nikdo obavy – stal se velvyslancem v Bulharsku, nejosvědčenějším to odkladišti zdravých kádrů (tam nadělá ostudy nejmiň). Jak bude dál pokračovat tahle hra na výměnu kádrů se ještě neví. Ale někdo tu katastrofální situaci odnést musí.

O obilninách, ale popravdě

Loňskou neúrodu šlo těžko zastříit. Protože jsou v módě obilniny, jako by se jimi dalo v československém zemědělství všechno vyřešit, upírala politická místa pozornost především na ně. Trnula: původní odhady slibovaly průměrný výnos na hektar 25 q oproti plánovaným 37 q. Přitom veškeré rezervy byly spotřebovány v první polovině roku, aby se zabránilo prudkému poklesu v produkci masa a mléka, důsledku loňské špatné úrody. Později se ukázala situace o něco příznivější – celostátní průměr ve skutečnosti činí 26 – 27 q.

Příslušné orgány si předem zajistily devizové prostředky na nákup cca dvou milionů tun. V souvislosti s neúrodou v jiných státech však světové ceny stouply, takže to stačí jen asi na 1,5 milionu tun.

V projevu v Nitře zřejmě započítal G. Husák už i předpokládané nákupy, když uvedl průměrný výnos na hektar 34 q. Měl to být taktický tah, jednak aby se veřejnost uklidnila, ale hlavně aby v zahraničí nevyužívali naši situace a nezvyšovali nám ceny. Také tehdejší ještě ministr Večeřa oznámil ve vládě, že se bude nedostávat dva miliony tun obilnin. Ve skutečnosti je však schodek dvojnásobný.

Problém je jinde – v píceřinách.

Československé zemědělství má a vždy bude mít svůj vyhraněný charakter. To nezmění ani kolektivizace, ani sovětské příklady.

Je to dáno tím, že na plných 45% zemědělské půdy se pěstují pícniny, a že zde existuje tradice vysoce intenzivního využívání půd, kterých je při hustotě obyvatelstva nedostatek. Přitom louky a pastviny v ČSR zabírají přes 20% ploch a na Slovensku přes 32%. (Ostatní jsou pícniny na orné půdě). Ale zatímco se z luk a pastvin sklídilo v první republice v dlouhodobém průměru (1920-1938) 37,4 q na hektar (v přepočtu na seno) a v roce 1936 dokonce 46,1 q na hektar, v letech 1971-1975 se sklídilo z luk 34,5 q a z pastvin dokonce jen 16,8 q, ačkoliv dávky průmyslových hnojiv jsou dnes dvacetinásobné!

Hlavní důvody – nevyřešená mechanizace, zvláště pro kopcovité terény, špatné ošetření luk a pastvin pro nedostatek pracovní síly, jejich ničení špatně organizovaným jarním výpasem, kdy se při běžném nedostatku krmiv vymáhaly dodávky za každou cenu, zničení vodních režimů, zanedbání druhých, případně třetích sečí pro kolisi s jinými sezónními pracemi, ne právě vhodná cena a nerozvinuté sušárenství (stačilo na pouhých 666.000 tun úsušků v roce 1975; přitom se ale sušárny předháněly ve výkonech tím, že se zvyšovaly teploty nad přípustnou hranici, a tak cca 40% produkce bylo potom zcela znehodnoceno; přitom rozvoj sušárenství, které by mělo být jedním z hlavních faktorů v obnově pícninařství, je limitováno celostátním nedostatkem energie, a proto se i v příštích letech může počítat jen s pomalým růstem – 100.000 tun úsušků ročně).

Tento problém je starý, ale nikdy nebyl řešen. Ani v poslední pětiletce se výnosy nezvýšily, a nyní na to československé zemědělství mimořádně doplácí. Jestliže výroba pícnin činila v roce 1975 k 15 milionům tun, v suchém roce 1976 sotva překra-

čila polovinu tohoto množství! Přitom ale musíme vzít v úvahu, že od jara byly pícniny ve zvýšeném množství zkrmovány, takže zásoba pro zimu byly podstatně nižší.

Plánovitá nerovnoměrnost rozvoje zemědělství se tentokrát tedy projeví v plně nahotě a nepomůže ani seno z parků a příkopů u cest, navíc zaprášené a plně zplodin od výfukových plynů.

Pokud jde o objem, lze samozřejmě seno nahradit daleko méně výživnou slámou, ale tím větší tlak bude na spotřebu obilovin, má-li se udržet alespoň nějaká užitkovost u zvířat.

Československé řešení obilního problému

V roce 1966-68, kdy se v souvislosti s novou soustavou, rehabilitací zemědělského družstevnictví a úvahami o nápravě kolektivizačních škod začalo vážně hovořit o řešení obilního problému v ČSSR, nikdo z tehdejších iniciátorů nezužoval otázku na pouhé zvýšení produkce, ale ukazovali, že je nutné ho řešit právě podstatným zvýšením produkce pícnin, jak na orné půdě (vojtěšky a jetele), tak na lukách a pastvinách (intenzivní využití podhorských oblastí v kooperaci nižinných podniků). Vždyť zkušenosti hospodáři věděli, že např. kráva nadojí jen z pícnin, bez přidání jádra, 8 i více litrů mléka denně.

Současná zemědělská politika, která kopíruje všechny koncepce a úvahy té doby, jak se v rámci direktivního řízení ovšem dá, jednostranně zploštila celý problém a jeho řešení a zaměřila se jen na obiloviny. Zemědělci v nich opravdu dosáhli dobrých výsledků – úrodném roce 1974 byl průměr téměř 40 q, a to převážně ze sovětských pšenic, zatímco v témže roce v SSSR, který je nám příkladem, dosáhli všeho všudy – průměr 14 q! Ale nevyrovnaný vývoj u nás vedl ke stále většímu plýtvání zrnem. Charakteristická je pro to přímo groteskní směrnice, aby na jeden litr mléka se spotřebovalo maximálně čtvrt kila zrnin, bez ohledu na to, kolik krávy dojí. Tak si deformace vynucuje další deformované příkazy.

Ale co teď?

Problém luk a pastvin se vrací v plné naléhavosti.

Hrozí hlad?

Neúroda se nikdy neprojevuje na trhu ihned, a tento režim – už vzhledem k obecně svízelné situaci – bude hledět, aby bylo v krámech co k dostání. A bude, jen si člověk nebude moci vybrat (tato situace už ostatně trvá déle a teď se jen trochu zhorší).

Pokud jde o rostlinné výrobky, musíme si uvědomit, že jen asi 20% běžné (normální) produkce slouží zásobování spotřebitelů a pro vývoz. Ostatních 80% byla krmiva, případně suroviny pro průmysl. Mouka i moučné výrobky všeho druhu tedy budou. Obvyklou spotřebu mouky ve výši 200.000 tun, 560.000 tun chleba a 320.000 tun pečiva, tedy něco přes jeden milion tun, lze krýt, a dokonce i kdyby trochu stoupla.

Také brambory by měly být, alespoň po větší část sezóny, i když je sklizeň velmi malá. Československo již není bramborářskou velmocí a plochy brambor stále klesají. Zatímco v roce 1970 byla

ještě plocha brambor 338.000 ha, 1976 poklesla pod 250.000 ha, a jestliže sklizeň činila v roce 1975 ještě 3,5 milionu tun (dle statistiky), v roce 1976 činila jen polovinu a z té už byla část zkonsumována, protože stát ekonomicky podněcoval předčasné vyorávání brambor, aby v krámech alespoň někdy byly. Ale i ten zbytek by měl stačit k zásobování obyvatelstva. Nebude však dostatek brambor pro škrobárny a lihovary a počítá se s tím, že se mnohé tyto podniky zastaví (pokud se je nepodaří zásobovat z dovozu).

Bída v krmivech se už delší dobu projevuje v radikálním snižování stavů žírného skotu a prasat. Jatky pracují naplno a do 1. ledna 1977 měl zůstat ve stájích jen skot do váhy cca 3q. Mělo by být tedy masa poměrně dost. Neúroda se totiž vždycky v první fázi projeví tím, že je dost masa, ba i přebytek. Ovšem zásoby, které jsme měli a získali v letních měsících zvýšenými porážkami, byly vyvezeny z menší části do Polska, ale především do některých míst v SSSR, kde hrozily bouře z nedostatku potravin. Jde tedy o to, zda tento vývoz bude pokračovat. Bude-li zaražen, maso by mělo být, i když ne v požadovaném sortimentu. V současné době pak probíhají pokusy o nákup masa z jižní Ameriky (toho levnějšího, v ceně cca 450 až 500 dolarů za tunu). Loňská neúroda ale povede k poklesu produkce masa pro celý rok 1977 a možná i déle, i v případě, že v roce 1977 bude dobrá úroda.

Do zásobování masem se počítá i drůbež (existují určité zásoby), a rybí výrobky, které činí asi tak 20% konsumu. Zde lze počítat s určitou stabilitou, dovezou-li se ryby.

Produkce mléka však silně klesá. Zčásti půjde úbytek nahradit mléčnými konservami, pokud zásoba stačí. Ale másla bude podstatně méně a horší kvality (zvýšený obsah vody). Bude tedy snaha vyrovnat tento nedostatek rostlinnými tuky a oleji a určitým zvýšením spotřeby vepřového sádla a slaniny (už v roce 1975 stoupla o 11,6% díky nižší ceně).

Výroba cukru bude sotva poloviční a bude záležet na tom, jak bude využit (výhodný vývozní artikl).

Různé jsou cesty k ideálům.

Leonid Brežněv si pochvaluje, jak se vyrovnává úroveň mezi socialistickými státy. To je možno dvěma směry: buď se úroveň v některých státech zvýší, nebo někde dojde k poklesu.

Zatím jsme na tom byli nejlíp, srovnáme-li spotřebu u nejdůležitějších potravin v Československu s ostatními socialistickými státy (ale hůř, než nejrozvinutější kapitalistické státy):

	Mléka kg	Vejce ks	Mouka kg	Maso kg
ČSSR	212	300	107,3	81,-
SSSR	185	188	47,-	47,3
MLR	114	258	123,-	61,7
NDR	108	244	96,3	70,8
PLR	271	196	127,-	59,-

Ted' se tedy budeme moci ostatním přiblížit. Zásadního úspěchu bude dosaženo.

I tak ale zůstane v ČSSR spotřeba pravděpodobně vyšší, než u většiny našich partnerů z RVHP.

Inflace a potraviny.

G. Husák v Nitře řekl, že zásobování by se mělo udržet na tak zvané «současné úrovni», což znamená, že v krámech bude výrazně zúžený sortiment, především v mase, ale přece jen je vždy něco k dostání.

Po jeho projevu však mnozí usuzovali, že režim je i za současného stavu rozhodnut dodržet stávající ceny. Ale udržet «současnou cenovou politiku», jak to nazval, je něco jiného. Přece ji známe – znamená další pokračování ve skryté inflaci i v potravinách. Existují dvě už vyzkoušené cesty.

Ta první: zhoršování kvality při dodržování cen. Provádí se už dlouho a bude se ještě víc uplatňovat teď, například výjimkami z norem kvality u masa, masných výrobků a především salámů (menší procento masa, případně horší kvality, větší procento přísad). Tím se také napomůže, aby v krámech bylo nějaké zboží, i když horší. A to lze dělat i u dalších potravin (másla, sýrů, mléčných výrobků, pečiva, chleba atd.).

Druhou cestou je tak zvaná inovace, tedy zavádění nových druhů potravin už se zvýšenými cenami. Klade se na ni stále větší důraz.

Inflace v potravinách už probíhala několik let a teď se tedy nutně zintenzivní, i jako prostředek k regulaci trhu.

Zemědělské podniky bez finančních prostředků.

Při neúrodě se obvykle zvyšují nákupní velkoobchodní ceny za zemědělské produkty, aby šlo krýt náklady výrob. Ale právě ty se nezmění, přestože jsou z hlediska rentability jednotlivých produktů léta nevyrovnané a úprava se slibuje už dlouhou dobu.

Proto se neúroda projeví přímo katastrofálně v ekonomické situaci zemědělských podniků. Celkové ztráty zatím nelze přesně vyčíslit, ale vezmeme-li střízlivý průměr dosavadních odhadů, budou činit nejméně 15 miliard korun.

Stát, aby pomohl alespoň trochu zajistit ekonomickou rovnováhu zemědělských podniků, po dlouhá leta uplatňoval v praxi určité finanční náhrady za tak zvané nepojistitelné škody. Když ale uvážíme, že dovezený metrák pšenice dnes přijde stát na 600-700 Kčs (naše cena se pohybuje kolem 170 Kčs a ve směsi kolem 230-240 Kčs v průměru) a rozdíl bude nutné dotovat, už tady se vydá nejméně kolem 4 miliard Kčs. Dejme tomu, že s tím stát počítal (dovoz se předpokládal, jak uvedeno), ale ať bude chtít či ne, bude muset ještě sanovat státní statky, a to bude dělat více než třetinu celkových ztrát. Na JZD tedy nezbude prakticky nic.

Jestliže družstva byla ještě před dvěma roky ve výborné finanční situaci, jejich rezervní fondy byly většinou vyčerpány už sníženou úrodou v roce 1976. Pokud z nich ještě něco zbylo, nestačí letos ani na mzdy.

Tak zemědělství a zvláště JZD přestala být z hlediska ekonomiky stabilizačním faktorem československého národního hospodářství a politického systému vůbec.

V důsledku neúrody upadnou naopak JZD do

chomoutu obrovských úvěrů, především provozních, mají-li vůbec zajistit na potřebné výši produkci v příštím roce a dalších letech. Hojení této rány si vyžádá několika let.

To se projeví i v investiční činnosti, kde odpisy zdaleka nestačí krýt nové náklady a jiné zdroje budou po delší dobu omezené, leda by stát rozšířil subvenční politiku (ale kde na to vzít?). Vždyť právě v investicích zasáhla inflace zemědělství nejcitelněji a dařilo se ji překonat jen díky mimořádně příznivým letům. Jestliže v roce 1969 stálo ustájení dojnice cca 9.000,- Kčs, v roce 1972 už přišlo na 19.000,- Kčs a v roce 1975 se pohybovalo kolem 40.000,- Kčs i více (jistě, při progresivnější mechanizaci). Ustájení telete přijde oproti roku 1969 na víc než dvojnásobek a prasete na trojnásobek. To se nutně dotkne celé koncepce koncentrace a přechodu k vyššímu stupni velkovýroby.

Vysýchající zdroj deviz

Obzvláště těžce pak zasáhne loňská neúroda vývoz zemědělských výrobků a tedy získání potřebných deviz pro čs. národní hospodářství. Československo vyváží chmel (průměrný podíl na světovém vývozu je 16,6%), a protože od roku 1972 jeho ceny

na světových trzích klesají a i zde sucho zapůsobilo, i když ne katastrofálně, pokles devizového přínosu bude pokračovat.

Ale v poslední době se orientujeme na velmi výhodný vývoz cukru. Přestože co do objemu se mezi léty 1970-1975 snížil, získali jsme na devizách více než trojnásobek. Cena cukru na světových trzích totiž vzrostla čtyřnásobně. Proto se počítá s maximálním vývozem v dalších letech (tedy i s rozšířením ploch cukrovky a zvýšením její cukernatosti). Ale jestliže jsme vyváželi v průměru 220.000 tun cukru ročně, při loňské sotva poloviční produkci se bude muset vývoz prakticky zlikvidovat, neboť jinak se nezajistí domácí trh.

Dále jde o to, podaří-li se zajistit dostatek kvalitního ječmene pro obvyklý vývoz 200.000 tun sladu. Je to velmi pochybné, alespoň pokud jde o kvalitu, i když se na to nákupní organizace zaměřily.

Tak snad jen to pivo vyvezené v neztenčené míře (1,2 milionu hektolitrů), ovšem kolik z toho do zemí devizově zajímavých?

A tady může neúroda citelně zasáhnout i jiné hospodářské oblasti.

Družstevník

Desatero poznání o sdělovacích prostředcích

Přibližně před dvěma lety mi byla položena otázka, co že si myslím o našich sdělovacích prostředcích. Nezávisle na sobě a v malém časovém odstupu jsem ji dostal od jistých objektivních orgánů, které už několik let suplují práci průmyslníků veřejného mínění a při přátelských pohovorech mapují i názory «zaprodanců a ztroskotanců». Ti pak na kladené otázky odpovídají dosti otevřeně, protože se nebojí a nemají co ztratit. Tu samou otázku mi položil i známý, bývalý ekonom, který na rozdíl od tisíců jiných, bedlivým okem sledoval co o ekonomice píše náš tisk a co o tom rozhlas a televize vysílá.

Přiznávám, že mé tehdejší znalosti masmédií byly prachšpatné. Proto jsem objektivním orgánům odpověděl podle receptu rádia Jerevan, že si o sdělovacích prostředcích něco myslím, že však se svým názorem prudce nesouhlasím.

Horší to bylo s odpovědí přáteli. Věděl jsem, že se s podobným konstatováním nespokojí, ekonomové mají sklon vše posuzovat přísně a racionálně, a proto jsem se přinutil opět náš tisk číst a při každé příležitosti sledovat vysílání rozhlasu a televize. Zároveň jsem nevynechal ani jednu příležitost, abych nezaznamenal i reakci konzumentů našich masmédií. Že zejména první část tohoto zájmu nebyla jednoduchá, že to bylo neobyčejně náročné a z psychického hlediska nehygienické, nemusím zdůrazňovat.

Předně je třeba konstatovat, že od doby, kdy

jsem pracoval jako novinář uplynulo dlouhých devět let a mnohé přesněji to podstatné se změnilo. Jako mladí začínající elévové jsme i v oné složité a nelehké době byli vedeni a učeni, že novinář musí mít v sobě hluboce zakořeněny principy, kterým se souhrnně říká novinářská etika. Že má právo, ale i povinnost klást jiným i sobě takové otázky, které zkoumají skutečný stav společnosti a na tento stav reagovat se vsí úctou k čtenářům, posluchačům a divákům. Že za žádnou cenu, tedy ani za cenu osobního rizika nesmí život kolem sebe přikrašlovat, nesmí čtenářům vědomě lhát, přesněji, poznané zkreslovat, čtenáře či posluchače zavádět. Nesmí být lhostejný k problémům jedince a společnosti.

Samozřejmě, že spolu s těmito principy existovaly ještě další, které bych souhrnně označil jako stranické řízení sdělovacích prostředků. I při tomto dalším «principu» šlo v padesátých letech a pak letech šedesátých stavět na přední místo princip první, princip novinářské etiky jako takové. Nebyl vlastně nikdy formulován a neexistovala přesná pravidla. Novinářská etika se rodila a existovala v jedincích a redakčních kolektivech, kteří se snažili vycházet z tradice české žurnalistiky reprezentované Havlíčkem, Čapkem, ale i Františkem Gelem či Fučíkem. Nebyla to doba průzračně čistá, ale ti, které jsem znal a kterých jsem si vážil ji dokázali praxí zřetelně a kladně formulovat. Přirozeně mezi ně patřil i Jiří Lederer, dnes již třetí rok vězněný

právě proto, že ani v letech sedmdesátých, kdy své povolání vykonával nesměl, se těchto principů nevzdal.

Prostor, ve kterém jsem se tehdy pohyboval, se za uplynulých deset let změnil. Podle faktů i vnějších znaků, orgány, které sdělovací prostředky řídí, usilovně a dokonale tuto půdu přeoralý a přizpůsobily současným požadavkům a představám. I bez uvedení důkazů lze obecně tvrdit, že se nikdo nesnaží zkoumat efektivnost a působnost masmédií, ale dokonce se ani nesnaží vytvářet dojem věcné pravdivosti. Vychází se z jednoduchého předpokladu, že čtenáři stejně tištěnému slovu nevěří a vyslovené myšlenky je neovlivňují. Další důležitý předpoklad tohoto způsobu řízení vychází z jistoty, že práce sdělovacích prostředků je v zásadních otázkách nekritizovatelná a neovlivnitelná ani jedinci, ani sociálními skupinami naší společnosti.

Co tedy dnes vlastně novináři mohou a co jejich nadřízené orgány chtějí?

Především se usilovně snaží vytvořit normu pro oficiální hodnocení současnosti. Normu, která těm nahoře potvrdí, že řízení společnosti je dokonalé a prospěšné občanům naší země. Když pak noviny čtou, dojmají se nad úspěšností svého konání, zapominají, že tento obraz si vyžádali sami, že tento falešný dojem vytvářejí novináři pod hrubým nátlakem a existenční hrozbou. Je jenom přirozené, že i mezi novináři je mnoho těch, kteří se už kdysi dávno chytili do vlastní pasti a stejně, jako politici svá přání vydávají za skutečnost.

Těm «dole» pak noviny, rozhlas a televize poskytují příklady a návody pro chování a jednání. Občané se dozvídají co se smí, co se má, co se nesmí a co se trestá. Podle příkladů každodenně předkládaných si lid vytváří představu za co může oficiálně žádat odměnu a za co bude zesměšňován, pomluven, roztrhán či dohnán – ke klidu, či ke vzdoru a extrému.

Sdělovací prostředky zároveň zjednodušují pohledy na komplikovaný svět, dávají mu jednoduchou černobílou podobu uvnitř našich hranic i za hranicemi. Pokud si tuto představu občan naší země osvojí, život se mu náramně zjednoduší a v podstatě se nemůže omylů vycházejících z politické či ideologické naivity dopustit. Ve světě takto zjednodušeném se pohybuje s jistotou suveréna a obvykle nešlápne vedle.

Masmédia pomáhají smířit se i s všeobecnou existencí lží, polopravd či celých oblastí utajování. Občané pomalu, ale jistě zapominají na ty skutečnosti, které by měli právo znát. Nepídí se například po faktech o našem zahraničním obchodu, o půjčkách našeho státu v zahraničí zejména kapitalistickém, o pravých důvodech plánované a chystané úpravy cen, o platech vedoucích představitelů našeho státu, o příjmech sportovních a uměleckých hvězd, o privilegiích patřících elitě strany a státu. Nedozví se výši rozpočtu na bezpečnost státu či veřejnou, neví jak jsou trestáni ti, kteří zneužili postavení veřejného činitele, jak a v kterých vrstvách roste hospodářská kriminalita, jaké úplatky byly zjištěny kontrolními orgány u příslušníků státních a stranických institucí, kdo a za co byl soudně stíhán pro totéž. Pokud možno, utajují se i požáry či jiné katastrofy.

Je toho hodně, s čím jsme se museli i my smířit, co nikdy nebylo dobrovolně prozrazeno a dáno k

posouzení celé společnosti. Je pravda, že ani v minulých letech tato fakta nebyla uveřejňována běžně, nemohu však za odstavenou generaci novinářů říci, že jsme podobné otázky nekladli. Že jsme na ně nedostali odpověď je věc jiná.

Z různých subjektivních a objektivních důvodů nelze obsáhnout celou produkci sdělovacích prostředků, postihnout jejich fungování ve všech úsecích a ve všech žánrech.

Vědomě proto zužuji hledisko do hranic, které nejvíce zajímají přítele ekonomů, na propagandu týkající se životně důležité problematiky, která zejména v měsíci prvním roku 1979 se stala předmětem zkoumání a přemýšlení mnoha jedinců kolektivů, formálních i neformálních debat, ironie i strachu. Poprvé se tak po deseti letech dostáváme k bodu, kdy musíme uvažovat o kvalitě stavu naší společnosti, o jejím směřování. V lednu roku 1979 jsem byl nucen vyslechnout ve veřejném dopravním prostředku krutý vtip. «Víte jak sme se dostali k patnáctému regulačnímu stupni? Jednoduše. Vydělíme třicet let budování socialismu dvěma mrazivými dny».

Poznání prvé: Novináři a jejich nadřízené orgány předpokládají, že čtenáři nevnímají obsah předkládaných informací jako celek (za určité období), že jedinec, kterému chybí jiné zdroje informací, není schopen vytvořit či sestavit alespoň přibližný obraz fungování naší ekonomiky. Jinak by nemohlo na jedné straně existovat tvrzení o nejúspěšnějším rozvoji naší ekonomiky v celém období moderní epochy a na druhé straně dovedně či méně dovedně roztroušené kritické poznatky o krizových jevech či alespoň napjatost v určitých oblastech národního hospodářství.

Tvrzení o nejúspěšnějším období je zcela zcestné, prozatím jsme nedosáhli bodu, od kterého by se celá hospodářská struktura začala pohybovat zpětným směrem. To se stává snad jenom v období válek. Uvedené tvrzení o největší úspěšnosti je tedy propagandistickým trikem a má posloužit k psychologickému «uklidnění» všech. O úspěšnosti takto pojaté mohli mluvit novináři hned těsně po válce, pak v padesátých i šedesátých letech. Letos poprvé, «díky» okolnostem, musíme uvažovat i o druhé straně mince – za jakou cenu jsme těchto úspěchů dosáhli, kde bychom mohli být, kdyby neexistoval už veřejně tušený fakt o chybách centrálního plánování a dalších disproporcích.

V této souvislosti se mi zdá nejhazardnějším tvrzením stále zdůrazňovaná vedoucí role strany. Pod vedením strany jsme došli k dnešmu lednu a pod jejím vedením se z toho dostaneme. Autorita vedoucí síly nikdy nepramenila a nepramení z množství příkazů, z prostoru, který ovládá silou, ale naopak, ze srozumitelnosti a pochopitelnosti koncepcí a jejich výsledná prospěšnost. Slova a úmysly nikdy nebyly a nebudou zcela srovnatelné, alespoň ne v našem komplikovaném a nesmírně dynamickém světě.

Napjatě jsem po celý leden 1979 očekával, kdy vystoupí některý čelný představitel a obrátí se ke všem občanům této země. Kdy jim otevřeně řekne o chybách, které se staly a požádá je o pochopení a pomoc. Nestalo se tak. K tomu, co jsem očekával od vedoucích činitelů došlo, podle mých zkušeností v nižší struktuře. Odpovědní hospodářští pracovníci nemohli dále před podřízenými tvrdit evi-

dentní nesmysly, svá stanoviska museli přiblížit názorům těch dole. Došlo i k vzácné shodě mezi členy strany a nestraníky.

Střední řídicí kádry až do dnešního ledna byli takřikajíc mezi dvěma mlýnskými kameny. Podléhali oběma tlakům a vyrovnávali se s nimi jak uměli. Pro nejvyšší složky společnosti nemusí být právě příjemné zjištění, že tlak zdola povolil, ať už proto, že se střed posunul k těm dole, nebo naopak, že se ti dole s větším pochopením přiblížili ke svým nadřízeným. Poprvé technicko-hospodářští pracovníci v jednotlivých podnicích nemuseli práskat bičem. Pracující pochopili, že jsou v podstatě na tom stejně, oni i jejich nadřízení.

Poznání druhé: Za poslední desetiletí propaganda více či méně dovedně převzala zjemňovací slovník politiků. Toto «zjemňování» v tisku a projevech týkajících se ekonomiky je přímo úměrné hrubostem, které se používají v referování o politických odpůrcích doma i v zahraničí, a to o odpůrcích skutečných i domnělých.

Dnes už lze sestavit slovník pravých významů a výrazů týkajících se ekonomické sféry. Tento jev má spoluvytvářet zdání optimismu a radostného budování. A tak «někdy», znamená často. Když něco vidíme «často», znamená to, že jev se stal obecně platným. «Máme velké rezervy» ve skutečnosti lze přeložit jako promarněné příležitosti. Další příklady snad není třeba uvádět. Objevily se konečně v práci dr. Vladimíra Kadlece, kterou jsem si přečetl. (Pozn. red.: Tato stať byla uvedena v Ekonomické revue I, Léto 1978 pod názvem «Jak jsme na tom dnes ekonomicky»).

Poznání třetí: Kritika, která se objevuje na stránkách novin, je adresná jenom do určité hranice. Lze kritizovat komunál, meloucháře, v poslední době i řídicí sféru, ale není možné dotknout se orgánů centrálních, přibližně od ministerstev výše ve sféře státní. Ve sféře stranické pak nejsou kritizovatelní placení funkcionáři strany asi od úrovně OV KSČ.

Neadresná kritika, která neodhaluje podstatu věci vyvolává v čtenářích a posluchačích podvědomý pocit viny, a to i u tak banálních záležitostí, jako je plýtvání energie v domácnosti. Každý z nás «zbytečně někde svítí» a jako národ mající sklony k vnímání světa očima hrdinů Franze Kafky, obáváme se, že jsme tuto «složitou energetickou situaci» vlastně zavinili. Proto může kdokoli a kdykoli na nás ukázat prstem jako na vinníka. Nikdo nám nic nebude muset dokazovat, přiznáme se sami. Rozložení viny na všechny občany této země tak vytváří neúměrný psychický tlak. Tomuto tlaku pak odpovídají reakce potlačené či projevené. Rozložení odpovědnosti je zřejmé i v tvrzeních podobných známému «jak budeme pracovat, tak budeme žít». Je to tvrzení kategorické a zároveň logické. Jak ale mohu pracovat, když právě teď «plošně vystupuji»? Jak mohu projevit vztah k této zemi, když mi v letošním roce budou dodány jenom nižší kvanta pohonných hmot do aut či stavebních mechanismů? Mám se tedy jít realizovat na některou z preferovaných a prioritních staveb? Tam kde dodávky energie jsou plynulé, kde se pracuje stále? Například na stavbu velké budovy rostoucí u mostu Klementa Gottwalda v Praze?

S neadresnou kritikou souvisí i nedostatek viny v nápravu a potrestání skutečných vinníků. Tudy vede cesta, po které se plíží ke čtenáři, posluchači a vůbec k člověku pocit zmarnění – frustrace. Tento pocit musí zasáhnout i kriticky myslící novináře, kteří do dnešního dne nepropadli cynismu, nestali se lhostejnými k problémům jiných. Lhostejnost je pak projevem duševní hygieny, která je nsmírně důležitá a nutná právě proto, že propaganda úmyslně či neúmyslně vytváří zdání viny i za to, co jsme nezavinili. (Všimli jste si pocitu provinění u «televizních» meteorologů, kteří v lednu 1979 oznamovali, že i v dalších dnech budou mrazy)?

Poznání čtvrté: Neexistence kladné motivace, která by byla dostatečně přitažlivá pro různé věkové a sociální skupiny vytváří předpoklady pro propagandistické «zkratky». Tak například funkcionáři SSM vyzývají mladé lidi k aktivitě přímo revoluční, protože díky nepřízni počasí máme o co a za co bojovat. Totéž činí i novináři, když referují o «pracovním hrdinství» těch, kteří opravdovým hrdinům – haviřům v celé republice dodávají náhradní díly, které jim měli dodat už vloni, předloni a předpředloni. Obzvláště tristní byla pak motivace doporučovaná Večerní Prahou, aby si ti starší vzpomněli jak s písničkou na rtech pracovali krumpáčem na různých stavbách socialismu. Vždyť jsme my, starší, o těchto dobách mladým povídali na různých besedách. Zpívejme tedy všichni a odstraňujme sníh z ulic vesele.

Dalším jevem je pak «vkládání» kladné motivace do úst pracujících. Při změně začátku pracovní doby se na obrazovce neobjevila jediná pracující matka, která by otevřeně řekla co si o nadirigované změně myslí. Vyskytla se sice konstatování, že «jsou s tím určité problémy», neozval se ale ani jediný hlas, který by alespoň trochu připomínal názory, které jsme slyšeli v tramvajích, autobusech a metru. (Lidé mluvili bez strachu). Kdybych byl panem doktorem Zelenkou, sjednal bych si na roli rozčilené matky neznámou herečku. Text by jí mohl napsat třeba pan Pech.

Když už jsem u tvorby Karla Pecha, nemohu obejít současný seriál, který se tuším nazývá «Minuta denně». Autor je schopný publicista, všichni si pamatujeme jeho pořady z roku 1968 a z let následujících. To co ale předvádí nyní, je snad dobře myšleno, na mne však působí zcela opačně. Každý den si potvrzuji, co jsem doposud tušil – že morální stav naší společnosti je ubohý. Karel Pech mi to nyní plně potvrzuje a dává této devastaci hrůznou podobu. Nevím jestli existuje někdo tak charakterově silný, kdo by si po shlédnutí seriálu řekl – takhle to už s naší společností nejde. Proto nebude krásť, nebudu dělat zmetky, budu využívat pracovní dobu a nepropadnu spotřebnímu způsobu života. Seriál opět pomíjí příčiny toho, co nám umělci předvádějí. Za vrchol ignorance považují další souhru náhod – ve dnech, kdy jsme si měli připomenout čtyřicáté výročí smrti Karla Čapky se na obrazovce neobjevila jediná hra tohoto geniálního dramatika. Zato ale Karel Pech nám předvedl jak byl Čapek člověk šetrný, jak ve svém venkovském domě napsal několikeré upozornění, že před odchodem je třeba všude zhasnout a všude zavřít vodu. A to vše v jedné propagandistické hutné minutě.

Poznání Páté: Kritické články či pořady v rozhlase a televizi se nekladou za cíl pozměnit daný stav a postihnout podstatu. Co tedy chtějí? Podle mého názoru je to pojistný ventil, který má regulovat napětí v sociální problematice. Pokud by někdo a někde chtěl tvrdit, že u nás se kritizovat nesmí, bude umlčen, protože všichni přece víme, že dlouhá léta existují celé strany novin věnované kritice. V kritických pořadech a článcích jsou hrůzy ovšem popisované jako «nešvary», trápení a strádání lidí je popisováno jako «nedostatky». Současná kritika je často vázána i na tzv. princip konstruktivnosti. Kdybych chtěl jako občan kritizovat, že připravená mechanizace nezvládla sněhovou kalamitu, musel bych zároveň prokázat, že jsem vzal lopatu do ruky a odházel sníh před vlastním prahem.

Mohl bych uveřejnit např. tento kritický názor? Když byly prodlouženy zimní prázdniny, ze sdělovacích prostředků jsem se dozvěděl, že prázdné školy musí být alespoň polovytápěny, aby nezamrzla instalace. O to více se však spotřebovalo uhlí či jiných paliv v domácnostech, které musely jet na «plný celodenní provoz». Kdyby byly k dispozici podklady, možná by nám výpočet ukázal, že zvýšená spotřeba v domácnostech je vyšší, než jsme ušetřili ve školních budovách. Jde to samozřejmě na úkor občanů, u nichž se předpokládaly větší zásoby paliva, než měly školy. Tato úspora «státní» byla zaplácena z kapsy rodičů školou povinných dětí. O ztrátách, které nastaly nečekanou pauzou ve výchovném procesu, samozřejmě nemluvíme.

Poznání šesté: Okleštěnost domácích informací, případně jejich nulová hodnota zaviněná cenzurou či autocenzurou vyvolává snahu nabourat monopolní postavení našich sdělovacích prostředků. Existuje «hlad» po objektivních informacích a je v podstatě jedno jaký je jejich zdroj. Domácí zdroje například přinesly «zaručenou» informaci o příčině výpadků těžby na velkodolu Maxim Gorkij, která vznikla zejména kvůli nedokonalému geologickému průzkumu, který předem nezaznamenal, že v těžebním poli existují jakési «kapsy» uhlí, za nimiž pak následuje hlušina i tam, kde se očekávalo uhlí.

Právě tak poslech zahraničních stanic přináší mnoho dezinformací, které vznikají mj. i nedokonalým či nesoustředěným poslechem. Existuje i podvědomá touha po «pikantnostech», které jim naše sdělovací prostředky neposkytují. Odmyslíme-li si záměrné dezinformace, které jsou součástí «psychologické války» a používají se na obou stranách, nepravdivé zprávy ze zahraničí či různé spekulace na politickém a ekonomickém mají u nás živnou půdu, o to živnější, že tisk, rozhlas a televize příliš často polemizují s tím, co konzumenti informací nečetli a neslyšeli. Příkladem může být i celá kampaň proti Chartě 77 na počátku roku 1977. Občané Československa měli odsoudit to, co vlastně nemohli. Nejhorší, že k takovému jednání byla přinucena i velká část inteligencí, zejména umělců, kteří se shromáždili v Národním divadle. Díky televizi «prostí občané» sledovali akt pokoření výkvětu národa při podpisech «anticharty». Lidé, které naprostá většina národa miluje a váží si jich, vydali tak bezděčné svědectví o nemohoucnosti všech.

Vůbec celou kampaň proti Chartě 77 lze posuzovat jako modelovou situaci, která jenom zdánlivě

byla iracionální. Racionální byla zejména v tom, že ve chvílích «iracionálního» ohrožení současné moci byla vyzkoušena metoda jak bez hrubého násilí je možné psychicky zpracovat a zpacifikovat naprostou většinu občanů této země. Kdyby například uprostřed kampaně proti Chartě 77 či těsně po ní došlo k prudkému zvýšení cen základních životních prostředků, nikdo by neměl odvalu protestovat. Celý národ věděl v jaké situaci se ocitla hrstka «chartistů» a věděli co by čekalo další nespokojence.

Výsledky a plody tohoto pokusu přeznívají až do dnešní doby. Proto se mohla současná propaganda dovolit zcela bezstarostně přitakávat či jenom oznamovat tak zásadní změnu do životního rytmu velké části národa při změně začátku pracovní doby bez obav. Sdělovací prostředky ani nepokládaly za nutné suplovat všennárodní diskuzi debatami «nezávislých» odborníků a expertů, psychologů, sociologů, lékařů či pedagogů a odborářů. V «besedě» o nařízeném faktu ve sdělovacích prostředcích vystupovali jenom ti, kteří to sami nařídili, nebo s tímto nařízením z titulu své funkce museli souhlasit. Rozhlas odvysílal několikahodinovou besedu, ve které odborníci odpovídali na tisíce dotazů, které byly vybrány tak, že toto nařízení nezpochybnilo. Experti se dokonce asi v «rámcích» únavy utrhovali na posluchače, kteří zapojili přijímač pozdě a netušili, že tu jejich otázku už někdo předem patřičně «vysvětlil».

Poznání sedmé: Lze tvrdit, že řídicí orgány odpovědné za propagandu samotné sdělovací prostředky podceňují. Důkazem by mohla být situace, kdy bylo omezeno vysílání televize přesně ve chvíli, kdy tisíce školou povinných dětí muselo zůstat doma a chyběl jim i jejich vychovatelům prostředek, který má schopnost spoluvytvářet atmosféru klidu a normality v kritické situaci. Právě tak byl ignorován psychický stav tisíců důchodců a přestárých občanů, kteří jsou zvyklí na sledování televize i v průběhu dne. Televize jim vytváří fiktivního partnera. Přeorientovat se rychle na rozhlas nebo vrátit se k literatuře není pro ně snadné.

Dalším příkladem podceňování vlivu sdělovacích prostředků je nasazení celé garnitury mladých novinářů na obrazovku. V novinách a rozhlase to nelze tak dobře pozorovat. Skupina mladých komentátorů v zahraničním a domácím zpravodajství Televizních novin je tak evidentní a do očí bijící, že můžeme hovořit o absolutním nezájmu o psychické aspekty působení televize. V domácím zpravodajství s výjimkou redaktorky Křížové není vlastně jediného člověka, který by vyhovoval psychologické vázanosti střední a starší generace posluchačů. Lze pochybovat, že na plejádu mladých novinářů se váží jejich vrstevníci, proto, že ti jsou nesmírně citliví na projevy subjektivního myšlení. Mezi těmito mladými lidmi však neexistují rozdíly, přísně se hlídá «norma» stejnosti a proto nevyrostla ani jediná osobnost. Totéž lze konstatovat v mnohem horší míře i o zahraničních komentátorech, kteří navíc okázale pohrdají fakty i osobnostmi zahraniční proveniencí západní. Stačí si vzpomenout na chování Hany Beránkové k ministru zahraničí Holandského království, který byl v ČSSR na oficiální návštěvě v roce 1977, nebo na «kultivovanost» redaktora Morávka, když ještě

působil v Praze a mluvil například o rakouském kancléři Brunovi Kreiském. Osobnosti redaktora Vějvody neposloužil rozhovor s vězněným a odsouzeným ing. Grohmanem. Tam měl logicky být kádr typu Leoše Jirsáka, kterého kupodivu (a pochopitelně) diváci přijímají, protože jeho práce je evidentně společensky prospěšná, je úměrná jeho věku i postavení.

Nechci ovšem tvrdit, že mi uprostřed mladých chybí roztomilá demagožka doktorka Balašová, i když jako náměstek ústředního ředitele ČT byla velmi dobrým měřítkem pro posouzení stylu, práce i způsobu myšlení vedoucích kádrů v žurnalistice.

Poznání osmé: Podceňování sdělovacích prostředků a jejich pracovníků i z toho, že v oblasti politické a ekonomické se stále objevují články, statě a materiály stranických a státních činitelů. To samo by nemělo být zarážející. Zarážející je fakt, že k těmto materiálům se novináři vlastně nevyslovují, nezaujímají svá stanoviska. Tyto materiály je pak odsouvají do role technických redaktorů, kteří mají jenom dbát o dobré umístění «cizího» materiálu do čísla.

Totéž platí i o technice rozměňování materiálů publikovaných při příležitosti zasedání ÚV, vlády nebo parlamentu. Žádný obzvláštní pohled, komentář či úvaha redaktora není žádoucí ani přípustná. Při publikování materiálů z plén ÚV KSC si mezi novinami nevybereme, všechny jsou zoufale stejné. Totéž platí o zasedání organů a organizací Národní fronty.

Z průměru se vymyká snad jediný novinář, kterého jsme my starší znali jako moudrého a vzdělaného publicistu. Jde o nynějšího fejetonistu Rudého práva Miroslava Kudína, jehož výplody snad nikdo nečte bez lítosti, co z něj současná publicistika dokázala udělat.

Poznání deváté: Rozvlněná asociační hladina v myslech občanů zřejmě naší publicistice vůbec nevádí. Jinak si nelze vysvětlit cyničnost, když se píše o zákazu výkonu povolání v NSR pro «radikální živly». Z hlav našich lidí totiž ještě ještě nevymizela vzpomínka na čistky v roce 1970 a let následujících. Právě tak zřejmě nikomu nevádí, že na pozadí faktu, že severočeští havíři odpracovali z jednadvedesáti dní posledního čtvrtletí 1978 přesně devadesát směn, jazyků znalí občané této země po slouchají zprávy o stávce západoněmeckých ocelářů, kteří požadují šestatřicetihodinový pracovní týden a ti zlí kapitalisti jim místo toho nabízejí šestinedělní dovolenou.

Ironický úsměv, zejména na tvářích mladých lidí, musí vyvolat obrázek elegána Deana Reeda, který byl vyrván z drápů americké justice díky přítomnosti pracovníků televize NDR a SSSR na soudním procesu a samozřejmě díky velké solidaritě pracujících Československa. Nevím, jestli v průběhu devítidenního zadržení neproběhla u nás sbírka solidarity na fond tohoto salónního revolucionáře. Je příliš málo lidí v Československu, kteří by neznali současný stav naší justice, kdy na procesy politického charakteru nesmí kromě příbuzných ani jejich přátelé, natož pak dopisovatelé novin ze Západu, akreditovaní v Praze.

Příliš mnoho hlučných kampaní vedených záro-

veň v tisku, rozhlasu a televizi vyvolává u konzumentů stav netečnosti, přestávají se orientovat, nerozeznávají důležitosti té které kampaně. Stačí si srovnat dvě podobné akce co do hlučnosti i masivnosti. Kampaň proti Chartě 1977, kdy v podstatě žádné velké nebezpečí nehrozilo a kampaň z února letošního roku, kdy jde o neobyčejně vážnou věc, konflikt Číny a Vietnamu. U obou lze vyznívat stejnou zákulisní režii a stejné použité metody.

Poznání desáté: Nepochybuji ani na chvíli o tom, že pracující Československa ve velké většině jsou ochotni a schopni se obětovat a pracovat tak, aby v práci našli smysl, hledali a nacházeli prostor pro seberealizaci. S úctou o nich čtu a byl bych strašně nerad, kdybych jednou zjistil, že to co řekli, jim «dali do péra» novináři.

Právě tak velký je ale můj strach, že tito poctiví a čestní lidé budou mít jednou konečně čas a příležitost, přečtou si pozorně noviny, aby zjistili, že jejich pracovní úsilí je mařeno a znehodnocováno nekvalifikovanými přístupy přímých nadřízených a celé řídicí sféry.

Poznatků o sdělovacích prostředcích by bylo zajisté více. K tomu, aby mohla být posouzena celá problematika sdělovacích prostředků je zapotřebí výzkumného týmu a ten jistě existuje. Dokonce se tím živí. Ale právě tento fakt mu brání, aby vypracoval objektivní analýzu. Určitě by alespoň jeden člen týmu věděl předem, že by si v té chvíli začali podřezávat větve sami pod sebou.

Kdyby se mě někdo v rámci «konstruktivní» kritické metody ptal co s tím, řeknu – nevím. Jsem zcela dequalifikovaný a živím se manuální prací. Mé bývalé novinářské práci se ta současná podobá jen vnějšími znaky a odlišuje se mimo jiného i vysokými platy dnešních novinářů. Nezávidím jim, ani platy, ani tu jejich práci.

Václav Kopecký kdysi řekl, že ten kdo čte Rudé právo, zná více než když má doktorát. Tak si myslím, že dnešní mladí novináři se drží jeho rady. Ne že by své doktoráty získali neprávem, to jistě ne. Ale četba Rudého práva je základním předpokladem pro poznání hranic naší žurnalistiky. Pro rozvíjení publicistické dovednosti kličkovat a nezakopnout. Pro mne, novináře pak zakoupení Rudého práva u neznámého trafikanta znamenalo často i zisk cigaret zcela nedostatkových. Stačí přijít do trafiky a hlasitě pronést, že chcete Rudé právo. Nebát se pořádně artikulovat. Pak už lze trochu provinile pronést další otázku – nemáte prosím náhodou Sparty? Obvykle je dostanu. Snad mě považují za kontrolora. Náš světový formát novin se totiž kupuje mlčky, bere se z pultu tichou výměnou za padesátník.

Vrátím se ale k hypotetické otázce – co s tím? Moje odpověď je jistě lehčí, než kdyby se někdo z bývalých ekonomů zeptal co s dnešní ekonomikou. Snad i oni by hledali v okruhu mé odpovědi.

Říkám – vrátit se k pravdě, nešířit polopravdy, vážit si lidí, pro které tvořím, pro které píši, třeba dvouvětou zprávičkou.

Vím, že novináři to dnes nemají lehké. Mají rodiny, děti, příbuzné. Riskovali by nejenom existenčně, ztratili by i své společenské postavení. Pád novináře z nebe se tolik podobá pádům našich politiků. Novináři nejsou hrdinové. Jsou tak ustrašení jako já. Ani já se totiž pod «Desatero poznání» nepodepíšu pravým jménem. Zároveň jsem si uvě-

domil, kolik zasutých mechanismů autocenzury ve mně doposud spolehlivě funguje. Doufám, že mě po devíti letech mlčení nikdo nepozná podle stylu. Kdyby poznal, pak se ke svým názorům veřejně přihlásím.

Filip B.

O kvartýrování cizích vojsk v Čechách

KAREL HVÍŽDALA

S kvartýrováním cizích vojsk v Čechách byly odjak-těživa potřeby, neboť biřicové podle rozkazu vrchního maršálka rekvírovali sedlákům dobytek, vyháněli z chlívků prasata a brali z maštale obrok, a to dělali v Čechách všichni, i Husité, a všemi milovaný Jan Žižka z Trocnova, podle Aloise Jiráska, s labužnickou chutí šmejdil v udírnách. Vojáči z kratochvíle zase znásilňovali panny a sličné děvy. Jedna z nich za války se Švédy, tak to alespoň pokud se pamatují popisuje kronika města Loun, na loubí vylezla až se jí na prejzách noha smekla a než by vojáčkovi podlehla, raději smrt volila. Morálka ale stále upadala, alespoň podle kronikáře slovatného města Louny, jenž začátkem minulého století napsal: dnes by každá panna vojáčka bez velkých cavyků k sobě pozvala a v postýlce by s ním každý den nestoudně lžávala.

Na tyto citáty, které jsem si před deseti lety vypisoval v Lounech v archivu, jsem si vzpomněl v létě ledy jsme prožívali už jedenácté výročí kvartýrování sovětských vojsk v Čechách, na Moravě i na Slovensku a napadlo mě, co bychom si asi mohli přečíst v městských a obecních kronikách, kdyby se tam takové zápisy mohly učinit. Jedno z prvních konsolidačních nařízení se totiž týkalo právě práce kronikářů: Byli pozváni na důkladné školení, kde jim zasvěcení lektoři odborně vysvětlovali jakým způsobem, jakými prostředky a do kdy, a to hlavně, musí ze všech kronik zmizet stránky popisující první dny invaze Sovětských vojsk do Čech a od té doby dostávají každoročně přesné instrukce, co v kronikách smí být napsáno, a co se naši potomkové nesmí nikdy dovědět.

Věnujte, prosím, laskavě pozornost těmto instrukcím. Cituji z poznámek, formulace v originále byly ještě květnatější:

NEZMIŇUJTE SE

– o dočasně umístěných sovětských armádách, leda jenom jako o delegacích, které se zúčastňují družebních akcí a veřejných shromáždění;

– o špatných hektarových výnosech a nenadálém výhynu dobytka, jakož i o různých nemocech napadajících dřeviny;

– o extrémních akcích jednotlivců, i když dočasně našli odezvu i u jiných občanů a ovlivnily život ve vaší obci;

– o přechodných nedostatcích některého druhu zboží, zvláště masa;

– o výstřelcích mládeže;

– o zásazích Bezpečnosti;

– o požárech týkajících se socialistického majetku, jakož i o požárech, které zničily majetek předních funkcionářů vaší obce;

– o živelných pohromách, pokud se bezprostředně týkají vaší obce považujte za závazné pouze informace ČTK;

– o katastrofách letadel civilních i vojenských;

– o zločinnosti, o aférách s úplatky a byty, alkoholismu, narkomanií a pohlavní promiskuitě.

Tyto skutečnosti nejsou v naší společnosti rozvinutého socialismu typické a mohly by být zneužity nepřátelskou propagandou...

Inu, měl to ale ten lounský kronikář snadný život.

Potřebná kniha

«Im Kampf für Frieden und Freiheit» – tak se jmenuje druhý díl knihy Leopolda Grünwalda, který se před nedávnem objevil v mnichovském nakladatelství «Fides-Verlagsgesellschaft». Spolu s prvním dílem (viz. O protihitlerovském odboji v Sudetech, L 1/1979) a připravovaným dílem třetím, pojednávajícím o německé protinacistické emigraci z Československa, není pouze zásluhou prací o podstatné stránce moderních dějin ČSR, ale i svérázným pomníkem německému antifašismu, postaveným autorem, který pro svou životní dráhu náleží rovnou měrou německému, i českému prostředí. Jsou zde na základě rozsáhlého úředního a soukromého listovního materiálu, na základě osobních pamětí účastníků i jejich svědeckých výpovědí podrobně vylíčeny osudy německého protinacistického odboje ve všech krajích republiky. Autor vypočítává a – pokud to dovoluje zachovaný materiál – i popisuje činnost a osudy 185 menších i větších německých odbojových skupin různého politického zabarvení a zaměření. Do knihy jsou zařazeny jména stovek německých odbojářů, kteří se stali obětmi nacistického teroru, či represe a persekuce. Sám autor přitom uvádí, že jeho údaje nelze zdaleka pokládat za vyčerpávající. Zaujme autorovo stanovisko ke komunistickému odboji, jež je zvláště potřebné pro dnešního německého čtenáře: «Bylo by nesprávné posuzovat komunisty, nepocházející z Ruska, tak, jako by se v létech před rokem 1933, resp. 1938 nebo později podíleli na stalinských masových zločinech, naopak, mnozí z nich se stali obětmi těchto zločinů. Byli to v neposlední řadě sudetoněmečtí komunisté, kteří zmizeli v Rusku v těchto letech...».

Psát recenzi na knihu L. Grünwalda je obtížné již proto, že se vyznačuje obsáhlostí a svědomitým zpracováním i fragmentárního materiálu. Přesto je třeba říci několik slov o jejím zásadním významu. Zažili jsme před nedávnem diskusi o «Danubiových tézích», která důkladně rozpoltila názory doma i v zahraničí. Kniha L. Grünwalda je de facto věnovaná stejným problémům; otázce tzv. «kolek-

tivní odpovědnosti» Němců, resp. Němců z Československa, oprávněnosti odsunu, způsobu nakládání po válce nejenom s německými občany všeobecně, ale i s antifašisty speciálně. Zamýšlí se také nad tím, jak se pozvednout nad ruiny někdejších společných dějin Čechů, Slováků a Němců v ČSR a vytvořit předpoklady pro nové vztahy, zbavené dřívější zátěže. Myslím, že L. Grünwald, i když některé vývody snad vyvolají debatu, nastoupil správnou a jediné možnou cestu – nikoli cestu obecných, často silně politicky podbarvených závěrů i spekulací, ale cestu svědomitého shromáždění a vyhodnocování souhrnu materiálu o profilu a postojích Němců v Československu. Tato kniha by se měla stát majetkem československého čtenáře a vstou-

pit do jeho povědomí již proto, abychom definitivně rozbili některé myšlenkové šablóny, vypěstované v minulých letech a zakotvené (i stále ještě zakotvované) v našem vědomí oficiální propagandou režimu (a dodejme, že i tím, jak je otázka Němců z ČSR nezřídka stavěna také na druhé straně čs.-německé hranice). Není, žel, žádná naděje, že by dnešní čs. režim povolil vydání knihy proskribovaného autora, který se po celá desetiletí tolik zasloužil o Československo. Doufejme, že se této úlohy – i přes případné finanční a technické obtíže – ujme alespoň některé zahraniční nakladatelství.

M.R.

FEJETON

Holandská pláž

JAROSLAV HUTKA

Svoboda je nekonečně smutné a tragické vyprávění o bolesti lidského srdce a nenaplněné touze těch předčasně mrtvých, marně mrtvých, mrtvých do prázdna. A jak bychom rádi měli toto slovo čisté a zářivé, jak bychom si přáli, aby svoboda sestoupila do našeho času bez svého krutého dědictví, neboť jen v takovém případě se nám zdá svobodou skutečnou, svobodou pro nás. Kdo má sílu převzít minulost, která se dělá bez něj? Jenže současnost je pouze přechodné zmocnění se minulého růstu a zdá se lákavější, když se to děje jen intuitivně, jakoby mimochodem.

«Co to čteš?» vybafl na mne před pěti lety člověk, se kterým jsem osaměl v noci ve vlaku z Čech na Moravu.

«Básničky», odpověděl jsem. Byl to muž dohola ostříhaný v děsně nepadnoucím saku. Když nastoupil, rozdával drahé americké cigarety. Teď jsme zůstali sami a on neměl co kouřit.

«Puč mi to. A nemáš cigaretu?». Dal jsem mu cigaretu i knížku a lhostejně se díval z okna na občas se mihnoucí světlo. Jel jsem na jedno marné a tajné představení a jedinou touhu jsem měl jet kamkoliv jinam. Žít jakýkoliv život, jenom ne ten svůj.

«Krásné, krásné. To my měli hovno. Němcovou, Fučíka a takový sračky. Tohle je počteníčko», a listoval tím jak obrázkovým časopisem.

«Už mi to vrať», řekl jsem z jakéhosi nejasného nepřátelství.

«Jasně, hned. Víš, já jsem čtyři roky neviděl knížku».

«Jak to?».

«Byl jsem v base. Dnes mě pustili».

«Za co?».

«Za vraždu». Jako bych dostal facku.

«Tys někoho zabil?».

«S jedním kámošem jsem se neshod v hospodě a šli jsme si to vyřídit ven, ale kopali tam plyn a kurvy neohradili to. Vlít do díry a rozbil si hlavu o šutr. Já se vrátil do hospody a ani nevěděl, že je po něm. Ale že jsem byl pod parou, tak soudce neuznal, že jsem to jako nechtěl. No a dnes mě pustili. Tu knížku si

koupím. Na památku dneška, že už zase budu moci číst co chci. Jak se to jmenuje?».

«To už teď nekoupíš. To prodávali naposled tak v době, kdy tě zašili». Podíval se na mne, jakoby dostal facku teď on.

«Tak to šlo přece jen do prdele. Říkali mi to. Češi jsou sračky.. Jít odsud, jít do hajzlu, fouknout, to je jediný řešení. Vztít čouda».

Svoboda je hluboce vytoužené překračování hranice, kterou máme zakreslenou v sobě jako otisk prostředí, v kterém žijeme a nebo z kterého vycházíme. Je to touha po vyjímce, osvěžení, osmysluplnění životní prózy, touha zavést vyjímku jako pravidlo. Svoboda je dělitelná. Svoboda není všem společná, ať jsme kdekoli. Svoboda existuje, jen když ji mám, jen když ji v sobě cítím.

«Tohle je ta věta, kterou ti ve Svobodné Evropě škrtili?» ptal se jeden přítel z Čech, který se na skok a valutový příslib zastavil za mnou v Rotterdamu.

«No, jo. Oni se bojejí».

«Ale to byla pointa! To vlastně vysílali něco úplně jinýho».

«Asi chtěli mít něco ode mne a bylo jim jedno co. Doposud mám jméno, které se dá použít jako symbol touhy po svobodě».

«Já myslel, že venku je situace jiná».

«Já si to myslel taky. Ale týká se to jen Čechů. Jsou to všechno takoví hodní strejcové, že vlastně nevím co mám dělat, abych se jich nedotkl».

«V Čechách jsou to také hodní strejcové a podle toho to vypadá. Odstěhoval ses z blbejch Čech do ještě blbějších. Snad abys začal skutečně přemejšlet o emigraci».

Svoboda je nepopsatelná, neboť se dostaví pouze tehdy, když jsme na krok od ní. Někdo se osvobozuje osvobozením celku, někdo vymaněním sebe z celku, někdo prožívá svobodu v nacházení poznaného, někdo tím, že tápe v zamlženém. Svoboda je dělitelná, svoboda je rozdělená, svoboda je největší vždy chvíli před tím, než se stane skutečností, než se stane obvyklou.

«A už na všechno kašlu, mám hlavu jako škopek».

Pojedem na pláž a nasbírám si mušličky. Celej život jsem toužil po moři, teď ho mám za rohem a nejedu tam. Ať si všichni Češi trhnou», říká Daně.

Pláž je nedohledná. Dana si lehla. Já vzal igelitku a šel se namočit a sbírat mušličky, šel se dívat na moře, na nebe a zapomenout, všechno ze sebe vypláchnout. Šel jsem po mokřím písku, občas se sehnul pro mušli a nebo vyplavené omlené dřívko. Přešli kolem mne tři nazi lidé. Kluk, holka a jejich malý synek. Pro nás Čechy nahota slušná i neslušná je problém. V první chvíli jsem se lekl toho, že se nesluší být oblečený, že musí být jednota. Ale jako ve snu kolem mne projel oblečený člověk na koni a za ním šla po zuby oblečená rodinka. Pak několik nahatejch mužskejch a pak jsem si uvědomil na obě strany nedohlednou pláž plnou lidí. Nahých, polonahých, v plavkách, v šatech. Já si v té chvíli připadal jaksi osamělý, zoufale trčící, nevhodný. Šel jsem dál, díval se po lidech a snažil se porozumět, kde vlastně jsem. Proti mně šla babička asi se šestiletou vnučkou. Babička byla nahá a vnučka měla legrační dvoudílné plavky

a celé mi to začlo připadat bláznivé. Tito lidé, mluvící holandsky, se necítí jako objekt pozorovaný svým okolím. Cítí se jako subjekt, který žije ve svém okolí tak, aby si připadal dobře, aby se cítil svobodný, aby se cítil sám sebou. Nepřesvědčují šestileté děvčátko, že nemá co skrývat a nenutí stařenu skrývat to, co pokrytecky považujem za ostudu. Společnost je pro ně prostor k tomu, aby si každý žil a připadal podle své představy. Bez křeče, bez křiku, bez reklamy.

Naposledy jsem se koupal nahatej před rokem. V šest ráno ve Vltavě u Palackého mostu, když jsme se odkudsi vraceli. Jiří Dienstbier se oblečený klepal zimou na nábreží a my jsme s Václavem Havlem plavali jak pánembohem stvoření a vesele na sebe pokřikovali. Druhý den jsme dostali vynadáno, že jsme mohli Chartu 77 dovést do maléru. Dienstbiera a Havla před třema měsíci dovedla Charta do vězení a já, kdybych nešel dnes sbírat mušle, nebyl bych na tom lépe.

1. září 1979

Poezie evropského osudu

JAN ČECH

Již první filosof české otázky poznal, že «humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života». A vytkl, že tento ideál «vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitě společnosti...» Kdykoliv česká poesie vydala trvalé svědectví o svém místě v životě, včleňovala se do tohoto proudu humanitního básnictví. Nevyrůstala přitom dodatečně z programního schématu, ale pramenila z podstaty své existence hlavního vznětu slovesného poslání.

Už Máchova obklopen rétorismem romantismu se vydá k nejvlastnějšímu výrazu teprve tehdy, když rozpoznává tragiku lidského bytí. Od oněch dnů, kdy vzdělání a vlastenečtí jeho vrstevníci viděli v básníkovi Máje jen nenárodního a morbidního pěvce smrti, který se vymyká z užitečných a potřebných úkolů společenského rozvoje i národního vzestupu, počíná se pozoruhodná cesta moderní české poezie. Zůstaneme-li u posledního půlstoletí našeho věku, tedy i v něm, třebaže mnohé básnické texty z období potlačování od padesátých let do současnosti leží dosud v soukromých rukopisech očekávající své vzkříšení, až se konečně i v Čechách srovná hodnota básnických výpovědí, a na podružné místo klesne vše dočasné a poctami nadměrně vynášené.

Uvedme příklady básnického osudu tří českých tvůrců, kterým zatím vrcholí humanitní a existenciální vývoj naší poezie minulého a tohoto století.

V díle Františka Halase vepsala svá trvalá znamení tragédie moderního člověka v takové intenzitě, že je v Evropě málo podobných svědectví. Nejdůsledněji u nás obrátilo se v původní pra-

men básnického – a rovněž i lidského vidění. Kdežto v jiných zemích vznikaly první odstavce teoretického existencialismu, tento básník jej vyjádřil před mnohými svým básnickým osudem, neodvozeným konkrétním dílem. (Připomeňme si odtažený prožitek milenecké dvojice ze Sartrova románu Cesty svobody. Jen jako pozadí jejich noci se odvíjejí kruté hodiny mnichovské katastrofy, kdy zvůle i slabost přihlízejících likvidují obětovanou zem, jejíž tragedii prožívá a zbásňuje František Halas). Život člověka i život společnosti ohrožené ve své základní fyzické i duchovní existenci, připravené o svobodu, jistotu života a perspektivy naděje, stal se jeho osnovou. Halas střeživ milostné posvěcení života napsal výsostné básně smrti a nicoty. V tomto výboji mezi dvěma póly, mezi bytím a nebytím, mezi ano a ne, mezi slovem a mlčením, probíhal urputný zápas, jež zaznamenával s naléhavostí biblického zjevení.

Jen několik krátkých let bylo krutě odměřeno Jiřímu Ortenovi, aby z jeho samoty vytryskly básně, jaké v kontextu evropské i světové poezie známe jen ojedinele. Narodil se právě před šedesáti lety, 30. srpna 1919, a navždy zmlkl po tragické katastrofě 1. září 1941. Básník vyhanců, tlumočitel úzkosti, věštitel zkázy. V tomto obklíčení běsy urputný milenec dočasných, nežných věcí světa vyjádřil ve svých sbírkách a denících mnohem víc než jen stav ohroženého jinošství. Vyrostl v básníka lidského údělu vydaného na pospas. Prožil jej sám na střepech své volnosti, a po něm milióny, kterým nelidskost na všech stranách světa připravila ve století rozumu a pokroku nejstrašlivější

krvavé litice. «K ničemu jinému nebyl jsem zrozen na tuto zemi, než abych svědčil». píše do deníku po okupaci české země v březnu 1939. Jen jediné svobodné rozhodnutí mu zbylo: najít útěk ze zoufalství takové existence v neexistenci, v návratu a přimknutí k matce.

Jiří Orten živořil svůj čas, ale předznamenával i to, co přijde po pádu násilí, až oblečeno v osvoboditelské uniformy začne nastolovat polopravdy a polosvobody. «Dlužen pranikomu/vlažné vyplivoval/strašně ducha lačen/do žalmů rostl» napsal po jeho smrti František Halas a otiskl své rekviem navzdory násilnické moci, zatímco příští nositelé zásluh zalézali za desatery pečetě. Osm let po smrti Jiřího Ortena odchází i Halas. Stačí ještě napsat:

«Zatímco tamtém poskakují ohryzky
myslet musím na jablko
na velikost obav spíš
než na malost jistot
Kručí to ve mně děsem
a nic není po ruce»

A vzkazuje, když za ním přijdou mladí, aby neproměnili svou čistotu v pochlebování moci, aby se nedali zlákat k posluze katovství, aby vytrvali v obraně svobody a vzepřeli se každému poslušenství nepravdy: «Rozlišujte lidství od stranicí... Budte poslušni myšlenky a ne hesla... Stavte se do opozice proti každé lži... Dověšením revoluce je svoboda. Budte ohniskem jejího záření... člověk se stává zase mírou věcí, jeho důstojenství musí být obnoveno... Budte paličáci než kejvalové... Není větší slávy života než boj za spravedlnost».

Sotvaže František Halas zemřel, už jeho bezbranné dílo proklínali, vyhošťovali a obestavěli hranicí lži představitelé vládnoucí ideologie, aby bylo pokořeno a vyhlazeno... Marně, protože básníkovo dílo nelze zničit usnesením, zákazy nebo policejní mocí. Ostatně podobný úděl byl určen také Ortenovi, který měl být vymazán z mapy české poezie. (Leč, až se budou jednou psát pravdivě dějiny, dílo Halase a Ortena bude v popředí, kdežto dávno zapomenutá jména jejich inkvizitorů budou připomenuta nonpareillem pod čarou).

Dílo třetího básníka, jež sluší jmenovat s Halsem a Ortenem, rozvíjí se od líbezných juvenilií dvacátých let až k současnosti podávajíc tak ojedinělé svědectví, čím vším může být člověku poezie.

Kdežto hlas jeho básnických druhů stal již od první básně patos smrti. Jaroslav Seifert nazíral a žil druhou stránku života a vydal o její jarní skvělosti poznání tak věrné a lidské, že i on se tím přiřadil k vrcholům světové poesie. Neuvízl však nikdy v povrchním vidění růžového sadu světa. Ostatně nenastal v něm žádný přelom, jak rádi vidívají milovníci kapitol a odstavců. Nikoliv náhodně byl terčem hrubých a lživých útoků komunistické kritiky v padesátých letech. Záminkou se tehdy stala jeho sbírka Píseň o Viktorce, v níž z básnil čistotu tragického života. Přes smetiště zločinů oněch let, a jim navzdory, vzývá štěstí lidské lásky:

«Ty, lásko, pozdravena buď,
buď věčná, skutečností jsi-li.
A jsi-li snem, jen neprobuď
mé oči, i když den je bílý.
Člověk je šťasten, třeba šíjí,
ty, lásko, pozdravena buď»

Seifertův zpěv zral pod stínem pravdy a života a tedy i smrti již od počátku, aby logicky dokončil, co bylo odepřeno Halasovi i Ortenovi, básně svobody, lidskosti, aby se postavil proti násilí nepravd a držel stráž básnického slova.

Rád bych ocitoval i z jeho posledních veršů, leč ony napsány a nevydávány kolují mezi námi jako za dávných pustých dob jen v opisech, které se rychle vracejí. V paměti však zůstávají básně Morového sloupu i Deštníku z Piccadilly, které se vsáklý do čtenářů jako milostidárný déšť. Poezie charakteru, který se zhusta odkládá ve světě našich dnů jako obnošený šat, poezie života, který neudusí žádná přesila.

Nehodláme jistě vnucovat českou poesii Evropě, neboť vznikla v této osudové zemi napsána obdivuhodným jazykem stvořeným k básnění a určena lidem, kteří rozumí i jejímu tichu a mlčení. Přesto však Evropa se sama dřív nebo později s ní seznámí a pochopí, že v Čechách byla vytvořena poezie také evropského osudu, evropského svědomí, cti a varování. A vezme ji za svou.

Praha, říjen 1979

K úmrtí Dana Kulky

Sochař Dan Kulka, jeden z nejpozoruhodnějších sochařů v Izraeli zemřel náhle ve věku 41ti let. Narodil se v roce 1938 v Československu kde po ukončení výtvarné školy absolvoval Vysokou školu umělecko-průmyslovou v Praze pod vedením profesora Kavana.

Jedna z jeho prvních prací je hlava Franze Kafky vytesaná v kameni. Pražský spisovatel ovlivnil svými spisy a názorem na svět mladého sochaře i jeho tvorbu. Po okupaci Prahy sovětskými vojsky uprchl Dan Kulka do Rakouska, odkud cestoval koncem 1968 do Kanady, kde brzy vzbudil pozornost svými pracemi.

Od roku 1971 žil v Izraeli. Tam rozšířil sochařskou tvorbu o litografii a malbu. V Izraeli měl několik samostatných výstav podobných výstavám v Brně, v Praze a v Torontu.

Značný ohlas měla tragická Kulkova plastika která symbolicky vyjadřuje přepadení Československa jako duchovní znásilnění. Vytvořil ji první den po vpádu sovětských vojsk v Praze a odlil později do bronzu v Kanadě.

Z abstraktních monumentálních prací, které vyjadřují nevšední talent Dana Kulky jsou dvě nejzralejší a nejpůsobivější umístěny v Jeruzalémě. První – VZLET – instalovaná v roce 1976 v areálu školy v Gilo dává představu letu ptáka nebo letadla. Bronzová socha zakotvená na podstavci z jeruzalémského kamene 2 m vysokém shlíží na panorama Jeruzaléma.

Druhá bronzová socha – KLÍČENÍ – byla postavena v roce 1977 v jeruzalémské čtvrti Ramot na podobném kamenném sloupu. Je působivější než VZLET. Vyjadřuje vítězství života nad smrtí souhrou tvořivých přírodních sil.

Jak se sestavovala dělnicko-rolnická vláda

ZDENĚK MLYNÁŘ*

Ráno 22. srpna jsem se musel rozhodnout, zda odejdu na shromáždění delegátů XIV, sjezdu KSČ do Vysočan, nebo zda půjdu do budovy ÚV KSČ zjistit, jak vypadá situace. Už v noci jsem dostal informaci, že předchozího dne – zatímco jsme byli internováni v Dubčkové pracovně – promoskevská skupina vedení strany, představovaná hlavně Bilákem, Indrou, Jakešem a Kolderem, přišla do stranického hotelu «Praha» na schůzi asi 50 členů ÚV KSČ. Věděl jsem také, že na této schůzi zaznívala vystoupení, naznačující ochotu určité frakce v ÚV KSČ nastoupit cestu kolaborace se Sovětskou armádou, že tam zvolili jakousi skupinu v čele s Bilákem, kterou pověřili jednáním s velitelem okupačních vojsk atd. To všechno nejenom odporovalo slovům sovětského plukovníka o jednáních za účasti Dubčeka, ale potvrzovalo, co jsem si včera myslel při zatýkání Dubčeka a dalších členů stranického vedení jménem «revolučního tribunálu» a osobně Aloise Indry. Bylo možné, že promoskevská skupina se pokusí sestavit nějaké nové, kolaborantské vedoucí orgány KSČ i státu. Považoval jsem za nejdůležitější zjistit o tom něco určitějšího. Proto jsem si domluvil způsob spojení s lidmi na mimořádné schůzi delegátů XIV. sjezdu ve Vysočanech a odejel do budovy ÚV KSČ.

Před budovou stály dál tanky, byl tam i vojenský kordon, ale na služební průkazky ÚV KSČ byl dovolen vstup. Uvnitř už budova vojensky obsazena nebyla – alespoň ne viditelně. Naše kanceláře byly volné. Z vedení strany se tam sešla následující skupina: Bilák, Indra, Kolder, Jakeš, Lenárt, Švestka, Piller, Barbírek, Rigo, Sádovský a já. Tedy celkem jedenáct členů vedení z celkového počtu 22 členů. Chyběli členové předsednictva, včera zatčení: Dubček, Černík, Smrkovský, Kriegel, Špaček a Šimon. Z ostatních chyběli tři členové sekretariátu: Císař, Slavík a Erban. Nemohu se upamatovat, kde byl tehdy další jeho člen – Oldřich Voleník, zda chyběl, nebo byl v budově ÚV KSČ i při následujícím jednání. Stejně tak si nepamatuji na roli A. Kapka, myslím však, že ten den chyběl. Navíc se ale na schůzi zbytku stranického vedení objevili dva lidé, kteří k tomuto vedení vůbec nepatřili, i když byli členy ÚV KSČ: generál Rytíř, bývalý náčelník generálního štábu za Novotného, a ministr vnitřního obchodu Černíkovy vlády Pavlovský.

Schůzi začal řídit Bilák. Odůvodnil přítomnost Rytíře a Pavlovského tím, že včera na schůzi členů ÚV KSČ byli spolu s ním a dalšími zvoleni do deputace, která vyjednávala s velitelstvím sovětských vojsk. Pak přešel Bilák k informaci o výsled-

cích tohoto vyjednávání: podle něho jednání s velitelstvím vojsk a se sovětským velvyslanectvím bylo vůbec hlavním předpokladem jakéhokoli vyřešení situace. Žádal, aby torzo vedení strany v tomto smyslu vydalo pokyny krajům a také státním orgánům – aby se samo vyhlásilo za orgán, který vede vyjednávání na «nejvyšší úrovni».

Společně se Sádovským jsem vznesl otázku, co je s Dubčkem a dalšími. Konkrétní odpověď Bilák dát nedovedl, uvedl jen, že dostal ujištění, že soudruzi jsou v bezpečí, pod sovětskou ochranou. V další diskusi se pak i jiní účastníci – Piller, Barbírek, Rigo a snad dokonce i Švestka a Lenárt – ztotožnili s návrhem, že jakékoli jednání musí především usilovat o navázání kontaktu se zatčenými členy vedení strany. Proti Bilákovu návrhu, aby se tedy znovu utvořila nějaká deputace, zvítězil naopak návrh, podle něhož celý zbytek vedení strany bez výjimky má vést další jednání – a to nikoli s velitelstvím vojsk, ale s velvyslancem. Prvním požadavkem bylo žádat Červoněnka o spojení s Brežněvem a tomu pak předložit požadavek, aby šest zatčených členů vedení strany bylo propuštěno a aby jakákoli další jednání pak vedlo stranické vedení kolektivně. Těmtó z několika stran vysloveným návrhům otevřeně neodporovali ani Bilák, Indra, Kolder a Jakeš. Naopak – vše akceptovali a Bilák se odebral telefonovat Červoněnkovi.

Asi kolem poledne se dosáhla dohoda s Červoněnkem a všech jedenáct členů stranického vedení mělo odejet na sovětské velvyslanectví, odkud přislíbili spojení s Kremlem (přímá telefonní linka z budovy ÚV KSČ byla zásahem vojáků od včerejška vyřazena z provozu). Bilák zároveň oznámil, že odvezení zajistí Sovětská armáda svými vozidly. Kupodivu však všichni přítomní – s výjimkou Biláka a Indry – odmítli tento způsob dopravy. Bilák s Indrou tedy odešli na dvůr, kde stály připraveny sovětské pancéřové vozy – a ostatní nasedli asi do čtyř aut ÚV KSČ a odejeli na sovětské velvyslanectví.

Okolí velvyslanectví bylo samozřejmě několika násobně obklíčeno hradbou tanků, pancéřových vozů a kordony vojska. Uvnitř budovy, na schodišti a na chodbách to vypadalo jako ve vojenském ležení: vojáci, uniformovaní i civilní příslušníci KGB tu v plné zbroji leželi i seděli na schodech, stáli u všech vchodů a oken. Vpustili nás do místnosti vedle Červoněnkovy kanceláře, kde na stolech byla vodka, koňak, víno, obložené chlebíčky, kaviár – ale nebyl tam nikdo, kdo by s námi jednal. Soudruh velvyslanec se omlouval a vzkazoval, že máme počkat.

Čekali jsme tedy a nic se nedělo. Asi za půl hodiny mě vyhledal neznámý civilista, zřejmě příslušník sovětské bezpečnosti, a žádal o rozhovor. Vyšel jsem s ním za dveře a on mi sdělil, že mě pozdravuje jeden z mých někdejších spolužáků z

Z kníky «Mráz přichází z Kremle», vydal INDEX, 5 Köln 41, Postfach 410511, NSR.

Moskvy, o němž jsem věděl, že je podplukovníkem KGB. Zároveň neznámý řekl, že mi může poskytnout pomoc. Odpověděl jsem, že nevím, jak by mi v dané situaci mohl pomoci – ledaže by zařídil, aby přišel Červoněnko a měli jsme možnost mluvit s Brežněvem. Zasmál se a prohlásil, že na to jeho kompetence nestačí. Vzpomněl jsem si v tu chvíli, že se vlastně potřebuji telefonicky spojit s lidmi, udržujícími styk s mimořádným sjezdem strany a že z budovy velvyslanectví to bude obtížné. Řekl jsem mu tedy, že mám ještě jednu, mnohem menší prosbu: zatelefonovat si, pokud možno telefonem zvláštní sítě, který tu někde musí být. A v tom mi opravdu pomohl: ukázal mi místnost, kde byl zvláštní telefon. Odtud jsem pak během dalších hodin celkem třikrát podal zprávy o průběhu jednání, které pak oznamovali dále (byť i poněkud zkresleně) delegátům mimořádného sjezdu strany.

Vznikla tak mimochodem i komická situace. V místnosti, kde jsme nejdříve čekali na Červoněnka a pak s ním jednali, bylo rádio. Z něj jsme slyšeli podrobné zprávy o jednání sjezdu ve Vysočanech a vůbec zprávy všeho druhu. Mezi nimi zazněla i zpráva, že na sovětském velvyslanectví promoskevská skupina předsednictva ÚV KSČ jedná o kolaborantské vládě, že někteří členové do ní hodlají vstoupit a jiní naopak odmítli. Mezi přítomnými to vyvolalo zděšení. Drahomír Kolder několikrát hlasitě vykřikoval: Kurva, jak to můžou vědět? Nikdo mu neodpověděl. Bylo vidět, jakým deprimujícím dojmem to působí i na ostatní. Cožpak si ani tady nemohou být jisti? Že bych třeba já mohl telefonovat Červoněnkovým telefonem – to nenapadlo nikoho.

Čekání na Červoněnka trvalo několik hodin. Déle než hodinu chyběl mezi námi i Biľak s Indrou, kteří jediná cestovali sovětským pancéřovým vozem. Když konečně dorazili, vysvětlilo se jejich zpoždění právě tímto dopravním prostředkem. Pancéřový vůz vyjel od budovy ÚV KSČ, přešel most přes Vltavu – a na druhém břehu byl zablokován, protože došlo k nějaké havárii tramvaje a sovětských vojenských aut. Pancéřový vůz odtud nemohl ani vycouvat. Velitel vozu nabídl Biľakovi a Indrovi, aby přesešli do jiného auta. Ale kolem byl dav zvědavých Pražanů – a oba se báli ukázat na veřejnosti, jak vylézají z pancéřového auta okupantů. Seděli tedy skoro hodinu uvnitř pancéřové obludy, do níž navíc pražilo srpnové slunce. Přijeli v zuboženém stavu a prachmizerné náladě.

Odpoledne konečně přišel Červoněnko. Vyslechl žádost o spojení s Brežněvem a zase odešel. Asi po hodině se znovu vrátil a řekl, že s Moskvou bohužel nefunguje telefonické spojení. Navrhl jsem mu, že by snad mohl použít spojení, které má velitel vojsk, generál Pavlovskij. Ani tam ale spojení nefunguje – drze tvrdil Červoněnko. Řekl jsem, že to musí být strašná situace, když se celá armáda nemůže dovolat třeba maršála Grečka – a on klidně odpověděl, ano, je to situace velmi nepříjemná. A pak přišel Červoněnko rovnou k věci: dalším čekáním se prý zbytečně ztrácí drahocenný čas, spojení se časem získá a pak bude možné dohodnout i další postup s Dubčekem, Černíkem a ostatními členy politbyra. Ale do té doby by on sám radil konkrétně uvážít, jak pro tuto mimořádnou dobu ustavit i mimořádný orgán. Ten by měl sloužit funkci vedení strany a státu, měla by to být

revoluční dělnicko-rolnická vláda. On osobně se domnívá, že právě zde přítomní soudruzi by měli tvořit její základ, neboť mají jak dosavadní legalní funkce, tak i důvěru sovětských soudruhů. Doporučil, abychom o tom uvažovali a zase odešel.

Situace tedy byla jasná a začala debata. Tehdy už bylo přítomno oněch jedenáct členů stranického vedení, které jsem vyjmenoval, navíc ministr O. Pavlovský a dále Šalgovič, který už byl na sovětském velvyslanectví, když jsme tam přijeli. Naproti tomu generál Rytíř, pokud se pamatuji, při jednání na velvyslanectví už nebyl.

Zprvu debata vážla, nebylo nikoho, kdo by věcně něco navrhoval. Pak Vasil Biľak zformuloval rámec jednání: nejde vlastně o nic jiného, než na čem jsme se dopoledne dohodli. Než se však dočkáme spojení s Moskvou, můžeme předběžně připravit návrh, o němž hovořil soudruh Červoněnko. On sám to považuje za správné. Definitivní bude ovšem rozhodnutí až po jednání s těmi, kdo tu zatím chybějí.

Pro Jana Pillera to byla situace příliš vyhrocená, které by se asi nejráději byl vyhnul, – a snad také měla být vyřešena otázka, jak se v této choulostivé chvíli zbavit mne a Sádovského, neboť z dosavadního našeho vystupování se dalo usuzovat, že se k chystanému podniku nepřidáme. Proto Piller navrhl, aby on, já a Sádovský jsme odjeli do Vysočan jako delegace předsednictva ÚV KSČ a tam pomohli usměrnit jednání sjezdu. Z rádia jsme věděli, že shromáždění delegátů se už prohlásilo za sjezd KSČ a že se tam volí nový ústřední výbor strany. To jsem za sebe odmítl s odůvodněním, že toto vedení, které se tu má zabývat návrhem na jakousi revoluční vládu, nemůže mít s vysočanským sjezdem nic společného a já odmítám roli prostředníka mezi nimi. Mimoto jsme se ráno usnesli, že s Červoněnkem má jednat celé vedení a já z tohoto jednání nyní neodejdu. Sádovský také odmítl. Tím se ovšem situace stala neřešitelnou: z přítomných si nikdo jiný nemohl dovolit objevit se s Pillerem ve Vysočanech, a sám Piller dost dobře nemohl představovat «delegaci» – tak z návrhu sešlo.

Začala asi dvouhodinová debata o složení revoluční dělnicko-rolnické vlády, jež by měla být i vedením strany. Touto krkolomnou konstrukcí – jak tvrdili někteří diskutující – by se vlastně postupovalo i v souladu s usnesením předsednictva ÚV KSČ z předminulé noci, podle něhož všichni mají zůstat ve svých legálních funkcích. Protože však smyslem všeho bylo nastolit nové vedení, museli být přece jenom dosazeni i noví šéfové. Navrhovalo se, aby stranické záležitosti a stranický aparát řídil Vasil Biľak, vládní záležitosti Alois Indra.

Říkám-li navrhovalo se, pak proto, že návrhy skutečně postupně vycházely z diskuse. V ní vystupovala jako zjevně sehraná a o věci předem domluvená následující parta: Biľak, Indra, Kolder, Jakeš, Lenárt, Švestka a Pavlovský. Snad k ní patřil také Piller, ale jeho chování někdy – možná ovšem, že záměrně – naznačovalo kolísání. Barbírek a Rigo, myslím, nebyli do věci předem zasvěceni a často rušili celý scénář. Šalgovič, pokud si vzpomínám, během debaty o složení revoluční vlády většinou nebyl přítomen. Sádovský a já jsme nepatřili do hry.

Vasil Biľak přijal funkci nového šéfa strany s předstíraným zdráháním. Doprovodil svůj souhlas

frázemi o tom, že dostane-li se mu tak velké důvěry ostatních soudruhů, pokusí se podle svých sil a svého svědomí nenechat stranu v tak těžké chvíli napospas osudu. V případě Indry však došlo ke komplikaci. Když se také začal formálně zdráhat, dal mu někdo v diskusi za pravdu a řekl, že by takovou funkci neměl přebírat. Myslím, že to snad první vyslovil Sádovský. Já jsem se přidal a navrhl, aby se k věci vyjádřil Lenárt: byl už předsedou vlády za Novotného, proč by nemohl být i teď? Tento návrh podpořil někdo další, snad Barbírek. Lenárt se přihlásil o slovo a odmítl – s odvoláním na to, že podle usnesení předsednictva on zůstane ve své funkci! Jako by to neplatilo i pro Indru nebo pro Biláka.

Tím ovšem vznikl vážný zádrhel v tak historicky významném jednání a Vasil Bilák se snížil až k tomu, že přišel ke mně a pošeptal mi do ucha: Indra to vezme – on je teď jen unavený, už je mu všechno jedno. Indrovi snad v té době bylo už opravdu všechno jedno, osobně nevyvinul žádné úsilí k překonání mrtvého bodu jednání, a tak, aniž se uzavřela otázka šéfa vládní moci revolučních dělníků a rolníků, přešlo se k odpovědnosti za jednotlivé resorty politické a státní správy.

Oldřich Pavlovský mě navrhl do role stranicko-státního šéfa pro úsek kulturní politiky a tisku. I kdybych to bral vážně, musel bych tím být dotčen: méně vděčnou funkci si v dané chvíli bylo těžko představit. Postavil mě tím ovšem do situace, kdy jsem musel říci svůj názor. Nechtěl jsem už teď dát najevo, že vůbec s celým tímto orgánem nechci mít nic společného, neboť prostě se vyřadit z dalšího jednání už v tomto stadiu a tady, v budově sovětského velvyslance, by bylo krátkozraké. Řekl jsem tedy, že snad důležitější je nejdříve probrat závažnější úseky – například ministerstvo vnitra. Kupondivu však tuto funkci nechtěl nikdo z přítomných. Pamatuji si, že Jakeš se výslovně vzpíral, když navrhli jeho.

Nečekaně a náhle zasáhl do debaty Emil Rigo prohlášením, že on vůbec nechce být žádným ministrem v žádné vládě a že teď, měl-li by být ministrem, nemůže být dál ani ve vedení. Také Barbírek trval na tom, že je funkcionářem Slovenské národní rady a nechce být ministrem v Praze, protože chce zůstat v Bratislavě. Byla to zcela jistě neplánovaná prohlášení obou těchto nejméně významných členů předsednictva ÚV KSČ a značně narušila celý scénář. Bilák, Kolder, Lenárt a další začali Riga zdlouhavě přesvědčovat, že by mohl být i ministrem.

Emil Rigo byl v dějinách komunistického hnutí prvním a možná posledním Cikánem, který zaujal místo člena předsednictva strany. Měl v některých okamžicích nezdolnou a těžko ovlivnitelnou povahu svého národa – a jeho nechuť k ministerskému křeslu byla prostě neotřesitelná. Teprve Červoněnko, když se nakonec znovu objevil, lehce zvládl Rigův problém. Ale to víte, soudruhu Rigo, že nemusíte být ministrem. Zůstanete na svém závodě, ve Východoslovenských železárnách – ale budete členem dělnicko-rolnické vlády právě tak, jako jste byl doposud členem předsednictva. Když Červoněnko takto laskavě promluvil – Rigo klidně dodal, že to je tedy možné, proč by nebyl.

Čas plynul, debata stále nevedla ke konkrétním závěrům, a když se nakonec znovu objevil Červo-

něnko, zjistil ke své nelibosti, že pořád ještě nemá revoluční vládu. Ba dokonce ani jejího předsedu. Byl už večer, podle plánu zřejmě mělo být všechno už dávno hotovo, a tak Červoněnkovi nezbývalo, než přiložit sám ruku k dílu. Oznámil, že právě jednal s prezidentem Svobodou a sdělil mu, že mu z této schůze vedení KSČ brzy oznámí návrh na další postup – a proto tedy musíme už dojít k závěru.

Bylo jasné, že rozuzlení dále nelze odkládat. Poradili jsme se šeptem se Sádovským, že vystoupíme s odmítnutím celé koncepce a dalšího jednání a znovu se vrátíme k původnímu požadavku: sejít se s Dubčekem a dalšími a pak teprve jednat. Zároveň jsme si také řekli, že je pak nutné dostat se z této budovy se zdravou kůží a nesejít se s Dubčekem někde, kde ho právě teď mají. Nevěděli jsme, kde to je, Červoněnko dokonce přímo lhal, že Dubček i ostatní jsou na území Československa. Byla by to pravda, pokud by se uznávaly předválečné hranice, neboť všichni zatčení byli oné noci na území Zakarpatské Ukrajiny, rozmístění po dvou v barácích KGB.

Zmínkou o jednání s prezidentem Svobodou mi Červoněnko vnukl nápad, který – jak se mi zdálo – umožňoval všestranně přijatelné řešení situace. Přihlásil jsem se o slovo a podal návrh, jak by se mohlo dále postupovat. Řekl jsem, že podle ústavy ČSSR je možné, aby prezident republiky předsedal vládě, není-li její předseda schopen vykonávat tuto funkci. Že přece zatímco my tady zasedáme, existuje dále vláda republiky, byť i bez předsedy. Že tu soudruh Indra sám řekl, že by snad nemohl vést vládní záležitosti. Nedospěli jsme ani k dohodě o odpovědnosti za různé vládní resorty, které přece mají nyní své ministry. Navrhuji tedy, aby celé naše shromáždění jelo na Hrad k prezidentovi a aby se tam jednalo dále. Pokud jde o mne osobně, odmítám převzít jakoukoli funkci v orgánu, o němž se tu jednalo jako o revoluční dělnicko-rolnické vládě. Byl by to pokus vyměnit existující ústavní orgány v rozporu s výslovným usnesením předsednictva ÚV KSČ a pokud vím, i se stanoviskem prezidenta, který se tohoto jednání předminulé noci účastnil. Situace je neřešitelná, pokud se nezačne jednat o faktu vojenské intervence a o odchodu vojsk.

Zhruba ve stejném duchu promluvil i Sádovský. Červoněnko zůstal navenek klidný, ale byl si zřejmě vědom, že jeho plán na sestavení revoluční vlády mu nevyjde. Vycházel přitom i ze svého jednání se Svobodou, který – jak jsem se později dozvěděl – už odmítl jeho náznaky v tomto směru a žádal, aby mu umožnili odletět do Moskvy s vládní delegací. Vláda pod vedením L. Štrougala tehdy zasedala na Hradě – což jsem já ovšem nevěděl.

Nejprve se však Červoněnko obrátil ke mně a začal mě přesvědčovat, že je chyba, odmítám-li účast v novém vedení. Podle jeho názoru jsem schopný člověk a není důvodu, abych to odmítal. On sám chápe, že se mi nyní všechno jeví neřešitelné, že se mi zdá, jako by se všechno zhroutilo. To je však krátkozraká úvaha. Je nutné dívat se na věci perspektivně. Za pět let, podobně jako v Maďarsku, se všechno bude jevit jinak, to, co se dnes zdá nezhojitelné, se zahojí. Měl bych uvažovat o budoucnosti lidu, strany i své osobní – a ne propadat momentálním emocím. Přece si nemohu

myslet, že vojska, která přišla, teď mohou odejít: co by se pak dalo v této zemi?

Opravdu si nemyslím, odpověděl jsem, že když už udělali rozhodnutí o intervenci, tak dnes nebo zítra odejdou. Chyba je však v tom, že vůbec přišli. Tím udělali krok, který bude mít tak dlouhodobé následky, že situace se zdaleka nevyřeší ani za pět let. V Maďarsku se také nevyřešila – co se stalo, nemůže se odestát. Ale v každém případě trvám na tom, aby se jakékoli další jednání vedlo na nejvyšší úrovni – a znovu navrhuji odejet na Hrad a žádat to, co jsme žádali na začátku: spojení s Dubčekem a dalšími.

Rozpředla se kratší debata – a kupodivu proti návrhu, aby se další jednání konalo na Hradě, se nepostavil nikdo. Sám Červoněnko se přeptal ještě podrobněji na možnost ústavního řešení za účasti prezidenta republiky – a pak návrh také přijal.

Bylo už pozdě večer, kolem jedenácté hodiny, když jsme v doprovodu sovětských důstojníků a pancéřových vozů dorazili na Hrad. Červoněnko už byl napřed znovu u Svobody a zřejmě mu přednesl návrh, aby převzal předsednictví vlády. Černíkova vláda, řízená Štrougalem, byla v sousedním sále téměř v plném složení. Seděli jsme a čekali. Diskutovalo se o tom, kdo jménem torza vedení strany bude Svobodovi tlumočit návrhy z jednání na sovětském velvyslanectví. Nakonec tím byl pověřen Piller – Bilák a Indra se k tomu neměli.

Pak se otevřely dveře vedlejší místnosti, v níž úřadoval Svoboda. Vyšel z nich rozčilený Červoněnko, přešel naším sálem a odešel. Za chvíli se objevil Ludvík Svoboda. Byl rozrušený, ale dobře se ovládal, držel se po vojensku zpříma, mnohem výrazněji než jindy. Pozdravil se s námi a navrhl, aby se dalšího jednání zúčastnili zástupci vlády, která zasedá vedle. Odešel k vládě a pak se, pokud si pamatuji, vrátil se třemi členy vlády: Štrougalem, Macháčovou a Kučerou.

Štrougal se u stolu posadil proti mně a šeptem se zeptal: Oč jde? Napsal jsem na kousek papíru: Jde o to, zda vstoupíš do revoluční dělnicko-rolnické vlády. Poslal jsem papírek Štrougalovi, ten na něj chvíli překvapeně koukal, pak cosi připsal a poslal mi papírek zpět. Byla tam otázka: Co to je? Než jsem mu však mohl odpovědět, začal Piller přednášet návrhy z jednání na sovětském velvyslanectví*.

Jakmile Piller domluvil, přihlásil jsem se o slovo spolu se Sádovským a oba jsme opakovali – i s odůvodněním, které už jsme řekli Červoněnkovi – své rozhodnutí, že do navrhované vlády nevstoupíme. Svoboda se potom zeptal, zda všichni ostatní souhlasí. Štrougal za vládu velmi rezolutně a kategoricky odmítl Pillerovy návrhy. A nato prohlásil Ludvík Svoboda: To, co mi tady navrhuje, udělat nemohu a nikdy neudělám. Kdybych něco takového udělal, národ by mě musel vyhnat z tohoto Hradu jako prašivého psa!

Vyložil pak svou koncepci: odjede do Moskvy a

bude jednat s Brežněvem o návratu Dubčka, Černíka, Smrkovského a dalších. Už předtím sdělil Červoněnkovi, že chce postupovat jedinečně tak. Nyní je už věc dohodnuta a ráno odlétá. Budou ho provázet tři členové vlády: její místopředseda Gustav Husák, ministr obrany Martin Dzur a ministr spravedlnosti B. Kučera, který není komunist a bude tedy také zástupce jiných složek Národní fronty. Navrhuje, aby i zbytek předsednictva ÚV KSČ vybral tři své členy, kteří ho budou provázet do Moskvy. Mluvil dále o tom, že zná soudruha Brežněva, zná osobně sovětské maršály, proto není možné, aby se celé to tragické nedorozumění nevysvětlilo. Věří, že jeho přímým jednáním se v Moskvě všechno urovná. A nakonec prohlásil: Až budou pak sovětské vojáky odtud odcházet, uvidíte, že lid je zase zasype květy – jako v roce 1945!

Protiklad první a poslední věty tehdejšího Svobodova projevu mě ohromil. Nemělo to však být poslední překvapení, které jsem zažil ve styku s Ludvíkem Svobodou. Tehdy, v noci 22. srpna 1968, bylo rozhodující, že Ludvík Svoboda definitivně zmařil úsilí o vytvoření kolaborantské vlády. Politicky vzato v tom nepochybně rozhodující úlohu sehrál celonárodní, již dva dny nepolevující odpor proti okupaci a také jednání XIV. sjezdu KSČ ve Vysočanech. Faktem však zůstává, že při zmaření tohoto moskevského plánu byla velmi důležitá i osobní role Svobody a neměla by se přehlížet pro jeho další vývoj a jeho už neblahou politickou roli.

Svobodova slova působila na torzo stranického vedení ne jako studená sprcha, ale doslova jako výprask. Vasil Bilák vypadal jako zpráskaný. Najednou bylo vidět, že je to přece jen prostě nedoučený krejčík, plný ambicí, touhy po moci a zloby, který však teď má především strach. Seděl skrčen, nedíval se nikomu do očí, nervozními, trhavými pohyby mnul něco v ruce – a kdo na okamžik zachytil jeho pohled, viděl v očích strach, nezměrný, až živočišný strach z debaklu v osudové chvíli. Zpráskané zbytky předsednictva strany musely však ještě ze svého středu vybrat Svobodovy průvodce. Stali se jimi Bilák, Indra a Piller.

Té noci jsem s Ludvíkem Svobodou mluvil asi půl hodiny ještě mezi čtyřma očima. Vykládal mi, jak mu telefonovala nějaká žena, že by se snad z protestu proti okupaci měl zastřelit. Jak jí vyložil, proč to neudělá: cítí povinnost situaci vyřešit. Ta žena mu prý řekla: Ach, pane prezidente, ale bylo by to krásné, kdybyste se zastřelil. Nevím sice, jak neznámá žena dostala telefonické spojení s prezidentem – ale konečně v těch dnech bylo možné všechno. Možná ale, že to byl nějaký Svobodův blud. Slyšel jsem pak ještě od několika lidí, že byli svědky, jak Svoboda na totéž téma vykládal příhodu poněkud pozměněnou. Nesporně však i další Svobodovy řeči oné noci svědčily o podivných cestách jeho myšlení. Říkal, že hlavním cílem jeho cesty je, aby se vrátil Dubček, Černík a Smrkovský. Je přesvědčen, že toho u Brežněva a sovětských maršálů dosáhne. A pak soudruh Dubček podá demisi – řekl bez přechodu – a všechno se srovná. Než se se mnou rozloučil, Svoboda mě ještě ujistil, že nikdy, do smrti nezapomene na nikoho, kdo s ním v této těžké chvíli stál. Ať se bude dít cokoli, na to se všichni, kdo s ním teď stojíme, můžeme spolehnout.

* Papírek, o němž tu hovořím, s vlastnoruční Štrougalovou poznámkou se jakousi náhodou zachoval v mé kapse a měl jsem ho až do dubna 1975. Při domovní prohlídce ho pak našly orgány StB a zabavily ho. Možná, že se dočtou až v této knize, co to vlastní.

Dojel jsem domů s pocitem, že jsem snad celý den měl Jiříkovo vidění. Vlastně už třetí noc jsem nespal a nervové vypětí trvalo už déle než 48 hodin. Vzal jsem si nějaké prášky, ale sotva jsem usínal, zvonil telefon. Volal Věněk Šilhán, zvolený novým ústředním výborem KSČ na sjezdu ve Vysočanech do předsednictva strany a pověřený řízením jeho práce do Dubčekova návratu. Sdělil mi, že se na schůzi předsednictva usnesli, abych vykonával funkci tajemníka ÚV KSČ ve Vysočanech, kam mám přijet. Domluvili jsme se, že tam ráno přijedu a dohodli jsme způsob, jak.

Při cestě do Vysočan, v pátek 23. srpna ráno, jsem vlastně poprvé viděl za denního světla ulice a lidi v okupované Praze. Krátká cesta den před tím na sovětské velvyslanectví vedla ulicemi, plně obsazenými sovětskými vojáky a pak vilovou čtvrtí v Bubenči, kde nebydlel pražský lid a na pohled tam bylo klidno. Cesta ze středu města vedla teď naopak hlavními dělnickými čtvrtěmi Prahy – přes Karlín a Libeň do Vysočan. Soustředění tanků a vojska tu bylo menší než ve vnitřním městě, ale

zato obraz celonárodního odporu proti okupaci byl názorný a přesvědčivý.

Stěny domů byly všude popsány hesly a polepeny ručně vyráběnými různými plakáty. Lidé četli noviny a plakáty, které přes všechna opatření okupačních vojsk chrlily nejrůznější tiskárny. Byl to obraz města, jehož obyvatelé jsou jednotni v neozbrojeném, pasivním odporu proti cizím vetřelcům. Vlajky a státní znak v různých podobách zdobily ulice, výlohy i klopky kabátů lidí na ulicích. Na místech, kde se někdo stal obětí sovětské kulky, byly improvizované pomníčky, spousty květin a státní vlajky. Tabulky s názvy ulic byly buď strhány, nebo přelepeny jinými názvy (často například «Dubčekova třída» apod.), případně byly zaměněny za tabulky s nesprávnými názvy. Ukazatele směru pro silniční dopravu na křižovatkách byly rozbity, otočeny do nesprávných směrů, často také přemalovány různými nápisy, například «Moskva – 2000 km». Zdi domů byly někde poškozeny střelbou, stejně jako výkladní skříně obchodů, které se mnohdy změnily ve výstavu Lidové tvořivosti, vynalézavě agitující proti okupaci.

« Jedenáct špagátů... »

KAREL KAPLAN*

V listopadu 1952 skončilo před státním soudem v Praze na Pankráci hlavní přelíčení se čtrnácti obžalovanými z velezrady, špionáže a ze snahy zničit lidově demokratický systém v Československu. Na lavici obžalovaných seděli vysocí straníci a státní činitelé, ti kteří patřili k vládnoucí vrstvě země. Hlavou obžalovaných byl bývalý generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský – druhý muž ve státě, pravá ruka a nejbližší spolupracovník vůdce strany a prezidenta Klementa Gottwalda. Dále mezi obžalovanými byli dva jeho zástupci /J. Frank a B. Geminder/, jeden ministr /V. Clementis/, sedm náměstků ministra /E. Loebel, V. Hajdů, A. London, K. Šváb, B. Reicin, R. Margolius a O. Fischl/, jeden krajský stranický tajemník /O. Šling/, jeden známý komunistický novinář /A. Simone/ a vedoucí národohospodářského oddělení a ekonomický poradce prezidenta republiky /L. Frejka/. Soud se odebral k poradě o rozsudcích.

Ve stejné době se na pražský Hrad, na kterém prezidentská vlajka s heslem „Pravda vítězí“ oznamovala přítomnost hlavy státu a ústavního ochránce práv a spravedlnosti, sjížděli členové politického sekretariátu ÚV KSČ. Bylo to osm skutečných či přesněji polovičních vládců země, neboť druhá půlka moci sídlí stabilně v Moskvě.

Prezident republiky a předseda komunistické strany Gottwald je náhle svolal. Ještě ve chvíli, kdy se scházeli v malém salónu Hradu, neznali důvod schůze. Gottwald mluvil velice krátce: „Soud se čtrnácti končí. Musíme rozhodnout o rozsudku. Dáme jedenáct špagátů, ostatní doživotí.“ Vyjmenoval oněch jedenáct a tři – Loebel, London a Hajdů určené k doživotí. Z přítomných nikdo nic neřekl. Mlčení považoval za souhlas. Schůze skončila. Trvala pět minut.

Gottwald odešel do své pracovny, zvedl telefon a nechal se spojit s budovou Státního soudu, s předsedou senátu Dr. Novákem. Ohlásil mu: „Rozhodli jsme se dát jedenácti trest smrti, ostatním doživotí.“ Opět uvedl jména. Rozhovor skončil. Novák šel psát rozsudek.

Vezměme tuto tragickou událost jako výchozí bod. Obsahuje v sobě řadu otázek. Proč Gottwald vůbec přišel s tresty smrti? Musel, když nechal osoby obžalovat z takových zločinů? Vždyť rozhodoval on a jeho vedení o zatčení, sledoval jejich vyšetřování, schvaloval jejich žalobu.

Když zvláštní komise přepracovávala žalobu a prokurátor se dotazoval jaký trest má požadovat, V. Kopecký s dávkou ironie vykřikl: „To je samozřejmé, u každého to vypadá nejméně na tři provazy, ne na jeden.“ Rozehráli jednou velké drama a muselo mít odpovídající vyvrcholení.

Gottwald mohl použít svého práva a poskytnout milost. Některým odsouzeným ji vyšetřovatelé za jejich službu straně – za jejich příz-

Z knihy «Z tajných archivů KSČ», vydalo nakladatelství Albin Michel, Paříž.

nání – slibovali. Gottwald o tom nechtěl ani slyšet. /Bylo předem rozhodnuto, jak Gottwald sdělil své sekretářce, že žádosti o milost nebudou vůbec projednávány. Kde a kým, to nevím. / Dokonce učinil předběžná rozhodnutí pro případ, že se odvolají. Původní návrh soudců na odvolací řízení navrhl zkrátit na dva až tři dny a všechna odvolání nařídil zamítnout. Na toto rozhodnutí ani dokonce nesvolal „svou osmu“, ale nechal je schválit pouze perrolamem. Každý člen „mocné osmy“ si návrh přečetl a svým podpisem měl souhlasit. Nikdo nenapsal ne, nikdo nevyslovil pochyby. Odsouzení se však neodvolali.

Proč Gottwald neudělil milost a proč navrhl právě takové tresty?

Věřil obviněním, věřil, že jeho nejbližší jsou nepřátelé?

Jeden z odsouzených – Rudolf Slánský – ještě před nedávnem patřil do „mocné osmy“ a souhlasil se zatýkáním i s popravami. I ostatní z odsouzených se tak či onak podíleli na nezákonnostech.

Z politického hlediska byla věc naprosto jasná, byly to politické vraždy, ale jak se na to dívat z osobního, z morálního pohledu?

Snažil jsem se vcítit do role, kterou tehdy Gottwald hrál a čím dál tím víc ve mně dohasínaly poslední jiskry iluzí, které jsem o něm měl. Jako politik nesl za procesy plnou odpovědnost, ale jak se choval jako člověk? Věřil či nevěřil, znal či neznal pravdu? Seřadil jsem si tedy nejprve fakta, která byla nezvratná.

Slánského znal Gottwald moc dobře. Pětaadvacet let spolupracovali. Mohl se na něj spolehnout. Slánský byl jeho pravá ruka. Neudělal nic, co by Gottwald nechtěl a dělal všechno, o čem byl přesvědčen, že by Gottwald schválil. Nikdy o Gottwaldovi neřekl špatné slovo. Ještě větší obdiv, úctu a vřelu choval Slánský ke Stalinovi. Když Kopriva, ministr bezpečnosti, po Slánského zatčení v dopise Gottwaldovi popisoval atmosféru svých soukromých návštěv u Slánských, uváděl, že Slánský vždy hovořil o Gottwaldovi a Stalinovi jen v superlativech. A když Gottwald si stylizoval odpověď na Stalinův dopis z poloviny roku 1951, uváděl, že cítí odpovědnost za Slánského politické chyby. Tuto verzi dopisu však neposlal.

Ve velmi úzkém okruhu svých nejbližších si lítostivě stěžoval, že mu chtějí zatknout Frejku, ale on věří v jeho nevinu, nemůže však nic proti policii dělat. S L. Hoffmanem, svým osobním strážcem, který s ním prožíval nejrozmanitější chvíle jeho politického i osobního života, se loučil se slzami v očích. Pozval jej na večeři a ujišťoval ho, že mu věří, litoval jeho odchodu do funkce v bezpečnosti a opět zdůrazňoval svoji bezmocnost. Krátce na to vedení v čele s Gottwaldem schválilo Hoffmanovo zatčení.

Gottwald dostával denní svodky o průběhu vyšetřování a také jej několikrát osobně informoval ministr bezpečnosti i sovětský poradce. Ze zápisů o výsleších bylo zcela zřetelně cítit odpor vyslychaných k „přiznání“. Zprávy obsahovaly i záznamy odposlechů z cel a informace agentů z vězení. Zvláště z hlášení těchto agentů bylo naprosto zjevné, co si odsouzení skutečně myslí. Obdržel záznam o posledních návštěvách u odsouzených prakticky den před popravou a i z něho bylo u mnohých poznat, že neudělali to, za co je odsoudili. Navíc ještě četl poslední dopisy odsouzených, které, pravda, dostal až po jejich popravě a přesto svůj postoj k procesu nikdy nezměnil.

Slánský dokonce odmítl přiznat „obvinění“, že způsobil Švermovu smrt. Pohrozil, že před soudem odvolá i další doznání. Ministr Bacílek, který měl službu v jedné místnosti soudní budovy, kde hrál klidně šachy, jakmile se dověděl od svého náměstka, co hrozí průběhu přelíčení, volal na Hrad. Gottwald, který bedlivě poslouchal zvláště zařízený přenos soudního líčení do své pracovny, mu řekl, aby pasáž vynechal. Sovětský poradce však trval na ponechání této pasáže, neboť podle něho výpověď o zabití blízkého soudruha odhaluje morální úpadek. Bacílek tedy znovu volal na Hrad, Gottwald opakoval svůj pokyn. Teprve nyní poradce ustoupil.

Věděl i o tom, že bezpečnost používá násilí. Slánský jej již v roce 1949 informoval o krutých metodách uplatňovaných sovětskými poradci v Maďarsku. O rok později četl protokoly o hrůzách, jež prováděla vojenská bezpečnost v tzv. domečku Na Hradčanech a ve vězeňském táboře Mírov. Pravda, mohl si myslet nebo podlehnout tvrzení A. Čepičky, že taková byla praxe B. Reicina, který řídil tyto bezpečnostní útvary a že s jeho zatčením metody zmizely. Měl ovšem řadu jiných informací, věděl například o sebevražedných pokusech komunistů ve vazbě, či si mohl ve zprávě vedení strany z roku 1952 přečíst postěžování na „používání nesprávných vyšetřovacích metod“.

Dokonce věděl, jak se soudy připravovaly. Obdržel veškeré „vyhodnocující informace“ o přípravě soudního řízení s Dr. Miladou Horákovou a spol. a s katolickými biskupy. Obdobný postup při kterém se obžalovaní učili odpovědi nazpaměť, se použil v procesu se Slánským a spol. Dokonce byly jejich výpovědi nahrávány na magnetofonový pásek a některé části si nechávali předem ve stranickém vedení předvádět.

Nejdůležitější byla skutečnost, že věděl, jak je to s většinou obvinění vynesných proti obětem. Byly žalovány i za politická rozhodnutí a kroky, které usnášelo vedení strany a on sám. K odhalení lživosti obvinění si stačilo přečíst zápisy z vedení KSČ. Lapidárně řečeno v někte-

rých případech byl tedy Slánský přímo souzen za rozhodnutí, která učinil sám Gottwald.

Jak je tedy zřejmé existovalo dostatečné množství náznaků a skutečností, které Gottwald znal a které vyvracely nebo zpochybňovaly obvinění a rozsudek. Dospěl jsem tedy k přesvědčení, že Gottwald nemohl věřit ve správnost a že znal pravdu o procesu. V mém přesvědčení mě nezvyklalo ani tvrzení jeho sekretářky, že tomu věřil, což vyvozovala z poznámek pronášených z poslechu přenosu ze soudní síně, ani Cepičkova připomínka, že Gottwald byl překvapen rozsahem československé pomoci Izraeli, kterou komentoval jako zneužití jeho souhlasu k nehorázným machinacím Židů.

Nikdy jsem nepochopil, jak mohli na mé přesvědčení o Gottwaldově osobní vině a morálním úpadku reagovat mnozí bývalí vedoucí komunisté s údivem. Bylo z nich nezvratně cítit, že si myslí: A co má být? Nehájili Gottwalda, ale argumentovali velice zřetelně. Šlo přece o něj. Buďto on nebo jiný. Je přirozené, že se rozhodl pro jiného.

Pochopil jsem, že máme odlišná kritéria. Staří vlci komunistické politiky tyto důvody brali jako běžné, přirozené a v Kominterně zřejmě ustálené a schvalované. Když jsem zdůrazňoval onen morální prvek, měřítko lidskosti, byl jsem pro ně nevídaný snílek, naivka a historik, který o skutečné politice nic neví.

/ V roce 1968 jsem se ptal Gottwaldova osobního lékaře profesora Haškovce, zda-li nemoc nemohla oslabit jeho vůli, zda-li nebyla podlomena schopnost rozhodování a myšlení. Jednoznačně takovou možnost odmítl. /

Gottwald se bál pravdy. Utíkal před ní, snažil se ji přehlušit a ubíť svými projevy o správnosti procesů, svým údivem nad tím, co všechno nepřátelé chtěli a svou krutostí vůči pozůstalým. Pravda, kterou znal, se mu měnila v zrcadlo jeho svědomí. Uvědomoval si to a cítil, že nemá ani síl ani odvahy se s tím vypořádat. Jenom zvětšil svoji izolovanost od okolí a ještě více utápěl své svědomí v alkoholu. Jenže před pravdou a odpovědností státník nikdy nemůže utéci. Historie to nedovolí a nikdy nikomu nedovolila. Netrvalo dlouho a ukázalo se, že Gottwald jako politik zcela ztroskotál a jako člověk se morálně zhroutil.

Do mých úvah se vnucuje další otázka, zdánlivě nedůležitá. Gottwald navrhl jedenáct trestů smrti. Proč jedenáct, proč ne třeba devět nebo třináct? A proč vyjmul z oprátky právě ty tři, proč ne jiné? Proč například nezachránil L. Frejku, k němuž měl blízko a jemuž věřil? Které důvody jej vedly, že nerozhodl jinak? Byla to náhoda? Existovala tu nějaká racionální příčina?

Jestliže Gottwald věděl mnoho z pravdy o procesech, a přesto nechal svoje soudruhy pop-

ravit, jestliže později pociťoval vinu a jestliže bez zdůvodnění rozhodl o určitém počtu a o určitých osobách, které poslal na smrt, potom se jeví nepochybně, že tu působily i jiné síly, které rozhodovaly za ním, vedle něj, či spolu s ním.

Tento poznatek vůbec nezmírňuje Gottwaldovu odpovědnost, spíše naopak prokazuje nezvratně jeho slabost.

Studujeme-li tento proces nebo celou řadu procesů s vedoucími komunistickými činiteli, tak odpověď na otázku, kam sahají kořeny, je naprosto jasná. Politické místo určení: Moskva. Přesněji: impulsy a motivy – zájmy sovětské politiky. Způsob provedení svědčí jednoznačně o sovětských metodách bezpečnosti a justice.

Avšak procesy s vedoucími komunisty představovaly až jakousi poslední a vrcholnou fázi. Jim předcházelo mnoho procesů obdobných, stejně krutých, ne-li ještě krutějších, a stovky procesů menších, se stejnými rozsudky a lidskými důsledky. K tomu se řadily ještě desetitisíce případů nejrůznějších forem persekuce, pronásledování, šikanování, ponižování a zastrasování, statisíce případů nezákonných zákroků jakéhosi bezprávní každodennosti, proti nimž občan zůstával bezmocný.

Pokoušel jsem se vymezit rozsah vlivu této masové nezákonnosti. Nechal jsem studovat roční zprávy ministerstva spravedlnosti o činnosti soudů ve státě, dále v několika krajích jsme sledovali trestní postihy vynesené národními výbory. Zvláštní pozornost jsme věnovali táborům nucené práce, zaznamenali jsme pohyb jejich obyvatel a jejich sociální příslušnost. Tu jsme zkoumali i u osob zatčených a odsouzených. Ze získaných údajů jsem dospěl ke dvěma závěrům:

V Československu existovalo jen málo rodin, které nebyly samy, nebo jejich příbuzní postižení nezákonnostmi a to nejrůznějšího druhu.

Naprostá většina postižených pocházela z dělnických, rolnických, živnostenských a úřednických řad, tedy z pracujících vrstev.

Zjištění, která mě tehdy překvapovala a zarmucovala se dnes zdají logická, neboť masová nezákonnost musí postihnout právě masy, tedy pracující. Pražské jaro 1968 bylo pak jen přirozenou odpovědí nezákonnostmi postižené většiny obyvatel.

O masové nezákonnosti rozhodovali českoslovenští činitelé a orgány. Prováděli ji v jejím celku i v jednotlivostech a s velkou důkladností. Uvedu případ, který mě zarazil. V roce 1950 či 1951 komunistické vedení schválilo „akci B“, jejímž smyslem bylo vystěhování odpůrců režimu z bytů ve velkých městech a jejich přemístění na venkov, zejména do pohraničních oblastí republiky. Akce se zaměřovala ponejvíce na starší osoby. Pravý záměr akce však byl zcela jiný. Měly se získat byty pro nové důstojníky armády a

bezpečnosti. Sekretariát ÚV KSČ, vysoký stranický orgán, schvaloval jména osob, kterým byly byty brány, a důvody rozhodnutí. Desítky a stovky případů tento orgán odhlasoval. S takovou důkladností mocenský stroj pracoval.

Zdálo se nemožné, aby všechny impulsy pocházely z Moskvy. K některým případům nezákonnosti došlo ještě dříve než komunisté dosáhli monopolu své moci / před Únorem 1948 /.

Bylo též prokázáno, že fyzické násilí používali českoslovenští policisté ještě před příchodem sovětských poradců. Navíc nemohl jsem přejít bez povšimnutí výpověď dvou pracovníků bezpečnosti, kteří se sprátelili s jedním ze sovětských poradců – Galkinem. Nezávisle na sobě se jim zmínil jednomu při výletu na Karlštejn, o příliš krutých metodách některých československých policistů a předpovídal, že to neskončí dobře.

Kam sahaly kořeny těchto událostí? Začalo to již výstřelem Aurory nebo později, když Lenin prohlásil proletářskou diktaturu za moc neomezenou zákony?

Nebyla už tu teoretická základna či východisko masové nezákonnosti? Jsou nezákonnost a masové procesy způsobem existence monopolu komunistické moci, fungují tedy jako její integrální a neoddělitelná součást? Nebo jsou průvodním jevem období upevňování komunistické moci, tedy časově omezeny na její počáteční období, na dobu než si plně podřídí společnost, při čemž nastoluje takový mocenský systém a způsob vládnutí, který nahání strach a používání násilí se stává trvalým. Či zůstávají jednou z hlavních forem řešení politických a mocenských rozporů mezi členy vedoucí skupiny, mezi články mocenského mechanismu a rozporů mezi režimem a občany, mezi mocenskou skupinou a občanskou opozicí? Nebo mají víceúčelovou funkci a splňují více nebo většinu uvedených společenských rolí? Odmítl jsem už oficiální tvrzení, která je označovalo za omyl, přechodnou deformaci mocenského systému, nebo za produkt kultu osobnosti.

Úvahy o společenské roli a funkci politických procesů a o jejich spojitosti s komunistickou mocí mě přivedly k dvojímu pohledu: Jednak obecnému, v němž se nezákonnost a procesy jeví jako organická součást komunistického pochodu k monopolu moci, jeho udržení a upevnění. /Východiskem tedy byl monopol moci. Jeho dosavadní existence obsahovala kořeny nezákonnosti a politických procesů./

Jednak ke konkrétnímu pohledu. Politické procesy figurovaly zároveň jako příspěvek jistých kruhů bezpečnosti, státního a stranického aparátu k realizaci konkrétní stranické politiky v určitém období. V tomto smyslu má každý proces svůj politický motiv a záměr, který odpovídá politické linii komunistického vedení.

Nemůžeme opomenout ještě jeden pohled, který byl pro moje zkoumání zvláště důležitý. Politické procesy se staly nástrojem sovětské zahraniční politiky, účinným prostředkem formování sovětského bloku, to je bezvýhradného podřízení všech jeho článků Moskvě a jejím mocenským zájmům.

Tomuto cíli sloužil jen omezený počet procesů a vyznačovaly se zvýrazňováním jejich mezinárodní stránky a spoluprací bezpečnosti a politických míst více států, byly tedy vskutku internacionální. Právě mezi tyto procesy patřil proces s Rudolfem Slánským a spol.

Skandinávský

Fond Charty 77

Fond Charty 77, který byl ve Švédsku založen po udělení ceny Monismanien Chartě v prosinci 1978, se úspěšně rozrůstá.

Do poloviny září 1979 na Fond Charty 77, který řídí Správní výbor, složený mj. z předsedy mezinárodního PEN-klubu spisovatele Per Wästberga, spisovatele Kenne Fanta, písničkáře Jaroslava Hutky a dalších, se na kontě fondu sešlo přes 90.000 šv. korun, ze kterých již kolem 45.000 šv. korun bylo legálními způsoby dopraveno do Československa správěcům Fondu občanské pomoci a obětem politického pronásledování.

Na Fond Charty 77 došlo již několik set příspěvků, pohybujících se od částky 10 šv. korun až po 10.000 šv. korun. Mezi dárci jsou všechny skandinávské spisovatelské organizace či PEN-kluby, svazy umělců a divadelníků, studentské organizace, odborářské organizace některých komunistických stran a komsomolu, liberální a křesťansko-demokratické mládeže, sociální demokracie, levicově liberální organizace Folket i Bild Kulturfront (tato organizace uspořádala celošvédskou sbírku s cílem získat pro Chartu 77 50.000 šv. k.), dělnické a zaměstnanecké organizace a kluby. Na Fond dochází výtěžky z dobročinných koncertů a výsledky kasičkových sbírek, pořádaných v desítkách švédských měst. Organizátoři úspěšných koncertů Jaroslava Hutky ve Švédsku, Kanadě a USA poukázali na Fond Charty 77 čistý zisk z těchto koncertů – přes 12.000 šv. k.

Fond Charty 77 se stal skutečně celošvédskou záležitostí, která má všechny předpoklady pokračovat zdárně i v budoucnu.

František Janouch
předseda správního výboru
Fondu Charty 77

Fond Charty 77: Švédské postgiro: 19 41 64-0
CHARTA 77
Commerzbank-Hamburg: Bankleitzahl 200 400 00,
Konto 36/798000 CHARTA 77

DOKUMENTY:

CHARTA 77 – Dokument č. 27

K Prohlášení Charty 77 ze dne 1.1.1979 se připojilo dalších 39 občanů, kteří souhlasí se zveřejněním svých jmen. *Tím stoupl počet signatářů Charty 77 na 1017.*

Vladimír Bouček, dělník; Jan Dus, duchovní; Lubor Dohnal, scénarista; Blanka Dohnalová, programátorka; Jaroslav Fridrich, redaktor; Luisa Geisslerová, uklízečka; Věra Havlová, úřednice; Slavěna Hlaváčková, telefonistka; Ladislav Holub, číšník; Arnošt Jiřík, dělník; Pavel Kadlec, přípravář v sítotisku; Jiří Kleiner, dělník; Božena Kobalová; PhDr. Vladislav Kotek; Jiří Kratochvíl, dělník; Věra Kubíčková, v domácnosti; Ivan Kyncl, fotograf; Milan Linhart, dělník; Jiří Lejnar ml., laborant; Jaroslav Mlejnek; Zdeněk Motloch, asanační pracovník; David Němec, učeň; Ondřej Němec, repro-

dukční grafik; Marcela Němcová, v domácnosti; Miroslav Nový; Vladimír Pinter; Ing. Zdenka Řeháková, tč. bez zaměst; Pavel Skála, dělník; David Souček, dělník; Pavel Studený; Petr Šantora, provozní chemik; Michal Šembera; Pavel Šmída, dělník; T. Tomášek; Petr Tomíšek, studující; Ivana Ungerová, v domácnosti; Petr Vrána, dělník; Stanislav Vinklárek, absorpér; Kateřina Willigová.

V Praze 8.10.1979

Jiří Hájek
mluvčí Charty 77
Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77
Zdena Tominová
mluvčí Charty 77

Politici v vězni v ČSSR

Sdělení VONS č. 123 (Doplnění a opravy souhrnných sdělení č. 63 a 80)

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných vydal dne 4.1.1979 souhrnné sdělení č. 63, jež bylo později doplněno sdělení č. 80. Zaznamenáváme nyní další změny, k nimž došlo od vydání sdělení č. 63.

1) *Osoby propuštěné z vězení po odpykání trestu nebo na podmínku* (ponecháváme pořadí dle sdělení č. 63):

Vladimír Laštůvka (byl vězněn dva a půl roku od 21.1.1977), Jaroslav Dvořák (18 měsíců, propuštěn podmíněně, od 12.1.1978), Bedřich Raška (18 měsíců, od ledna 1978), František Veis (18 měsíců, propuštěn podmíněně, od ledna 78), Václav Novotný (18 měsíců, propuštěn podmíněně, od 12.1.78), Viktor Groh (20 měsíců), Milan Turek (18 měsíců), Jiří Kříž (18 měsíců) – všichni věznění od 14.8.1977 – Petr Pospíchal (11 měsíců, od 4.5.78), Pavel Novák a Josef Brychta (oba 13 měsíců, od 21.4.78), Michal Kobal (viz sdělení č. 80), Ivan Jirous (18 měsíců, od 25.10.77), Oldřich Tomek (12 měsíců, od 23.6.78), Miloslav Lojek (15 měsíců, od 19.12.77), Petr Pohl (20 měsíců, od podzimu 77), Jan Šimsa (8 měsíců, od 30.5.78), František Matula (3 měsíce, od 1.12.78), Josef Bednařík (18 měsíců, od prosince 78), Jan Pavlíček (8 měsíců, od 6.2.79, propuštěn – viz bod 4).

Trest odnětí svobody 4 měsíce vykonal Jiří Slo-

vák (viz sdělení č. 77), který nyní čeká na nástup protialkoholního léčení, o němž rozhodl soud.

VONS dále nemá přesné zprávy o jednáních soudů, rozhodujících o podmíněném propuštění Roberta Merganze (trest 2 roky, vězněn od 12.1.1978) a Jiřího Veselého (trest 2 roky, vězněn od 23.3.78). Žádá tedy ty občany, kteří vědí o dalších osudech těchto dvou osob, aby podali zprávu některému z pracovníků VONS (pokud možno osobně).

Janu Šimsovi se po propuštění z vězení zhoršil zdravotní stav a žádá o invalidní důchod.

2) *Osoby vzaté do vazby*

1) Pavel Büchler (ve vazbě od 29.12.1978, viz sdělení č. 111)

2) Albert Černý, nar. 4.2.1937, býv. inspicient a herec, signatář Charty 77 a člen VONS, tr. bydliště v Brně, bývalá manželka v Brně, dvě dcery 7 a 18 let (ve vazbě od 26.3.79, viz sdělení č. 97)

3) Otta Bednářová, nar. 18.6.1927, bývalá novinářka, signatářka Charty 77 a členka VONS, bytem Praha 4, Novodvorská 416, dospělý syn Jan Bednář, bytem tamtéž a Jiří Bednář, Vyšší 3, Praha 4.

4) Jarmila Bělíková, nar. 27.4.1948, bývalá sociální kurátorka, signatářka Charty 77 a členka VONS, bytem Novovysočanská 12, Praha 9, matka Jarmila Bělíková, bytem v Brně.

5) Václav Benda, nar. 10.8.1946, filosof a matematik, signatář Charty 77 a její mluvčí, člen VONS, bytem Karlovo nám. 18, Praha 2, manželka Kamila Bendová, bytem tamtéž, pět dětí ve věku 2 až 11 let.

6) Jiří Dienstbier, nar. 20.4.1937, bývalý novinář, signatář Charty 77 a její mluvčí, člen VONS, bytem Podskalská 8, Praha 2, bývalá manželka Zuzana Dienstbierová, bytem tamtéž, čtyři děti ve věku dva a půl až 16 let.

7) Václav Havel, nar. 15.10.1936, dramatik, signatář Charty 77 a člen VONS, bytem U dejvického rybníčku 4, Praha 6, manželka Olga Havlová, bytem tamtéž.

8) Ladislav Lis, nar. 24.4.1926, bývalý politik a nyní dělník, signatář Charty 77 a člen VONS, bytem Sosnová 84, okres Česká Lípa, družka Anna Karousová, bytem na uvedené adrese a dále Šiško-va 1228 blok A28, Praha 8, dvě děti 3 a 9 let.

9) Václav Malý, nar. 21.9.1950, do konce ledna 79 kaplan u sv. Bartoloměje v Plzni, signatář Charty 77 a člen VONS, bytem Nad pomníkem 2, Praha 5, rodiče bydlí na stejné adrese.

10) Dana Němcová, 14.1.1924, psycholožka, signatářka Charty 77 a členka VONS, bytem Ječná 2, dospělé děti Markéta Němcová, Leninova 660, Praha 6, Jana, Pavla, Ondřej, David, Ječná 7, Praha 2, nedospělé děti Veronika a Jakub.

11) Jiří Němec, 18.10.1932, psycholog, signatář Charty 77, člen VONS, bytem Ječná 7, Praha 2, příbuzní viz Dana Němcová.

12) Petr Uhl, nar. 8.10.1941, strojní inženýr, signatář Charty 77 a člen VONS, bytem Anglická 8, Praha 2, žena Anna Šabatová, bytem tamtéž, dvě děti ve věku 2 a 4 roky.

Po nástupu vojenské služby byl pravděpodobně uvězněn Tomáš Petřivý; byl trestně stíhán na svobodě (viz sdělení č. 51 a 84).

3) *Nepodmíněné tresty odnětí svobody byly vyneseny v těchto případech:*

Jaroslav Šabata, 9 měsíců a další podmíněný trest v trvání 18 měsíců byl změněn na nepodmíněný. Odsouzený je v NVÚ Litoměřice, očekává se jeho převedení do I. nápravně-výchovné skupiny (viz sdělení č. 102), rozsudek je pravomocný.

Josef Hegr, Jiří Klier, Ivana Holotová, Petr Ouda (signatář Charty 77) – tresty ve výši, Hegr 18 měsíců, Klier, dva roky, Holotová 14 měs., Ouda dva roky (všichni ve vazbě od 20.10.78, kromě Oudy, který byl od jara 78 ve výkonu trestu odnětí svobody na jeden rok). Místo výkonu trestu dosud není známo ani u jednoho z odsouzených. (viz sdělení č. 72 a 78). Rozsudek je pravomocný.

Jan Zmatlík, signatář Charty 77 – trest ve výši tři a půl roku dosud není pravomocný, viz sdělení č. 122.

Jiří Volf (viz sdělení č. 80) byl umístěn v NVÚ Minkovice (II. nápravně-výchovná skupina).

4) *Trest odnětí svobody nastoupili (jedná se o nástup trestu z «Volné nohy»):*

Jan Pavlíček (6.2.79, 8 měsíců) – propuštěn, viz bod 1 a sdělení č. 73 – Jan Pavlíček podal před nástupem trestu podnět k podání stížnosti pro

porušení zákona. Generální prokurátor podnětu vyhověl a Nejvyšší soud za předsednictví JUDr. M. Dojčarové zrušil 21.6.78 rozsudek okr. soudu v Kroměříži, na jehož podkladě byl J. Pavlíček původně odsouzen k osmi měsícům odnětí svobody. Tentýž den, po čtyřměsíčním pobytu ve vězení, byl J. Pavlíček propuštěn.

Jiří Slovák, signatář Charty 77 (4 měsíce) – již propuštěn, viz bod 1 a sdělení č. 77.

Vladislav Krupička, signatář Charty 77 (17.4.79, dva roky) – viz sdělení č. 89.

VONS disponuje údaji, podle nichž mají ještě trest odnětí svobody nastoupit: Tomáš Procházka, signatář Charty 77 (1 rok) – viz sdělení č. 98, Ladislav Holáň 7 měsíců, Petr Kaňa (6 měsíců) – oba viz sdělení č. 62, Ladislav Cerman, signatář Charty 77 (4 měsíce) – viz sdělení č. 88. Žádáme občany, kteří se o osudech těchto lidí dozvědí, aby laskavě informovali VONS

5) *Tresty odnětí svobody s podmíněným odkladem byly vyneseny u těchto osob:*

Vojtěch Srna, Miloslav Šváček (u něj není rozsudek dosud pravomocný), Václav Kimák, Miloslava Parčová, Věra Cibulková a Josef Danisz.

6) *Nová trestní stíhání na svobodě:*

Vlasta Vašková, nar. 28.1.1944, bytem Pardubicem, Havlíčkova 84, matka dvou dětí, v domácnosti, rozvedená, je od 29.6.1978 trestně stíhána podle § 103 tr. z. (hanobení republiky a jejího představitele), když na ni její bývalý manžel podal trestní oznámení, že (citujeme doslovně) «V přesně nezjištěné době, ale počátkem roku 1976 v přítomnosti manželů Mládkových, bytem Pardubice, Polabiny, Lidická 369, v jejich bytě, kde byla na návštěvě, urážela prezidenta republiky a předsedu vlády ČSSR tím, že vyprávěla vtipy, snížila vážnost prezidenta republiky a jiného čelného představitele ČSSR. Svědci výpověď potvrzují a citují doslovné výroky».

Zbyněk Benýšek (viz sdělení č. 107)

Vlastimil Třešňák, signatář Charty 77 je veden jako «podezřelý» (viz sdělení č. 120)

7) *Internovaní v psychiatrických sanatorích:*

Michal Kobal, signatář Charty 77 (Kosmonosy, od propuštění, viz sdělení č. 80).

Augusti Navrátil (Kroměříž od 28.3.1978, později propuštěn).

Jaroslav Tomek (Havlíčkův Brod, od 19.2.1979)

8) *Jiné údaje:*

Trestní stíhání Věry Vránové, signatářky Charty 77 a Michala Kobala, signatáře Charty 77, za incident před dveřmi manželů Uhlových-Šabatových bylo zastaveno 9.4.79 vyšetřovatelem prokuratury Pavlovským.

Trestní stíhání Václava Havla a Jaroslava Kukala pro údajné výtržnictví před budovou ÚKDŽ v lednu 78 bylo zastaveno.

Senát krajského soudu v Plzni na základě odvolání Pavla Skály a jeho otce zrušil dne 23.4.1979 rozsudek okresního soudu Plzeň-Město, jímž byl Pavel Skála odsouzen k 10 měsícům trestu odnětí svobody ve II. nápravně-výchovné skupině na základě § 198 (hanobení rasy, národa a politického

přesvědčení) a vrátil věc k novému projednání soudu I. instance. V odůvodnění, pro okresní soud závazném, se nařizuje odstranění rozporů ve výpovědích svědků a vyasnění okolnosti, zda je P. Skála vinen zažalovaným tr. činem (což byl § 261 tr. z. – podpora a propagace fašismu a podobného hnutí) nebo tr. činem, kterým P. Skálu uznal vinným soud. O této cause byla vydána sdělení VONS č. 85 a 94. Pavel Skála je trestně stíhán na svobodě.

Uvědomujeme si, že zaznamenáváme část změn a pouze u nejznámějších případů. Nepoměrně větší množství případů zůstává Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných skryto, jak tomu nasvědčuje i následující sdělení 124.

10. srpna 1979

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Sdělení č. 124 (seznam případů, o nichž má VONS neúplné informace a žádost k veřejnosti o doplnění a upřesnění)

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných obdržel větší množství podnětů k prozkoumání řady případů. Informace o těchto případech jsou však bohužel neúplné, často chybí základní údaje a nevylučujeme ani nepřesnost těchto informací. Vzhledem k těmto skutečnostem nemůžeme zaujmout k těmto případům ani předběžné stanovisko a obracíme se proto k veřejnosti, aby Výboru pomohla tyto údaje upřesnit, doplnit nebo opravit.

I. Věznění:

1. František Cygánek, nar. 1932, odsouzen pro údajné naplnění skutkové podstaty tr. činů podle §§ 98 a 132; bytem Kalininova 13, Brno; údajně odsouzen pro nalezené rukopisy a vykonstruované hospodářské delikty. Působil ve VAAZ v Brně.
2. Miroslav Černota, § 100 (pobuřování), má být propuštěn v r. 1980, bydliště v Chebu nebo Ostrově n. O.; zadržen byl ve výkonu vojenské služby
3. Frič, § 100, 18 měsíců
4. Luděk Hondl, §§ 104, 202 (hanobení státu, světové socialistické soustavy a výtržnictví), trest 20 měsíců
5. Rostislav Hondl, §§ 104 a 202, 10 měsíců
6. Elmer Chmel, asi 40 letý inženýr, §§ 98 a 132 (podvracení republiky a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví), trest: 7 let. VONS disponuje zatím neúplnými údaji, které nasvědčují tomu, že tr. stíhání podle § 132 bylo vykonstruováno. E. Chmel je často ve vězení kázeňsky trestán, např. i padesátidenním uzavřením v tzv. zvláštním oddělení. Po dvouletém věznění v NVÚ Plzeň-Bory byl přeřazen do II. NVS v Mírově
7. Alois Kasalovský, 60-tiletý filolog ze Vsetína, odsouzen ke 14 měsícům odnětí svobody podle § 100 (asi za rozšiřování zahraničních časopisů a prohlášení Charty 77). V roce 1977 byl čtyři měsíce ve vazbě a byl ze zdravotních důvodů propuštěn. Trest pak nastoupil 14.11.1978. V jeho případě figuruje jakýsi Raška, též ze Vsetína.

8. Kunzl, ze Strakonice, spolu s Maříkem obviněn a patrně vyšetřován ve vazbě pro delikt poslouchání pásků s nekonformní hudbou a pro přemlouvání další osoby k nenastoupení vojenské služby.
9. Maršálek, údajně odsouzen podle § 100 (pobuřování).
10. Mařík, ze Strakonice, viz Kunzl (8).
11. Matějka, trest 15 měsíců, údajně pro šíření poplašné zprávy
12. Josef Ouroda, z Mostu, vězněn a tr. stíhán pro údajné porušení § 100.
13. Josef Poklop, asi 50-letý civilní zaměstnanec vojenské správy ze Strakonice, trest 2 roky, údajně měl naplnit skutkovou podstatu tr. činu podle § 100 (pobuřování) výrokem, že «ruská nafta stojí za hovno».
14. Miroslav Richter, patrně vězněn, bydliště Budyně n. Ohří, okr. Litoměřice, Čs. armády 263
15. Richard Riesner, bydliště v Pardubicích, asi voják z povolání, vězněn v NVÚ Bory
16. Rýzner, odsouzen podle § 100, trest 18 měsíců (možná totožný s R. Riesnerem, viz bod 15)
17. Skočdopole, odsouzen pro údajné naplnění skutkové podstaty tr. činu pobuřování podle § 100 tr. z. Více není známo.
18. Smolík, odsouzen podle § 104 (hanobení státu světové socialistické soustavy, 198 (hanobení rasy, národa a přesvědčení) a asi podle § 199 (šíření poplašné zprávy). Výše trestu není známa.
19. Tomáš Stejskal, asi 20-letý, adresa matky Brno, Poříčí 33A, trest 3 roky za údajnou přípravu zavlčení vzdušného prostředku do ciziny. VONS má zatím neúplné údaje, které nasvědčují tomu, že tr. čin zde nebyl naplněn. Spolu s T. Stejskalem bylo v této cause odsouzeno několik dalších mladých lidí, mezi nimi i Ladislav Ševce k 9-ti rokům odnětí svobody. Viz bod 20.
20. Ladislav Ševce, odsouzen k 9 rokům odnětí svobody ve II. NVS, viz T. Stejskal (19).
21. Petr Šraier, bytem Obránců míru 22, Praha 7, zadržen ve výkonu vojenské služby, obviněn a odsouzen na základě § 100. Trest: 21 měsíců. Má být propuštěn asi v r. 1980.
22. Valášek, § 100, 16 měsíců.
23. Váňa, § 100, 18 měsíců, brzy má být propuštěn.
24. Vaniš, § 100, 20 měsíců
25. Veček, § 100, 12 měsíců.

II. Osoby pravděpodobně propuštěné z vězení:

1. Antonín Dobner, odsouzený pro údajné naplnění skutkové podstaty tr. činu podle § 109 tr. z. (pokus o opuštění republiky)
2. Foltýn, propuštěn asi kolem 29.7.1979, byl odsouzen podle § 100 k 18 ti měsícům odnětí svobody. Asi 33 let, z Mostu.
3. Otakar Moučka, nar. 1957; jeho trest měl končit 29.3.79
4. Miroslav Slavíček, nar. 1951, z Uherského Brodu, byl zaměstnán v Luhačovicích jako číšník, odsouzen podle § 100 ke 12 měsícům odnětí svobody. Údajně napsal dopis «Moc-

ným ČSSR» a rozeslal na ústřední orgány a ministerstva.

5. Jaroslav Tomek, pracoval v elektrotechnickém závodě Letohrad v Ústí nad Orlicí, 4.9.78 byl vzat do vazby a obviňován z různých tr. činů protistátní povahy, naposled patrně z tr. činu pobuřování (§ 100) za rozšiřování knih s náboženským obsahem, jež mu byly zaslány z Polska. Tr. stíhání bylo zastaveno, po propuštění z vazby podstoupil z rozhodnutí soudu psychiatrickou léčbu v Havlíčkově Brodě.
6. Zdeněk Zemlička, byl vězněn pro údajné pobuřování (§ 100); pravděpodobně se jedná o vojáka z povolání nebo byl zadržen ve výkonu voj. služby.

Pokud není uvedeno jinak, většina zde uvedených osob je anebo byla vězněna v NVÚ Plzeň-Bory. V dalších nápravně-výchovných ústavech a zejména ve II. NVS (Minkovice, Mírov) očekáváme přibližně stejný počet vězněných osob pro verbální delikty nebo podobné činy politického charakteru. Místo, kde takové delikty státní aparát nejnadhěji zaznamenává, je výkon vojenské služby. Stovky osob jsou vězněny podle § 109 – pokus o opuštění republiky. Jsme toho názoru, že každý má právo opustit zemi, v níž se nachází, a pokud tak činí mimo hraniční přechody bez platných dokladů, měl by být stíhán maximálně pro správní přešpek. VONS se hodlá těmito případy zabývat v budoucnu hlouběji a podrobněji.

Konstatujeme, že podmínky věznění se oproti začátku 70. let (o nichž informuje dokument Charty 77 č. 16) zhoršily. Na věznicích jsou požadovány vyšší pracovní výkony při nedostatečné stravě. Velmi časté jsou tvrdé kázeňské tresty znamenající mučení hladem a citovou a společenskou deprivaci. Množí se hladovky vězňů.

K tomuto a předchozímu sdělení č. 123 přikládáme dotazník ze sdělení č. 63, kde jsou uvedeny všechny údaje, které VONS potřebuje ke sledování případů, a též seznam členů VONS s adresami ze sdělení č. 117.

10. srpna 1979

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Akce proti katolíkům

Dne 10.9.79 zahájily orgány STB se souhlasem Generální prokuratury ze dne 20.8.1979 rozsáhlou akci zaměřenou proti aktivním katolíkům a zejména proti nezávislé katolické literatuře. Akce proběhla současně v Praze, Brně, Olomouci a dalších městech. O jejím úplném rozsahu nejsme až dosud plně informováni.

Podle zatím dostupných informací byli zadrženi a později vzati do vazby Josef Adámek, nar. 27.8.1914, důchodce, bytem Brno, náměstí Míru č. 2, František Lízna, duchovní bez státního souhlasu, signatář Charty 77 (adresa matky Marie Líznová, Velké Opatovice 375, okres Blansko, pošt. směr.

číslo 679 63), Jan Kromphole, Rudolf Smahel, duchovní v činné službě z Uherského Brodu. Tito občané byli obviněni z trestného činu podle § 118, odst. 1. Tr. z. (nedovolené podnikání - 6 měsíců až tři léta). Jejich údajná trestná činnost měla zřejmě spočívat v rozmnožování a rozšiřování náboženské literatury. Tomu alespoň nasvědčuje průběh a zaměření domovních prohlídek, o nichž máme přesnější informace.

Drtivou většinu položek zabavených předmětů tvoří náboženská literatura, «vázané strojopisy» náboženského charakteru a rozmnožovací prostředky. Napříkl. u Jana Krompholce bylo zabaveno přes 300 ks. publikace historie Církve Římskokatolické v Čechách a na Moravě, náboženské obrázky a fotografie, rozmnožovací stroje a blány, barvy a podobně. Domovní prohlídka byla velmi důkladná a konala se bez přítomnosti majitele bytu, který byl v té době již zatčen a odvezen. Policisté obklíčili dům, a na zahradě použili detektory. U Josefa Adámka, kromě položek zmíněného charakteru, bylo zabaveno 6000 Kčs.

František Lízna, Jan Krumphole a Josef Vlček byli převezeni do vazby do věznice Ministerstva spravedlnosti v Ostravě, Josef Adámek a Rudolf Smahel jsou vězněni v Brně-Bohunicích.

Připomínáme, že Jan Krumphole a jeho manželka byli za podobnou činnost vězněni již v padesátých letech (11 resp. 8 let). V současné době se starají o dvě adoptivní děti ve věku 4 a 5 let.

Upozorňujeme dále na vážný zdravotní stav 65letého Josefa Adámka, otce 12ti dětí. (Kýla před operací, silná nedoslýchavost, žaludeční potíže a zánět očí).

Dále byli zadrženi a po propuštění jsou opět stíháni na svobodě Dr. Josef Zvěřina, signatář Charty 77, Jiří Kaplan z Prahy – oba podle § 178 Tr.z. (Maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi-odnětí svobody až na dvě léta nebo peněžitý trest), Dr. Mečislav Razík z Brna, Josef Brtník ze Sivic u Brna, Svatopluk Krumphole z Olomouce a Dr. Silvo Krémery, bytem Bratislava, Košická 30 (všichni čtyři podle § 118, odst. 1 Tr. z.). U všech jmenovaných byla rovněž provedena domovní prohlídka. Mimo to byla domovní prohlídka provedena u Emila Tomana v Rousínově (i v části bytu, který patří jeho rodičům), u Ladislava Suchomela, vedoucího Katolické Charity v Brně, bytem v Tišňově (zadržen 72 hodin), na pracovišti signatářky Charty 77 Dagmar Hlavsové v její nepřítomnosti, u Zdenka Špačka a jeho otce, u Dr. Radomíra Malého (všichni z Brna), u Pavla Michala z Běžně, okres Mladá Boleslav (zadržen 48 hod.) u pátera Bárty (bez státního souhlasu) z Liberce, a u Petra Adámka, syna uvěněného Josefa Adámka.

Kromě toho byl v této věci vyslechnut větší počet osob.

Domovní prohlídky prováděli mimo jiných vyšetřovatelé StB z Prahy podplukovník Hora, Kapitán Žižka, por. Judr Mudrych, npor. Blaho, kap. Liška, podprap. Václavová, dále vyšetřovatelé StB z Brna por. Vilém Krystýnek, por. Zdeněk Kožuch, major Josef Zřídka-Veselý.

Akce se však kromě vyšetřovatelů StB zúčastnil ještě větší počet policistů, kteří se ve známost neuváděli.

28. září 1979

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Kulturní kádrování

PŘÍSNĚ DŮVĚRNÉ!

Pražské kulturní středisko, O D, Praha 1

Vážený (á) soudruhu (žko),

v souladu s «Metodickým pokynem» MK ČSR pro vedení evidence umělců zprostředkovaných agenturními organizacemi v ČSR, Vás žádám o vyplnění příloženého dotazníku a zpracování vlastního životopisu dle zasláných pokynů, vyplývajících ze «Zásad pro vedení kádrové evidence» schválených usnesením Předsednictva vlády ČSSR č. 27.

Zpracované materiály zašlete doporučeně na PKS útvaru KPP – evidence umělců nejpozději do 30.6.1979.

Vzhledem k tomu, že toto opatření je součástí schváleného časového harmonogramu pro zpracování komplexních statistických rozborů v naší působnosti, žádám Vás o dodržení jak stanovených zásad tak i určeného termínu. V případě nedodržení výše uvedených požadavků bychom byli nuceni zastavit Vaše další zprostředkování. Předem děkuji za spolupráci a jsme

se soudružským pozdravem

vyřizuje: Tarabová

Miroslav Mařík v. r.
vedoucí ÚKPP – PKS

SCHEMA ZPRACOVÁNÍ ŽIVOTOPISU

podle „Zásad pro vedení kádrové evidence ve stát. a hospodářských orgánech a organizacích“

- charakterizuj (popiš) prostředí v němž jsi vyrůstal;
- u svých rodičů – uveď původní povolání nynější zaměstnání, politickou příslušnost dříve a nyní v případě, že přestali být politicky organizováni uveď od kdy a důvody), politické názory a postoje a veřejně politickou angažovanost;
- u sourozenců uveď nynější zaměstnání, politickou příslušnost dříve a nyní (v případě, že nastala změna v politické příslušnosti, uveď od kdy a důvody), organizovanost a angažovanost ve společenských organizacích;
- rozveď svou politickou činnost a postoje v době okupace, v roce 1948 a zvláště rozepiš vlastní politické postoje v letech 1968–69. V případě, že došlo ke změně politické příslušnosti uveď kdy a z jakých důvodů, stranické funkce jaké jsi zastával a jaké vykonáváš nyní;
- rozveď svou činnost ve společenských organizacích (ROH, SČSP, SSM apod.). funkce jaké jsi vykonával a vykonáváš (v místě bydliště a na pracovišti), angažovanost v zastupitelských sborech (soudce z lidu), v národních výborech, v občanských výborech;
- vztah k náboženské ideologii;
- studium na odborných a politických školách formou denního nebo dálkového (externího) studia, absolvování kursů apod., zhodnoť jeho přínos pro Tvou činnost;
- uveď časový sled zaměstnání od vstupu do praxe, název a adresu zaměstnavatele, pracovní zařazení od..... do..... dosažené výsledky a důvody přechodu na jiné pracoviště;
- rozveď všechny soukromé styky se zahraničím, zejména s občany z kapitalistických zemí a povahu těchto styků (od kdy, zda jsou písemné, osobní apod.), zda žijí rodinní příslušníci nebo

příbuzní v zahraničí (od kdy, zda legálně, či ilegálně), jaké udržujete s nimi styky (osobní, písemné, pravidelné, náhodné);

- v rodinném a osobním životě uveďte stav (ženatý, vdaná apod.), péče o přestárlé rodiče, příp. příbuzné;
- u manžela – manželky stručně charakterizujte prostředí, ve kterém vyrůstal(a), původní povolání, nynější zaměstnání, politickou příslušnost, včetně změn (v případě, že přestal(a) být politicky organizován(a), uveďte od kdy a důvody), veřejně politickou angažovanost na pracovišti i v místě bydliště;
- u rodičů manžela – manželky rozveďte jako u rodičů vlastních;
- u dětí – uveďte kde a jakou školu navštěvovaly (navštěvují), jejich zaměstnání, politickou příslušnost, veřejně politickou angažovanost na pracovišti i v místě bydliště;
- majetkové poměry rodiny, rodinný soulad, zdravotní stav Tvůj a členů rodiny;

CHARTA 77 děkuje za projevy solidarity

Norský profesor Thorolf Rafto z Bergen navštívil na počátku září 1979 Československo, a sešel se s řadou představitelů Charty 77 i VONS. Policie proti němu aranžovala «přepadení neznámými pachateli» na ulici, a když se měla uskutečnit jeho přednáška v jednom semináři «Patočkovy univerzity», byl policií zadržen, vyslýchán a vypovězen z Československa. Přesto se mu podařilo přivést do zahraničí otevřený dopis mluvčích Charty 77, jenž – v neautorizovaném překladu z angličtiny – zní:

«Drazí přátelé v zahraničí!

Rádi využíváme dobrých služeb profesora Rafto, abychom vyjádřili hlubokou vděčnost za všechny projevy mezinárodní solidarity s naším úsilím. Vysoko oceňujeme, že tyto projevy zesílily zejména v posledních měsících a týdnech.

Jsme si vědomi naší vlastní svrchované odpovědnosti za vše, co podnikáme na obranu lidských a občanských práv zapsaných v naší Ústavě i v ratifikovaných mezinárodních paktech a konvencích. Současně jsme si však vědomi i souvislosti tohoto úsilí s procesem uvolňování mezinárodního napětí a s věcí mírového soužití národů. Nacházíme tuto souvislost vyjádřenu jak ve zmíněných mezinárodních paktech a konvencích, tak zejména v závěrečném dokumentu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975.

Jsme toho názoru, že tato souvislost má být znovu a znovu podporována jak mezinárodním veřejným míněním, tak i smluvními stranami tohoto dokumentu. Vzájemná kontrola přijatých závazků by neměla být podezírána z vměšování do vnitřních záležitostí jednotlivých smluvních stran.

Projevy mezinárodní solidarity i kontrolu přijatých závazků považujeme za nesmírně důležitou morální a politickou podporu našeho úsilí. Posilují naše přesvědčení, naději i vůli, a jsou vysoko oceňovány zejména těmi z nás, kteří jsou vystaveni tvrdostem represe. Víme, že jsou cenným přínosem ve společném úsilí o mír, svobodu a pokrok, do něž se i my snažíme přispět svým skromným vkladem».

Praha 5. září 1979

Mluvčí Charty 77
Prof. Jiří Hájek
Dr. Ladislav Hejzla
Zdena Tominová

Shromáždění skupiny LISTY

Shromáždění Skupiny Listy, které se konalo 10. a 11. listopadu 1979 v Kolíně nad Rýnem, prodiskutovalo na základě zprávy Jiřího Pelikána názory a stanoviska svých spolupracovníků k činnosti Skupiny Listy za uplynulá dvě léta a k perspektivě společné aktivity v dalším období.

Přijalo prohlášení solidarity Skupiny Listy s úsilím Charty 77, VONS a jiných kritických a opozičních skupin v Československu, a výzvu k mezinárodní veřejnosti, aby pokračovala v protestech proti politickému pronásledování v Československu (viz Listy č. 6, listopad 1979).

Schválilo vymezení charakteru, poslání a struktury Skupiny Listy, schválilo zástupce Skupiny v jednotlivých zemích, a vzalo na vědomí ustavení redakční rady časopisu Listy. Za členy koordinačního výboru Skupiny Listy zvolilo Zdeňka Hejzla, Zdeňka Mlynáře, Adolfa Müllera, Jiřího Pelikána a Michala Reimana.

Dopis předsedovi MON

Vážený profesore Nordenstrengu,

Nedávno jsem prohlézel noví vydaný seznam členů Asociace pro výchovu žurnalistu (Association for Education of Journalism) a její Mezinárodní sekce (International Communication Division) a zjistil jsem, že oba jsme členy těchto sdružení. Zřejmě pro nějaké nedopatření chybí ve Vašem životopisu, jak v seznamu AEJ, tak v seznamu ICD, jakákoli zmínka o tom, že zastáváte též prestižní funkci Předsedy Mezinárodní Organizace Novinářů (MON), která má hlavní sídlo v Praze a je novinářskou organizací ovládanou Sověty. Vlastně se tedy obracím na «svého předsedu», neboť mé členství v MON trvalo takměř 30 let – a možná dosud trvá jestliže předsednictvo opomenulo mne vyloučit.

Ve snaze ušetřit svého starého kámoše a Vašeho generálního tajemníka Jiřího Kubku rozpaků, ztráty času a energie, dovoluňte abych předem vysvětlil, že jsem «buržoasního původu, zplozen, vychován a placen západními, zejména americkými imperialisty, že mě dlouholeté členství v Komunistické straně Československa stejně jako moje víc než 25letá činnost jako novinář, rozhlasový a televizní žurnalista a funkcionář byly než zástěrkou, maskující mou špinavou protisocialistickou špionáž, jež vyvrcholila nejposlednějším aktem zrady: mým veřejným odsouzením bratrské pomoci, poskytnuté Československu v srpnu 1968 bratrskými ozbrojenými silami Sovětského svazu a dalších států Varšavské smlouvy; a konečně mým hanebným odchodem do Británie a Ameriky za účelem inkasování zasloužené odměny za prokázané služby».

Příznávám se, vážený profesore Nordenstrengu, že nemám tušení jaké pohnutky Vás přiměly k přijetí funkce Předsedy MON, třebaže velmi dobře chápu pohnutky těch, kdo Vás do této funkce navrhli a schválili: Čas a okolnosti dozrály pro «neutrálního» reprezentanta, který není otevřeně spřezán s komunismem a podezřelý ze stranických postojů. V současné éře globálního rozšíření sovětského vlivu zaměřeného nyní hlavně k zemím Třetího světa, osoba Vašeho ražení – vědec, pocházející ze známého neutrálního národa a vychovaný na Západě, je přesně co potřebují. Mezinárodně uznávaný finský profesor je daleko výhodnější než deklarovaný marxista-leninovec nebo třeba jugoslávský kacír.

Tak či onak, v této chvíli nemám důvodu pochybovat o Vašich čestných osobních pohnutkách a důvodech přijetí této funkce. Proto adresuji toto psaní Vám jakožto členu AEJ a Předsedovi MON se žádostí abyste obrátil osobně pozornost na «tok informací» uvnitř zemí, jež jsou pilíři Vaší organizace, jmenovitě Sovětského svazu, Československa, Německé Demokratické Republiky, Bulharska, Rumunska, a j. Navíc a ještě naléhavěji, abyste zkoumal a zhodnotil postavení žurnalistů v těchto zemích, kteří bojovali a bojují za uskutečnění oněch ideálů a idejí, jež Vy tak přesvědčujícím způsobem hájíte ve svých publikacích.

Abych přesněji vymezil hlavní oblast svého zájmu – v Československu – v sídle Vaší organizace – je stovkám žurnalistů v tisku, rozhlasu a televizi zabraňováno pracovat ve svém oboru. Stovky byly vylou-

čeny ze své odborné organizace – Svazu Československých novinářů, členské to organizace MON. Stovky musí vykonávat nejméně kvalifikovanou práci jako sbírači odpadu, pouliční prodavači, skladníci a pod. navzdor tomu, že mají universitní diplomy a léta žurnalistické praxe a zkušenosti. Navíc českoslovenští žurnalisté a spisovatelé jsou opětovně zatýkáni, protizákonně drženi ve vězení, fyzicky zneužíváni a jinak pronásledováni takzvanými socialistickými bezpečnostními orgány, za tichého souhlasu i veřejného schvalování «socialistického» tisku a jeho organizací v Československu.

Jsem si jist Vaším souhlasem s tím, že takový postoj a jednání s členy naší profese je hanebným porušením základních lidských práv, ať už k němu dochází v Chile či Argentině, Jižní Africe či Iránu, Libanonu, Vietnamu, či Československu, a že organizace, jež si klade za cíl střežit práva a svobody žurnalistů a žurnalistu je zavázána ověřit si příslušná fakta, odhalit je a veřejně požadovat nápravu. Doufám, že Vy osobně se nespokojíte s nějakými všeobecnými dementi tak «věrohodných» pramenů jako je Rudé Právo anebo Neues Deutschland anebo oficiální představitelé těchže odborných organizací, jež vyloučily nekonformní žurnalisty a dissidenty ze svých řad a tak samy se staly iniciátory této perzekuce.

Má nařčení lze snadno ověřit a prokázat a já jsem připraven dodat Vám jména československých žurnalistů a spisovatelů, které potkal shora popsáný osud. Mimochodem, některé z nich můžete zastihnout osobně ve vzdálenosti jen několika kroků od Vaší pražské kanceláře.

Váš osobní zájem, prozkoumání a veřejná intervence v této věci znamenaly by opravdovou službu věci pokroku, svobody a mezinárodního porozumění, konkrétní příspěvek k naplnění Helsinských dohod, o nichž se tak často a pozitivně zmiňujete ve svých publikacích, zveřejněných v této zemi.

Kamil Winter

Profesor, Katedra Hromadných Sdělovacích Prostředků

Southern Illinois University

DIALOG

Dva a půl roku existuje kombinovaná zasilatelská služba a přímý prodej přes ulici českého knižkupectví DIALOG ve Frankfurtu, nedaleko Hlavního nádraží (Gutleutstr. 15, D-6000 Frankfurt/M.1, tel. 235280). Zájemce zde najde v podstatě všechny nerozebrané knihy a tisk českého a slovenského exilu ať vychází kdekoli v západním světě, stejně tak knihy ruské, polské, maďarské apod. Jednotlivci i knihovny využívají možnosti «Dialogu» k informaci tím, že nakupují nejen knihy z domova a z exilu, ale i jejich překlady do cizích jazyků, zvláště do němčiny a angličtiny včetně západních i východních studií k československé problematice.

Za osvobození všech politických vězňů

Mluví Charty 77 vyslovují upřímné díky všem, kdo nejrozmanitějšími způsoby vyjádřili a vyjadřují svou solidaritu se zatčenými členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, s činností Výboru a s občanskou iniciativou Charta 77. Stále nové zprávy o mezinárodní podpoře našeho úsilí a našeho zápasu nám připomínají, že obrana nezadatelných lidských a občanských práv zavazuje všechny lidi na celém světě k odpovědnosti za druhé, zejména za ty, jimž jsou tato práva nejvíc upírána. Proto cítíme povinnost znovu upozornit nejenom na to, že vedle dnes známé «pražské desítky» jsou v naší zemi vězněni mnozí další občané z ryze politických důvodů a přímo pro svou skvělou obhajobu lidských práv, ale především na to, že podobně pronásledovaných je mnoho i v řadě dalších zemí, ať už se jejich vlády zavázaly řídit se Všeobecnou deklarací a Mezinárodními pakty o lidských a

občanských právech nebo nikoliv. Podaří-li se dosáhnout pod tlakem světového veřejného mínění osvobození některých z nich, nesmíme v žádném případě zapomenout na všechny ostatní, kteří dosud osvobození nejsou a kterých bude bohužel ještě dlouho mnohem víc. Náš zápas bude nepochybně dlouhý. Proto musíme hledat všechny cesty, které mohou vést ke spolupráci a vzájemné solidaritě při obhajobě lidských práv a svobod ve všech zemích světa.

Jiří Hájek
mluvčí Charty 77

Zdena Tominová
mluvčí Charty 77

Ladislav Hejdlánek
mluvčí Charty 77

Praha 27.8.1979

Dopis Světové odborové federaci a Konfederaci svobodných odborů

V Brně, 23. srpna 1979

Vážený přítelé, píši vám proto, že vím o vašem zájmu o lidi, kteří jsou v dnešním Československu nezákonně diskriminováni. Píši však také v přesvědčení, že váš zájem o naše osudy představuje hlubší souvislosti než jen hledisko mravního rozhořčení nad hanebnými diskriminačními činy.

Svět stojí na rozcestí: je třeba, abychom se všichni společně soustředili na problémy související s potřebou všeobecného sociálního, hospodářského, politického i kulturního narovnání mezi bohatou a chudší částí naší planety, a to ve složitých podmínkách omezenosti klasických energetických i jiných surovinových zdrojů, při obtížích v produkci dostatečného množství potravin pro bouřlivě přibývajícím obyvatelstvem, v krajně obtížných a komplexních souvislostech ochrany životního prostředí. Pokrok ve všech těchto otázkách je možný jen tehdy, budou-li chápány jako problémy vpravdě celosvětové, jejichž řešení je společnou záležitostí a kolektivním nezbytným všem. Úspěch je podmíněn vytvořením atmosféry důvěry a jejím soustavným prohlubováním. Je nemyslitelný bez zajištění trvalého míru, což je v dnešních podmínkách navíc imperativ holé existence lidstva vůbec.

Jinak řečeno, je třeba vytvořit ovzduší zdravé a produktivní stability v mezinárodních vztazích a je třeba působit pro to, aby se všichni účastníci těchto vztahů postupně, bez otřesů, ale důsledně vyvíjeli ve vnitřně pevné, demokratické, prosperující, politicky i sociálně spravedlivé státní útvary, stavící své politické uspořádání i praxi svého denního života na vysokých požadavcích humanismu, kulturnosti a všeobecné úcty k lidským právům. Požadavek stability tohoto typu je jedinou rozum-

nou alternativou vývoje, schopnou zajistit zachování míru, odstranit z tváře světa bídu a utrpení, je to politické uspořádání věcí, které je schopno čelit teroru, násilí a bezpráví. Jeho pochopení stále více spojuje všechny lidi dobré vůle bez ohledu na barvu pleti, bez rozdílu víry a politického přesvědčení, původu a společenského postavení.

Ve specifických podmínkách dneška leží klíč ke dveřím otevírajícím cestu takového vývoje v uspořádání vztahů Východ-Západ; poznamenávám, že tento zavedený termín používám jen nerad, s rozpaky nad jeho nepřesností. Současná realita těchto vztahů spoutává obrovské síly a prostředky na udržování a prohlubování neproduktivních a bezvýchodných rozporů. Nic ze skutečně stěžejních problémů nemůže být opravdu produktivně řešeno, dokud nedojde k náležitému urovnání právě v této oblasti, dokud se neuvolní pouta lidských i materiálních zdrojů přikovaných k těmto rozporům.

Mimořádně závažný krok v tomto směru byl již učiněn. V podobě helsinského dokumentu byl v roce 1975 získán komplexní, vyvážený a reálný program pokroku. Historie však nevyslovuje své soudy na základě krásy a libozvučnosti dokumentů – to co posuzuje ve svých neúprosných měřidlech je konkrétní život, skutečná a reálná praxe. V tomto smyslu je dokument opravdu jen programem: svůj skutečný, historický smysl získá jeho existence jen tehdy, když bude uvažován jako návod, který bude postupně a důsledně uváděn do života, a to jako celek, ve všech svých aspektech. Všichni společně musíme prosazovat, aby se jeho zásady staly každodenní skutečností a nezůstaly jen zaprášenou deklarací dobře znějících úmyslů, snad mnohde i jen v nepatrné míře myšlených vážně. Tato společ-

ná práce na jeho realizaci je právě tím, k čemu nás podpisy dokumentu společně zavazují: žádném případě není jen vnitřní záležitostí kteréhokoliv signatáře, zda utilitárně hodlá dodržování některých podepsaných zásad ze své praxe vypustit, či dokonce jeho přístup k věci budí podezření, že je ani nikdy dodržovat nehodlal.

Jen tímto přísným respektem k literě i duchu Helsink v zorném úhlu každodenního života lze vybudovat vzájemnou důvěru mezi pětaticeti signatáři, jen tak lze reálně nastoupit cestu opravdového uvolňování.

Vycházím z toho, že právě v tomto kontextu bude uvažován můj případ. Nikoliv tedy jako stesk jednotlivce, kterému bylo ukřivděno v dnešním Československu, ale jako konkrétní, písemně a podrobně dokumentované svědectví neúcty k mezinárodně přijatým závazkům, jakož i k samotnému vnitřnímu zákonodárství této země. Tedy jako svědectví, které vyžaduje jasnou odpověď na otázku, zda pro určité kruby vytváří okamžik podpisu důležitých mezinárodních úmluv pouze příležitost k úsměvům před televizními kamerami v zanícení pompézních projevů, či zda svůj podpis chápou i jako závazek jejich každodenní a poctivé realizace. Současně jako svědectví, které si nestýská právě proto, že si je hluboce vědomé skutečnosti, že na světě existují četná místa a nespočetné lidské osudy utrpení a bezpráví skutečně nezměrného. Avšak právě to je jeden z důvodů, proč je podáváno: výše uvedený rozbor dokládá, že jsem si plně vědom příslušných souvislostí a že především v jejich světle předkládám své svědectví.

Při svém apelu jsem také vzal v úvahu, že v Československu se nyní odpůrci plné a důsledné realizace helsinských dohod, odpůrci uvolňování napětí velice aktivizují. Nejvýmluvnějším a tragickým dokladem tohoto tvrzení je věznění celé řady pokrokových osobností, a to čistě za jejich politické postoje, tedy v jasném rozporu s literou i duchem Helsink, v rozporu se zákonem. Opět chci zdůraznit: osudy těchto několika desítek poctivých lidí je třeba uvažovat nejen jako moment očividného a křiklavého bezpráví, ale především v souvislostech významu jejich situace v rámci procesu uvolňování; to jak budou vyřešeny bude významnou měrou rozhodovat o tom, jaké budou možnosti v řešení otázek objektivně závažnějších a zřejmě ještě naléhavějších.

A nakonec poslední souvislost mého případu: dnešní Československo prochází údobím, kdy hospodářské potíže, způsobené zejména špatným politickým vedením a neodborným řízením téměř ve všech sférách národní ekonomiky, narůstají do podoby, kdy je potřeba důsledně a cílevědomě mobilizovat všechny síly jeho obyvatel na překonání tohoto stavu. Je paradoxní, avšak symptomatické, že v této době je v mé osobě zbavován místa odborník v oblasti výpočetní techniky, tj. v němž je ztráta Československa za světovým vývojem obzvláště značná a tragická, v oboru, který má pro moderní hospodářství vpravdě strategický význam.

Se srdečným pozdravem

Michael Dymáček
Soukupova 5
602 00 Brno
ČSSR

AKTIVITA

Nadřízené orgány požadují, aby občané prokazovali stále rostoucí politickou angažovanost. Vyzývají je, aby se začlenili do brigád socialistické práce, aby se zúčastňovali schůzí k nejrůznějším příležitostem, aby podepisovali prohlášení proti čemukoliv či pro cokoliv, aby se stali členy SČSP i jiných organizací, aby navštěvovali ideologická školení atd. atp. Angažuje-li se občan, orgány tím neupokojí. Z naprosto neznámých důvodů se od něho požaduje, aby svou angažovanost neustále stupňoval.

Občan však musí také pracovat a chce i žít. Nezbyvá mu tedy nic jiného, než odbývat politickou a ideologickou aktivitu, jak se dá. Starý trik, kterým si vypomáháme už odedávna, který jsme však v poslední době dovedli k nové dokonalosti. Vykazujeme nadřízeným orgánům schůze a brigády, které se nikdy nekonaly. Vyhlášíme bez váhání nové závazky, neboť víme, že je nikdo nebude kontrolovat.

Tenhle systém má své dobré i špatné stránky. Dobré je třeba, že ošidíme nadřízené orgány a zároveň si tak ušetříme čas, nervy i svědomí, neboť neděláme mnohé věci, které nejsou ve shodě s naším přesvědčením. To všechno má však také špatnou stránku. Dejme tomu, že naše pracoviště vykáže – díky pokročilé formalizaci – několik tisíc schůzí a brigádnických hodin. Jak si však mají počínat kolektivy, do nichž byli nasazeni fízlové a hlupáci, kteří takové «filmování» nepřipouštějí?

Nemáme na vybranou. Žijeme v poměrech, které nás nutí lhát, ale zároveň ty poměry pomáháme udržovat. Podaří se nám třeba slepit pěkný zápis o schůzi SČSP, která se nikdy nesešla, a máme přitom dokonce i pocit dobře vykonané práce. Těší nás, že jsme udělali něco «proti režimu». Ve skutečnosti jsme však jen zase jednou drobně proklouzli, ale k nápravě věci veřejných jsme nijak nepřispěli.

DÁRCI KRVE

Darovat krev je krásný lidský čin. Jak se ale u nás s darovanou krví zachází?

Pro její uchování je zapotřebí nádob různých velikostí: 500, 200 nebo 100 kubických centimetrů. Jakmile je láhev jednou otevřena, musí se krev spotřebovat.

Československému průmyslu se bohužel nevyplácí výroba menších, stokubíkových lahvíček. Stane se, že dětský pacient potřebuje právě jen těch 100 kubíků krve. Není-li na oddělení náhodou ještě jiný pacient s toutéž krevní skupinou, který rovněž potřebuje transfúzi, vyleje se zbytek krve z velké láhve – jiná totiž není – do vodovodu.

Mnozí lékaři a zdravotní sestry se už pokoušeli o nápravu, ale socialistická ekonomika má své zákony, které přece nebude nikdo měnit pro trochu promarněné krve.

Ostatně, darovaná krev je zadarmo.

15,000.000

Od loňska je nás patnáct milionů. Výsledek úspěšné populační politiky strany a vlády? Důvod k oslavě?

Zeptáme-li se odborníků, kolik asi lidí by se uprostřed zalidněného světa mohlo směstnat na území naší republiky, odpovědi se nedočkáme. Odborníkům chybějí měřítka.

Pravda, je to jistě veselejší, když nás přibývá. Člověk to bere tak trochu vlastenecky. I ekonomové tvrdí, že potřebujeme víc pracovních sil. Moc jim nevěřím. Pro víc pracovních sil by bylo zapotřebí víc chleba i víc benzínu, což znamená, že bychom byli

ještě závislejší na těch, kteří vlastní dost surovin. Pro každou další pracovní sílu je třeba zajišťovat – s rostoucími obtížemi – i pitnou vodu a přijatelně čisté ovzduší.

Riká se také, že by se mělo rodit víc dětí, aby měl kdo živit důchodce. I o tom pochybuji. Vždyť naši důchodci nespotřebují ani setinu toho, co pohltí armáda a nádavkem třeba avantýry naší zahraniční politiky.

Snad někdo vypočítá, že by se na území republiky mohlo pohodlně vejít 40 milionů. Pokud ale zůstane u moci současný režim, který nedokáže odstranit ani fronty na maso a úplatkářství na každém kroku, mám strach i z těch patnácti!

FEJETON

Jak byl Pavel Kohout zbaven čs. občanství

JIŘÍ HOCHMAN

Otázka nedostatku kolen třicítek na stavbě sídliště 08 v Suchdole přišla na pořad sekretariátu v 17,30.

«Co to jsou kolena třicítky?» – zeptal se vedoucí soudruh, snad v nepodloženém domnění, že se jedná o kolena třicetiletých dam.

Avšak soudruh Kempný jako odborník ho stroze uvedl na půdu šedé skutečnosti. Řekl:

«Šedá kamenina, profil stěny nula jedenáct, dělávali jsme to dřív na export, ale pak jsme v rámci RVHP předali celou kapacitu do Bulharska».

Na to neřekl nikdo nic, ba ani soudruh Bilak, neboť všem bylo jasné, že předala-li se nějaká kapacita do Bulharska, bylo nejlepší na ni zapomenout.

«Bez kolen by to nešlo?» – zeptala se soudružka Kabrhelová, zástupkyně žen v nejvyšším orgánu státní moci.

Zde si vzal slovo nový muž v sekretariátu, o němž nikdo skoro nic neví, Mikuláš Beno. Privil: «Baže by sa to dalo urobiť aj bez kolien, ale ľudí by pak niesmáli srať».

V sekretariátu se otázky projednávají přímo.

Předseda vlády raději navrhl, aby se to odložilo.

Pak přišla na pořad jednání otázka návštěvy vedoucího soudruha u císaře Bokasy ve Středoafričské republice.

«Mělo by se tam jet», řekl soudruh Jakeš. «Je to jediné pozvání za posledních deset let».

«Soudruzi s tím souhlasí», řekl Bilak.

Ač dosti nerad, vedoucí soudruh dal málem hlasovat o tom, že pojedě k císaři Bokasovi, avšak v té chvíli mu položili na stůl jakýsi papír.

«Sesadili ho», řekl nato s úlevou. «Zatím co my tady schůzujeme, tak Bokasu sesadili».

Předseda vlády navrhl, aby tuto otázku také odložili.

Pak projednávali energetickou situaci.

Diskuse byla dlouhá a optimistická, zvláště když se mluvilo o situaci po roce 1995. Pak však řekl předseda vlády:

«Navrhuj, abychom to taky odložili».

Byla už skoro půlnoc a vedoucí soudruh řekl:

«Jednáme zde už od dvou hodin a ještě jsme nic nerozhodli».

Za této situace se přihlásil o slovo soudruh Švestka a jako zástupce inteligence řekl:

«Měli bychom něco udělat s Kohoutem, než se vrátí z Vídně».

«Proč by se vracel? Z Vídně?» – zeptal se soudruh Poledník, a mluvil všem ze srdce.

«Máme informace o tom», řekl předseda vlády, «že už má zabalený kufry, a tady píše orgán, že v 11,13 se ptal Kohout manželky, jestli má připravený pasy».

«Musí to být fanatik», řekl jakýsi soudruh Haman, ale nikdo se nedivil, co tam dělá.

«Mám tuna prihotovený návrh», řekl soudruh Bilak.

Všem se velmi ulevilo.

Návrh soudruha Bilaka se vyznačoval tím, čemu se v odborné politologii říká posun hodnotových úrovní. Jako Ukrajinec totiž soudruh Bilak navrhl, aby Pavel Kohout jako český spisovatel byl nejdříve zbaven občanství českého, načež nemaje ani občanství českého, ani slovenského, bude automaticky zbaven občanství československého ve smyslu odstavce 2 zákona 39 z roku 1969 a nikde se nedovolá, protože žádná znormalizovaná složka se s ním bavit nebude.

Zvláště poslední část návrhu jim hned byla jasná, ale předseda vlády přece jen řekl, že to po své linii zajistí.

«A jakej byl, Kohout, takovejhle malinkej», řekl soudruh Fojtík, který tam sice byl taky, ale vyčerpán se hned na začátku schůze dlouhým diskusním příspěvkem k otázkám zásobování zeleninou.

Odhlasovali to jednomyslně kromě soudružky Kabrhelové, která právě byla na úpravě.

Nakonec pravil vedoucí soudruh:

«Tak jsme přece jen aspoň něco vyřídili».

A s pozdravem čest práci rozpustil schůzi v 00.00.

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

PAPEŽ JAN PAVEL II, původně Karol Wojtyła, byl sice v rodném Polsku vítán milióny krajanů, ale v Československu má smůlu: při domovní prohlídce u důchodce Josefa Adámka v Brně – jednoho z většího počtu katolíků podrobených v poslední době policejním razím – zabavili příslušníci státní bezpečnosti mimo jiné 17 kusů fotokopií jeho projevů.

VÁCLAV HAVEL, český dramatik, jehož hry se hrají v celém světě, ale Československo je před nimi chráněno, dostal nabídku k ročnímu působení jako dramaturg na newyorské Broadwayi. Byla mu tlumočena v ruzyňském vězení zástupcem ministerstva zahraničních věcí, s tím, že by byl propuštěn na svobodu a mohl okamžitě odjet do Spojených států. Havel nabídku rozhodně odmítl a prohlásil, že o ní bude uvažovat jen tehdy, budou-li všichni jeho spoluvězni z VONSu propuštěni s ním.

MILOSLAV KOŠNAR, v prosinci 1977 jmenovaný šéf odboru «Základních otázek zahraniční politiky» Federálního ministerstva zahraničních věcí je starou známou rukou StB. Košnar byl do roku 1962 náčelníkem KS StB Ústí nad Labem, od roku 1962 do května 1968 náčelníkem 2. správy StB. Po svém vyhození se podílel na sestavování dělnickorolnické vlády a prosazoval do funkce ministra vnitra, svého dnešního šéfa Chňoupků. Pak byl nějaký čas náměstkem ministra vnitra. Košnar byl generál-majorem StB.

MIROSLAV VANĚK, v prosinci 1976 jmenovaný novým šéfem konsulárního odboru Federálního ministerstva zahraničních věcí, byl po mnoho let náčelníkem odboru URAN na ministerstvu vnitra a měl na starosti uranový průmysl Československa a přidružená «rekreační zařízení» pro tisíce vězňů kolem uranových dolů. Jeho role v srpnu 1968 byla popsána v knize Historického ústavu ČSAV známé jako «Černá kniha» Vaněk je plukovníkem StB a otcem pověstné směrnice č. 58 z 16. března 1977, podle které se upravují právní vztahy ČSSR k občanům, kteří odešli do exilu.

KAREL KOMÁREK byl v prosinci 1977 jmenován vedoucím odboru kulturních a vědeckých vztahů FMZV. Kdysi byl šéfem sekretariátu náčelníka StB plukovníka Antonína Prchala. Pak, až do roku 1963, byl náčelníkem Vnitřní správy. Pak, až do roku 1963, byl náčelníkem Vnitřní správy MV. Po jistém mravním přestupku s jistou důstojnicí StB, která dnes žije jako cizí občanka v zahraničí s požeňáním čsl. rozvědky, byl potrestán a přeložen do Rumunska, kde byl spojovacím důstojníkem s rumunskou StB. V září 1969 ho pan Husák k velikému potěšení Rakušanů jmenoval velvyslancem ve Vídni. Komárek je plukovníkem StB.

VLADIMÍR MATOUŠEK se stal po plukovníku StB KAŠPAROVI náčelníkem Správy služeb diplomatického sboru. Matoušek byl od roku 1950 zástupcem náčelníka Hlavní správy StB. Po reorganizaci ministerstva v roce 1953 se stal náčelníkem 2. správy StB a jedním z nejmocnějších mužů Státní bezpečnosti. Po ukončení práce rehabilitační komise D. Koldera byl vyhozen ze služeb a stal se náčelníkem celnice Praha. V říjnu 1971 byl jako plukovník StB reaktivován.

FRANTIŠEK ŠULC, dělá nyní zástupce šéfa Správy služeb diplomatického sboru od dubna 1975. ŠULC, který pracoval na československé rozvědce pod jménem RESLER, byl náčelníkem francouzského odboru rozvědky, pak šéfem residentury v Paříži a od roku 1965 zástupcem náčelníka odboru zahraniční kontrarozvědky. Agent KGB, který se pilně podílel na přípravách invaze roku 1968. Karbaník a opilec, kterému francouzština s bídou stačila na nákup oblíbeného Napoleona za jeho pobytu v Paříži. V roce 1969 měl hodnost podplukovníka.

ZDENĚK PISK, první československý velvyslanec ve Španělsku po třiceti letech přerušení styku. Muž, který se «proslavil» obrovitým skandálem ve Spojených Státech, kde zverboval agenta FBI a zavedl pod patronací FBI odposlech do kanceláře náměstka ministra zahraničních věcí USA Mr. George W. Balla.

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtete a předejte známým!

V ZAHRANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, - DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, - DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámořské země (letecky)

27, - DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond pošlete na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY, Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci pošlete na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA